

รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน
ในกรุงเทพมหานคร

THE MODEL OF INTEGRATED BUDDHIST SOCIAL DEVELOPMENT FOR YOUTH
IN BANGKOK METROPOLITAN

นางสุรีย์ อีระปรกรณ์กุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2557

รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน ในกรุงเทพมหานคร

นางสุรีย์ อีระปรกรณ์กุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2557

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE MODEL OF INTEGRATED BUDDHIST SOCIAL DEVELOPMENT FOR YOUTH IN BANGKOK METROPOLITAN

Mrs. Suree Thireerapagorngun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Social Development)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

.....
(พระครูปริยัติธำรง, ผศ.ดร.)

กรรมการ

.....
(รศ.นงลักษณ์ วัฒนสิงห์)

กรรมการ

.....
(ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)

กรรมการ

.....
(รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเทียร)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง

ประธานกรรมการ

รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเทียร

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
นางสุรีย์ ธีระปรกรณ์กุล

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน
ในกรุงเทพมหานคร
- ผู้วิจัย** : นางสาวสุรีย์ ชีระปรกรณ์กุล
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ.ดร. โภนิฐ์ ศรีทอง พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Sociology)
 - : รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเที่ยร B.A. M.A. Ph.D. (Soc.)
- วันสำเร็จการศึกษา** : 18 มีนาคม 2558

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพพร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เอกสารวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลแบบเชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 25 ท่าน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 ท่าน ผลจากการวิจัยครั้งนี้จะได้นำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธสำหรับเยาวชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

แนวคิดหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมเป็นหลักการปฏิบัติดีในสังคมมีมุมมองว่า ศิลปะกับเจตนาธรรมทางสังคมและสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนเสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย เสริมสร้างกายภาพทางวาจา คือท่านให้เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด และทางจิตใจไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่ผิดใจในเรื่องที่เคยโกรธ

การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนได้หลักการพัฒนากายใช้หลักของทาน การให้ จาคะการเสียสละ เว้นจากการทำร้ายกันทุกรูปแบบ หลักการพัฒนาสังคมใช้หลักปิยวาจา คำพูดที่ชอบใจมากกว่าคำที่ขัดใจวาจาอ่อนหวานไพเราะ หลักการพัฒนาจิตใจคือฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่ออย่างสังคมโลก หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำ ความอ่อนโยน นุ่มนวล มีจิตอาสา นำหลักธรรมด้านปัญญาพัฒนาสังคม

นำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนในครั้งนี้ได้ รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชน เพื่อปลูกฝังความเคยชินแก่เยาวชนศึกษาตามและ

ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ด้านทางกาย ด้านทางวาจา ด้านทางใจ และรูปแบบที่สองรูปแบบการศึกษา หรือจัดกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ให้เยาวชน มิติการปกครองของเด็กธรรมะ เบื้องต้น มิติครอบครัวความกตัญญู จิตสาธารณะการเสียสละ มีสมาธิจดจ่อตั้งมั่น

องค์ความรู้การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธสำหรับเยาวชน แนวคิดคือกับ เจตนารมณ์ทางสังคมและแนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม กิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชน ด้านทางกาย ด้านทางวาจา ด้านทางใจ โดยใช้รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับ เยาวชนมีสมรรถภาพของมิติการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เชิงสังคมศาสตร์สมรรถภาพปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน

Thesis Title : The Model of Integrated Buddhist Social Development for Youth in Bangkok Metropolitan

Researcher : Mrs. Suree Thireerapagorngun

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisor : Asst. Prof. Dr. Konit Srithong, Ed., B.A., M.A., Ph.D. (Sociology)
: Assoc.Prof. Dr.Theerayut Phungtian B.A. M.A. Ph.D. (Soc.)

Date of Graduation : 18 / March / 2015

ABSTRACT

This research consists of main 3 objectives: 1) to analyze the concept, theory and Buddhadhamma conforming to the social development; 2) to study the Buddhist integrated social development for young people in Bangkok; and 3) to present the model of Buddhist integrated social development for young people in Bangkok. It is the Qualitative research with the help of In-depth Interview to group of involved experts, the documentary analysis, qualitative analysis from in-depth interviews, and focus group discussion consisting of 10 scholars and experts. Additionally, the in-depth interviews data was collected from 25 key-informants. The result of the research would be presented to concerned agents for furthering to Buddhist integrated social development for young people in Bangkok.

The findings of the study are as follows:

The Buddhist concept relating to social development is regarded as the principles of good practice for society. Additionally, precepts (silas) and social intention should be integrated for the youths to strengthen the physical, verbal and mental structure. And also the youths should be trained to abstain from false speech and malicious speech, greed and hatred.

The Buddhist integrated social development for young people is to be applied with dana (charity), caga (sacrifice) and to abstain from several kinds of harm for physical development; piyavaca (kindly speech) for verbal development; Samadhi (concentration) for mental development with the purpose of to realize oneself.

Additionally, every individual should always try to meditate and to increase gentleness, gracefulness and service-mind including wisdom development for society.

From the study of Buddhist integrated social development for young people in Bangkok, it has been found model for Buddhist integrated social development for young people and would be presented to nurture and stimulate young people study and follow the principle of Traisikkha (Threefold Training) consistently to physical, verbal and mental. Additionally, it has been also found the model to organize some activities in order to reinforce knowledge for young people with Dhammic children's governing dimension in beginning and dimension of grateful family, public mind and concentration.

Additionally, from the study of Buddhist integrated social development for young people in Bangkok, it has been found cognitive concept of applying precept in society as the moral structure, and the youth's knowledge based activities conforming to physical, verbal and mental with the help of model of Buddhist integrated social development for young people in which young people adjust to dimension of environmental relation, and good relation with individual, family and whole community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง, รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเทียร ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร., รศ. นงลักษณ์ วัฒนสิงห์, ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง, รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเทียร ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณพระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.อาจารย์พระมหาสม กลยาโณ, ดร., พระมหา พงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส, พระโกมิน จตุทาโก, รศ.ดร.อิทธิพล แก้วพิลา และ ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย ที่ร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบคุณ ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล, ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ, อาจารย์ ดร.ภัทรทิยา กฤษณะพันธุ์, อาจารย์ ดร.เดชา กัปโก และ อาจารย์ผดุง วรรณทอง ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสัมภาษณ์ พร้อมกับแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณ พระราชวรเมธี รองอธิการบดีฝ่ายบริหารและผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, พระมหาโชวี ทสฺสนิโย ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, พระมหาศุภชัย ปิยธมฺมชโย ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณฺณกาโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา และประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, พระมหาวิมล วีรญาณโน ผจก.วัดยานนาวา เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา และพระธวัชชัย ถาวรธมฺโม ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนที่เมตตาอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการเก็บข้อมูลในการวิจัย

ขอบคุณเพื่อน ๆ นิสิตทุกระดับ/คน โดยเฉพาะนิสิตพัฒนาสังคมร่วมรุ่นที่ ๒ ที่เมตตาจิตและความปรารถนาดีเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจต่อผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาและในการทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณ ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด เป็นผู้ให้กำลังใจด้วยดีตลอดมาตราบถึงปัจจุบัน

นางสุรีย์ ธีระปรณกุล

4 มีนาคม 2557

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย	4
1.4 ปัญหาที่ต้องการทราบ	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	6
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	7
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	9
1.8 กรอบแนวคิดการวิจัย	10
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม	11
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม	11
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับตัวชี้วัดการพัฒนา	32
2.3 หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม	44
2.4 หลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 ที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม	48
2.5 ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธานุศาสนวันอาทิตย์	82
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	86
บทที่ 3 การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร	97
3.1 แนวคิด ทฤษฎีของเยาวชนตามแนวพุทธ	97
3.2 ทฤษฎีเชิงบูรณาการ	102
3.3 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน	105
3.4 การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ	114

3.5 เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ	118
3.6 จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ	119
3.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	120
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร	129
4.1 การวิเคราะห์การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร รวมถึงการพัฒนาสังคมเชิง บูรณาการตามหลักพุทธ แนวคิดทฤษฎีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)	129
4.2 สรุปผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร	152
4.3 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร	155
4.4 สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการวิจัย	158
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	161
5.1 สรุปผลการวิจัย	161
5.2 ข้อเสนอแนะ	168
บรรณานุกรม	175
ภาคผนวก	
ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือความเที่ยงตรง	177
ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	178
ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อสัมภาษณ์	184
ง หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม	191
จ ประมวลภาพการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม	198
ฉ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก(Indepth Interview)	209
ประวัติผู้วิจัย	212

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.8 แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย	10
4.4 สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowlagde) ที่ได้รับจากการวิจัย	159

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ “พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 ซึ่งมีจำนวน 45 เล่ม ในการวิจัย ได้ใช้ชื่อย่อ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ช.ป.	(บาลี)	=	ช.ป.	(ไทย)
ช.ธ.	(บาลี)	=	ช.ธ.	(ไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	อง. จตุกก.	(ไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	ม.ม.	(ไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	ที.ปา.	(ไทย)
ที.อ.	(บาลี)	=	ชุทฺทก.อ.	(บาลี)
ม. มุล.	(บาลี)	=	ม. มุล.	(ไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วิ.ม.	(ไทย)
ส .นิ.	(บาลี)	=	ส .นิ.	(ไทย)
ส .ส.	(บาลี)	=	ส .ส.	(ไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อ.	(ไทย)
-----------	-------

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	(บาลี) =	สมนตปาสาทิกา	วินยปิฎกฏกถา	ปาราชิกกณฺฑวณฺณนา	(ภาษาบาลี)
-------	----------	--------------	--------------	-------------------	------------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ส.อ.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนธวคฺคอรฺธกถา	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฺฐก.อ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนธวคฺคอรฺธกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่กระแสโลกาภิวัตน์กระแสวัตถุนิยมผ่านเข้ามาสู่สังคมไทย ในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยภาพรวมอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อทัศนคติของสังคมไทยทำให้คนไทยตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม เมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลง เพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมกว่าได้¹ จากสภาพสังคมในปัจจุบันเราจะพบเห็นข่าวอาชญากรรมต่างๆที่เกิดขึ้นทุกวันบนหน้าหนังสือพิมพ์โทรทัศน์และสื่ออื่นๆ อีกมากในแต่ละวัน ข่าวต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นทุกวันอย่างต่อเนื่องโดย ไม่มีวันใดที่จะไม่มีข่าวประเภทอาชญากรรมนี้ ผู้ก่ออาชญากรรมมีทั้งผู้ชายผู้หญิง มีทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนมีแนวโน้มในการก่ออาชญากรรมสูงขึ้นเรื่อย ๆ

เยาวชน ในวัยนี้อยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ช่วงหนึ่งของชีวิต แต่มีความสำคัญต่อชีวิตที่เหลือในภายหน้าของเยาวชนทุกคน วัยนี้เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง วัยแห่งความอยากรู้อยากเห็น อยากลองสิ่งใหม่ๆ ที่ไม่เคยทำมาก่อนในชีวิต เยาวชนมีหลักการดำเนินชีวิตที่ดี อาจจะเพราะพ่อแม่หรือผู้ปกครองเอาใจใส่ดูแล ให้คำอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำตลอดจนให้คำตักเตือนต่างๆ และเยาวชนได้ยึดถือนำไปปฏิบัติตาม เยาวชนเหล่านั้นก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไปในอนาคต ส่วนเยาวชนที่ปราศจากคนดูแลเอาใจใส่คอยให้คำแนะนำคำสั่งสอน เยาวชนนั้นก็อาจเดินทางไปในทางที่ไม่ถูกต้อง คบกับผู้ที่มีความประพฤติไม่ดีหรือมีอาชีพไม่สุจริตชักชวนให้ไปกระทำความผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมได้ หรือแม้แต่การหลอกลวงเยาวชนไปทำประโยชน์ให้กับผู้ใหญ่ที่คอยหวังดักตวงผลประโยชน์จากเยาวชนที่ยังอ่อนประสบการณ์ต่อโลก เช่นหลอกให้ไปค้ายาเสพติด หรือค้ายาเสพติด² ไม่มีเด็กคนใดที่อยากเกิดมาเป็นคนเลวคนชั่ว ทุกคนล้วนต้องการเป็นคนดีที่ได้รับการยกย่องและยอมรับจากคนรอบข้างทั้งนั้น แต่ใครหรือสิ่งใดเป็นปัจจัยทำให้เยาวชนกระทำความผิดถึงขั้นก่อ

¹พุทธทาสภิกขุ, บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2542), หน้า 45 - 47.

²ศ.อภิญญา เวชยชัย, การศึกษาทบทวนสภาวะการแก้ปัญหาของครอบครัวไทยและข้อเสนอต่อนโยบายการพัฒนาสถาบันครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 24.

อาชญากรรม ทุกคนต่างก็ทราบดีว่าเยาวชนจะต้องเป็นกำลังสำคัญ ในการพัฒนาประเทศในอนาคต หากเยาวชนกล้าที่จะก่ออาชญากรรมตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ คนเหล่านี้ก็พร้อมที่จะเป็น อาชญากรผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคต

เยาวชนเป็นอนาคตของชาติ ที่มีคุณค่าที่สุดในบรรดาทรัพยากรทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต สามารถใช้สติปัญญา ใช้ความคิดที่ได้รับมา จากการเรียนรู้ มาใช้ในการพัฒนางานในด้านต่าง ๆ ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรืออื่น ๆ และการที่จะพัฒนาในทุก ๆ สิ่งให้ประสบความสำเร็จตามความ มุ่งหมายได้นั้น ต้องมีพื้นฐานมาจากมนุษย์นั่นเอง แต่เนื่องจากทุกวันนี้โลกมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไป อย่างรวดเร็ว เป็นโลกแห่งข่าวสารไร้พรมแดน เกิดความเจริญด้านการคมนาคม และเทคโนโลยี มีการ ติดต่อเชื่อมโยงกันได้ทั่วโลก พลเมืองโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่แห่งใดก็สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็วทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจการค้า การลงทุน การบริการ ด้านสังคม และด้านการเมือง เกิดการแพร่กระจาย และการกลืนกลายทางความคิด ค่านิยม วัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน วิทยาการต่าง ๆ มีการพัฒนา ปรับปรุงให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าโลกใน ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์ (Globalization) ประกอบกับความต้องการของมนุษย์มีไม่สิ้นสุด ทำให้มนุษย์แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นซึ่งกันและกัน เอาเปรียบซึ่งกันและกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งประเทศไทยก็ได้กำหนดนโยบาย หรือแผนพัฒนาต่าง ๆ เพื่อรองรับใน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไว้ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ก็ยังเป็นเหตุทำให้ นักศึกษาระดับอุดมศึกษา มีคุณธรรม จริยธรรม ทศนคติ ความเชื่อ การรับรู้ การเรียนรู้ในด้านต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป รวมถึง ความรู้สึก ความเข้าใจ และพฤติกรรมการปฏิบัติเบี่ยงเบนไปในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง มีการดำรงชีวิต ประจำวันเป็นแบบบริโภคนิยม เน้นความเป็นวัตถุนิยม หลงใหลในกิจกรรมบันเทิง และสิ่งที่เป็น อบายมุขต่าง ๆ ไม่รับรู้และสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติ ถูกลืมนึก โดยให้ความสำคัญกับค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีของชาติอื่นมากกว่า ขาดการมี สัมมาคาราวะต่อผู้ที่สูงวัยกว่า ความสัมพันธ์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน และความมีน้ำใจไมตรี ลดลง เกิดการแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ขาดความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่ เคารพสิทธิของผู้อื่น ขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก อารมณ์และ ความรู้สึกนึกคิดแปรปรวน ก้าวร้าว รุนแรง ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ผิด สิ่ง ที่ถูกต้องในทางศีลธรรม หรือที่เรียกว่า จริยธรรม ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาเสื่อมสลาย มีความ สมบูรณ์และเจริญเติบโตแต่เพียงร่างกาย แต่จิตใจกลับเสื่อมถอย ขาดความสมดุลของทรัพยากร มนุษย์ซึ่งจะต้องมีความสมบูรณ์ทั้งทางกายและทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน

“ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” ได้เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อปีพุทธศักราช 2501 โดยก่อตั้งครั้งแรกที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุฯ ท่า

พระจันทร์ กรุงเทพมหานคร โดยนำแบบอย่างการศึกษาพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกาที่จัดการเรียนการสอนแก่เด็กและเยาวชนในวันอาทิตย์มาเป็นแนวทางการศึกษาพระพุทธศาสนา ของเด็กและเยาวชนไทยเราและก็ได้แพร่หลายขยายสาขากว้างออกไปทั่วประเทศ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่เกิดขึ้นในประเทศศรีลังกา และประเทศไทยนั้น มีปราชญ์เหตุที่แตกต่างกันของที่มา แต่มีความมุ่งหมายในแนวทางเดียวกัน คือ ต้องการให้เด็กและเยาวชนได้มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีจริยธรรมและคุณธรรมเป็นแบบอย่างในสังคม

ประเทศไทยที่ได้มีการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ก็โดยปราชญ์ถึงเด็กและเยาวชนของชาติที่นับวันจะออกห่างจากพระพุทธศาสนามากขึ้นทุกที เพราะโรงเรียนที่เคยมีอยู่ในวัดต่างๆ ก็ไปมีอยู่นอกวัด ทำให้เยาวชนออกห่างวัด การศึกษาแผนใหม่แม้ไม่ขัดแย้งกับคำสอน ในพระพุทธศาสนา แต่ก็จะไม่เกื้อกูลต่อพระศาสนา ถ้าครูผู้สอนไม่รู้จักนาธรรมะในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิชาการสมัยใหม่ อีกทั้งสังคมเมืองก็ใหญ่ขึ้น มีสิ่งล่อลวงเร้าที่ทำให้เด็กและเยาวชนหันเหไปทางผิดได้เสมอ และก็มีตัวอย่างที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนให้เป็นข่าวปรากฏตามสื่อมวลชนอยู่ไม่น้อย เราทำอย่างไรที่จะเด็กและเยาวชนได้รู้ถึงคำสอนในพระพุทธศาสนา แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ เป็นภูมิคุ้มกันให้พวกเขาก้าวพ้นจากห้วงเหวของความไม่ดีไม่งามต่างๆ ไปได้จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของชุมชน ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้แก่เยาวชน และประชาชนให้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ ศีลธรรม ศึกษาอบรมบ่มนิสัย และสร้างจิตสำนึกให้เห็นถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม นับเป็นวิธีการในรูปแบบประเพณีไทยอย่างหนึ่งที่ได้รับการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของไทยเราตั้งแต่อดีตและปัจจุบันไม่ได้สอนเฉพาะเรื่องพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาการต่างๆ เข้ามาเสริมด้วย เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ดนตรี นาฏศิลป์ และวัฒนธรรมไทย เป็นต้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่มีใจรักในวิชาการเหล่านี้ได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ และเกื้อกูลกับวิชาที่เด็กเรียนในโรงเรียนประจำ

จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวมาแล้ว เราควรนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาทำการศึกษา “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อประยุกต์เป็นรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นหลักที่ใช้ธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลทำให้เยาวชนได้นำความสุขมาให้แก่ตนเอง แก่ผู้อื่นในสังคมหรือองค์กร รวมถึงมีความสมบูรณ์พร้อมทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งการนำหลักพุทธที่สำคัญมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมเชิง

บูรณาการตามหลักพุทธ ของเยาวชนในเขตพระนคร คือ หลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นธรรมไปสู่การสร้างกุศลมี 10 ประการ เป็นอีกหนึ่งหลักธรรมที่เป็นข้อห้ามความวิบัติหรือความชั่วครบทั้ง 3 ช่องทางกล่าวคือ 1) กายสุจริต 3 ได้แก่ไม่ทำให้ชีวิตสัตว์ตกล่วง ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิดในกาม 2) วาจาสุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และ 3) มโนสุจริต 3 ได้แก่ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่คิดอาฆาตบงร้าย มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม จะเห็นว่าความเชื่อในหลักกุศลธรรมบถ 10 เป็นข้อห้ามทางกาย วาจา และใจ ผลการปฏิบัติเพื่อความสงบสุขภายนอก และความสงบสุขของจิตใจตนเอง คือ ความสุขกาย และสุขใจ

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

1.2.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

1.2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารแหล่งต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องทำการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์เชิงคุณภาพจาก การสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้น จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) และหาข้อสรุปเชิงนโยบาย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ ในด้านเนื้อหาและเอกสาร ผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาถึงการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ ของเยาวชน ในด้านหลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นธรรมไปสู่การสร้างกุศลมี 10 ประการ เป็นอีกหนึ่ง

หลักธรรมที่เป็นข้อห้ามความวิบัติหรือความชั่วครบบทั้ง 3 ช่องทางกล่าวคือ 1) กายสุจริต 3 ได้แก่ไม่ทำให้ชีวิตสัตว์ตกล่วง ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉินกาม 2) วาจาสุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และ 3) มโนสุจริต 3 ดังนั้น จึงกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงการออกแบบสัมภาษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

1.3.2 ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรเพื่อตอบคำถามการวิจัย คือ **ตัวแปรเชิงคุณภาพ** อันได้แก่ แนวความคิด ทฤษฎีและการนำหลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร โดยครอบคลุม ปัจจัยจิตลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ สุขภาพจิต และลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุม

1.3.3 ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Informants)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกจากเยาวชนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ คัดเลือกศึกษาจากกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปีบริบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 25 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือก ได้แก่ คัดเลือกศึกษาจากกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปีบริบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 10 คน

1.3.4 ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านสถานที่ในการวิจัย คือ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในกรุงเทพมหานคร

1.3.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการวิจัยตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2557-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2558 เป็นระยะเวลา 8 เดือน

1.4 ปัญหาที่ต้องการทราบ

- 1.4.1 แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมมีอะไรบ้าง
- 1.4.2 การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนเป็นอย่างไรบ้าง
- 1.4.3 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไรบ้าง

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 การพัฒนาสังคม หมายถึง การพัฒนาเยาวชน ให้ดีขึ้น เจริญขึ้น ให้ได้ดียิ่งขึ้น การด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้แก่เยาวชน ให้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

1.5.2 หลักกุศลกรรมบถ 10 (Kusala-Kammapath: wholesome course of action) หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ มี 10 อย่าง คือ ก. กายกรรม 3 ได้แก่ 1. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ 2. ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ 3. ละการประพฤติดินในกาม เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม ข. วจีกรรม 4 ได้แก่ 4. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ 5. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด 6. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ 7. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ ค. มโนกรรม 3 ได้แก่ 8. ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเขา 9. ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา 10. เห็นชอบตามคลองธรรม

1.5.3 เยาวชนในกรุงเทพมหานคร หมายถึงเยาวชน ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปี บริบูรณ์ อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

1.5.4 การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ โดยการบูรณาการการพัฒนาเยาวชน ตามแนวพุทธ ในทางพระพุทธศาสนา

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1.6.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยเพื่อ “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, และรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารแหล่งต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม และรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชน ในกรุงเทพมหานคร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์เชิงคุณภาพจาก การสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้น จัดสัมมนาการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และหาข้อสรุปเชิงนโยบาย

1.6.2 ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

- 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกจากเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่คัดเลือกศึกษาจากกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปีบริบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 25 คน
- 2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือก ได้แก่ คัดเลือกศึกษาจากกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปีบริบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 10 คน

1.6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล/อายุ/ระดับการศึกษา/ประสบการณ์ในการทำงาน/สถานภาพส่วนตัว/การนับถือศาสนา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร รวมถึงการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ แนวคิดทฤษฎี และการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ (Face Validity : ความตรงเชิงพินิจ) ความครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหา ความเที่ยงตรง ความเที่ยงตรงพินิจ ตลอดจนความชัดเจนของการใช้ภาษา

หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

(1) ดร.ภัทธิตา กฤษณะพันธ์	ตำแหน่งงาน อาจารย์พิเศษ หน่วยวิทยบริการ จังหวัดสระแก้ว
(2) ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล	ตำแหน่งงาน อาจารย์พิเศษ นักวิชาการอิสระ
(3) ดร.เดชา กัปโก	ตำแหน่งงาน อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย
(4) ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ	ตำแหน่งงาน อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย
(5) อาจารย์ผดุง วรรณทอง	ตำแหน่งงาน อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย

นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้างฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล (ภาคผนวก ก)

ติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์และจัดสนทนากลุ่ม

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ตรงและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยแยกออกเป็นส่วนๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ด้วยการรวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์งานวิจัยจากบทสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี จนถึง 18 ปีบริบูรณ์รวมทั้งสิ้น 25 คน ดังรายนามต่อไปนี้

(1) พระราชวรเมธี	รองอธิการบดีฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดประยุรวงศาวาส
(2) พระมหาโชวี ทสฺสนีโย	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม
(3) พระมหาสุภชัย ปิยธมฺมชโย	ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(4) พระโกมิน จันทาโก	รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(5) พระธวัชชัย ถาวรธมฺโม	ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(6) พระมหาสมเกียรติ ยุติติโก	หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(7) พระครูภัทรธีรคุณ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดจักรวรรดิราชาวาส
(8) พระมหาปัญญาวัฒน์ ปญฺญาวฑฺฒโน	ผู้ช่วยเลขานุการพระพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดจักรวรรดิราชาวาส
(9) พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวโร	กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดสุทัศนเทพวราราม
(10) พระมหาสมเกียรติ ยุติติโก	หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(11) พระมหาสมบุรณ์ วรญาโณ	ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม
(12) พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณฺณกาโม	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดยานนาวา
(13) พระมหาวิมล วีรญาโน	ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดยานนาวา
(14) พระครูนิบุญจิริยาทร นิพัธโย	เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดโสมนัสวิหาร
(15) พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ	ครูสอนพระพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดโสมนัส

	วิหาร
(16) พระสันติ เขมจาโร	เลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์วัดประยุรวงศาวาส
(17) พระปริยัติธีรคุณ	ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์วัดยานนาวา
(18) พระครูปลัดวิเศษ อธิปัญโญ	เลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์วัดอนงคาราม
(19) พระสิริปัญญามณี อภิปัญโญ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร
(20) พระมหานิคมนิ สโก	หัวหน้าฝ่ายปกครอง พุทธศาสนวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม
(21) พระอภิรักษ์ อภินนโท	ฝ่ายวัดผลและประเมินการศึกษาโรงเรียน พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราช รังสฤษฎ์
(22) นางสาวศิริภัทร เจริญรัตน์	ครูสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศูนย์ศึกษาพุทธ ศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม
(23) อาจารย์นุชนาฏ อินทะนาค	ครูสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัด โสมนัส
(24) เด็กหญิงสุภัทสรดา ตาวัง	ประธานนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัน อาทิตย์วัดยานนาวา
(25) นางเฉลิม ยัมจันทร์	ประธานคณะกรรมการศูนย์เครือข่าย ผู้ปกครองโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัด มหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์

2) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสนทนากลุ่ม โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน

ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล/อายุ/ระดับการศึกษา/ประสบการณ์ในการทำงาน/สถานภาพส่วนตัว/การนับถือศาสนา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร รวมถึงการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ แนวคิดทฤษฎี และการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กำหนดรูปแบบ การพัฒนาสังคมเชิงพุทธ บูรณาการสำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี จนถึง 18 ปี บริบูรณ์รวมทั้งสิ้น 10 ท่าน ดังรายนามต่อไปนี้

(1) พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร	ครูสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม
(2) พระมหาสม กลยาโณ,ดร	ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศาสตร์
(3) พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส	ประธานโครงการคุณธรรมจริยธรรม เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ
(4) พระโกมิน จฑาทาโก	รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(5) รศ.ดร.ธีรยุทธ พิงเทียร	อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์และผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวางแผนยุทธศาสตร์
(6) ผศ.ดร.อิทธิพล แก้วพิลา	อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์และผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์
(7) ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง	ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
(8) ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บริหารการศึกษา
(9) นางสุภา มาลากุล ณ อยุธยา	ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(10) เด็กหญิงอรุสยา ตัณโชติ	ประธานนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

3) เครื่องบันทึกเสียง

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียงเพื่อช่วยบันทึกข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

1.6.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

3) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลแบบเชิงลึก (Indepth Interview) จำนวน 25 ท่าน โดยแบ่งเป็น ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปีบริบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 25 คน โดยผู้วิจัยจะส่งหนังสืออย่างเป็นทางการโดยคำรับรองจากผู้อำนวยการหลักสูตร ฯ เพื่อขอสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมกับส่งบริบทเนื้อหาต่างๆ ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ล่วงหน้า และจะกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ส่วนในขณะการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพนิ่ง และเคลื่อนไหว

4) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยแบ่งเป็น ได้แก่ คัดเลือกกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีจนถึง 18 ปีบริบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 10 คน โดยผู้วิจัยจะส่งหนังสืออย่างเป็นทางการโดยคำรับรองจากผู้อำนวยการหลักสูตร ฯ เพื่อร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) พร้อมกับส่งบริบทเนื้อหาต่าง ๆ ที่ใช้ในการสนทนากลุ่มล่วงหน้า และจะกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ในขณะการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพนิ่ง และเคลื่อนไหว

1.6.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.6.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทั้งหมด โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปร ว่าครบถ้วนเพียงพอ และเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลว่าสมบูรณ์หรือไม่

1.6.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

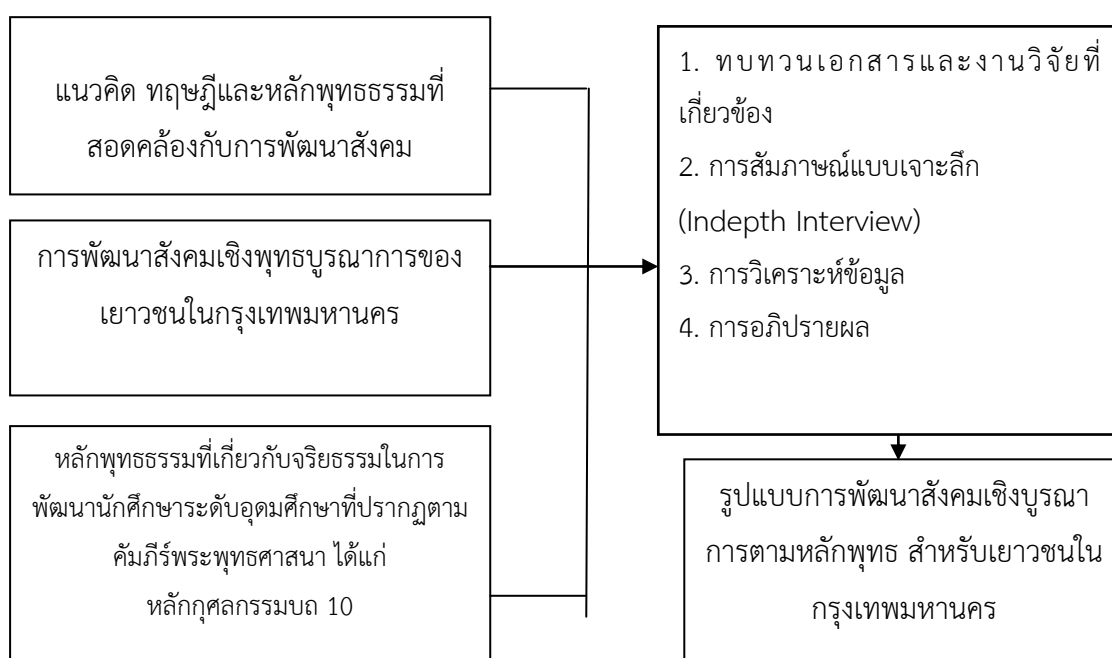
ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปร ว่าครบถ้วนเพียงพอ และเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลว่าสมบูรณ์หรือไม่

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- 1.7.1 ทำให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม
- 1.7.2 ทำให้ทราบถึงการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร
- 1.7.3 ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร
- 1.7.4 ผลจากการวิจัยครั้งนี้จะได้นำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

1.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงทฤษฎี (Theoretical Approach) ของหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานครในอดีตจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

ในการศึกษา รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนใน กรุงเทพมหานคร จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับตัวชี้วัดการพัฒนา
- 2.3 หลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 ที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม
- 2.4 ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

สภาพปัญหาทั่วไปในปัจจุบันนี้ว่า จากสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมีผลทำให้ต้องพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปด้วยรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข โดยในการศึกษาวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวคิดในการพัฒนาสังคม ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของการพัฒนาสังคม

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่า การทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตขึ้น

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ¹ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้²

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์หน้า, 2542), หน้า 779.

² คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ความจริงของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2547), หน้า 173.

การทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกัน เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างเสมอภาคและยุติธรรมมากที่สุด ให้เป็นความสุขความพอใจที่จะได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นสังคมที่ผูกพันมั่นคงถาวรตลอดไป³

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์⁴ กล่าวว่า การพัฒนาสังคมหมายถึง การกระทำทุกอย่างในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ประชาชนในสังคมวิชาชีพทุกสาขาทุกองค์กร องค์กร สถาบันต่างก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม เพราะการพัฒนาสังคมช่วยให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีแก่คนในสังคม นอกจากนี้การพัฒนาสังคม ยังมีความหมายในลักษณะแคบหรือในลักษณะกว้างอีกด้วย กล่าวคือ 1) ลักษณะแคบ หมายถึง การจัดบริการทางสังคมต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม 2) ลักษณะกว้าง หมายถึง ความพยายามจะยกระดับความเป็นอยู่ของ ประชากรในสังคมให้ดีขึ้น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างถูกต้อง

ติน ประชัญฤทธิ์⁵ กล่าวว่า การพัฒนาสังคม หมายถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหิวโหย ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ยกย่องตนเองและเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสของพันธนาการทั้งปวง

ในพระพุทธศาสนา มีการใช้คำว่า “ภาวนา”⁶ ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกิริยาศัพท์ ที่มาจากคำว่า ภาเวติ⁷ ซึ่งตรงกับคำว่า วุฑฺฒเตติ⁸ หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า ภาวนา คำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ⁹ หมายถึง การทำให้มีขึ้น เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ

³ พัทยา สายหู, *กลไกของสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 204.

⁴ นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, *นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 12.

⁵ ติน ประชัญฤทธิ์, *การบริหารการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 12

⁶ ประยุทธ์ หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคอ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 541.

⁷ ประยุทธ์ หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคอ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 204.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 237.

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พัฒนาดน*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก , 2544), หน้า 9.

พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมถ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย¹⁰

พุทธทาสภิกขุ¹¹ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นสภาพที่เป็นกลาง ๆ ทำให้ เจริญก้าวหน้า และการพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีดีมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า พัฒนาแปลว่าเจริญ หมายถึง มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ไม่ได้หมายความว่าชั่วหรือดีเช่น ผมที่ ศีรษะมันรกรหนาแน่นขึ้นก็เรียกได้ว่าผมมันพัฒนาเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายถึงว่าดี คำว่าพัฒนาเป็นคำ กลาง ๆ คือต้องพัฒนาให้เป็นในทางที่ดีดับทุกข์ คือต้องไม่มีดีมีชั่ว ไม่มีบวกมีลบ

พระเทพสาครมุนี¹² (แก้ว สุวณฺณโชโต) กล่าวสรุปไว้ว่า “การพัฒนา” เป็นการกระทำทำให้ เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป มีศิลปะในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่สวยงามงดงามตาม ระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป พยายามทำให้มันก้าวหน้า พยายามทำให้ มันเจริญ อันนี้เรียกว่า มีศิลปะในการพัฒนา

พระเทพวิสุทธิกวี¹³ (พิจิตร จิตตฺวณฺโณ) อธิบายว่าคำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ ขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนา ประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ใน การพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่าภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรม การบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนา ภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา

พระไพศาล วิสาโล¹⁴ อธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวย ให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อม

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 10-15.

¹¹ พุทธทาสภิกขุ, **การสังเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**, (นนทบุรี : พิมพ์ดี, 2537), หน้า 33.

¹² พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), **อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธาวา ราราม (วัดช่องลม)**, **อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2529), หน้า 155.

¹³ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 2.

¹⁴ พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลคิมทอง, 2533), หน้า 18-19.

ดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม

จํานงค์ อติวัฒนสิทธิ์¹⁵ อธิบายว่าตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงรกรุ่งรัง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒโน หมายถึง เป็นคนรกรกโลก เป็นสิ่ง/เป็นคนที่โลกไม่ต้องการ อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมนอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ

ในการพัฒนาสังคม คำว่า “สังคม” (Society) เมื่อวิเคราะห์โดยรูปศัพท์มาจากคำในภาษาบาลีสองคำมารวมกันคือ คำว่า “สัง” (สั) แปลว่า ด้วยกัน พร้อมกัน (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Together) กับคำว่า “คม” (อ่านว่า คมะมะ) แปลว่า ไป ดำเนินไป เมื่อรวมเข้าด้วยกันเป็น “สังคม”(สังคม)¹⁶ แปลว่า การเกี่ยวข้อง การเป็นไปร่วมกัน การรวมกัน การอยู่ร่วมกัน การคบค้าสมาคมกันความสามัคคี¹⁷ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของสังคมไว้ว่าหมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม¹⁸

¹⁵ จํานงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 117-118.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

¹⁷ ประยุทธ์ หลงสมบัติ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 685.

¹⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 1159.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์¹⁹ ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)”

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี²⁰ ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนาสังคม หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้นคือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า”

สนธิ สมักรการ²¹ ให้ความหมายของคำว่า พัฒนาสังคม พอสรุปได้ว่าการพัฒนาสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลภายในสังคม การพัฒนาสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อกันภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในแง่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือผลประโยชน์ส่วนตน ถ้ามองในแง่การพัฒนาสังคมก็เท่ากับการพัฒนาประเทศ การพัฒนาสังคมก็มุ่งที่การพัฒนาด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ นอกเหนือเศรษฐกิจและการเมือง

สรุปแล้ว คำว่า “การพัฒนาสังคม” หมายถึง การกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควรกล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้ได้รับการรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขการพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อนการแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลายๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กรรมวิธีเปลี่ยนแปลง และ แผนการดำเนินงาน กล่าวคือ

¹⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 5.

²⁰ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526), หน้า 1.

²¹ สนธิ สมักรการ, *วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 419-422.

1) เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดีกว่าเดิม

2) เป็นวิธีการ (Method) คือต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม

3) เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) การพัฒนาสังคมจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความเจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

4) เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมจะต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอนสามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม การพัฒนาด้านสังคมไทยสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่มุ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีพัฒนา เพราะการพัฒนาเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีโดยอาศัยความพยายาม ความก้าวหน้าวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบ ดังนั้นทุกสังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ และมุ่งที่จะปรับปรุงให้เกิดความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

2.1.2 ความสำคัญของการพัฒนาสังคม

ความสำคัญของพุทธศาสนาในการพัฒนาว่า พุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรมเป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เมื่อแผ่ความรักและปราศจากความเห็นแก่ตัวดังนั้น ในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรมของชาวชนบท จึงจำเป็นต้องมีการ นำหลักพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสม เข้าไปเผยแพร่ ฟื้นฟูให้แก่ชาวชนบท เพื่อทำให้สังคมชนบทสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจให้สอดคล้องกลมกลืนกันเพื่อเป้าหมายแห่งความพ้นทุกข์ได้อย่างหมดจด ทั้งนี้ต้องเน้นว่า การที่จะมีการพัฒนาทางด้านจิตใจมิได้หมายความว่า จะต้องเลิกการพัฒนาทางด้านวัตถุและสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อที่จะให้การพัฒนาทางใจนั้นไม่ขัดแย้งกับการพัฒนาด้านวัตถุและสังคม ทั้ง

กลับเป็นเครื่องหนุ่ให้มีการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสม เป็นการนำให้ส่วนความต้องการของชีวิตทั้ง 3 ด้านของคนเราประสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสม²²

เมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ปัญหาที่ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่ ปัญหาที่ยิ่งจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะกลายเป็นสาเหตุของอีกหลาย ปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อนและขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะมีไม่ดังนั้นก็จึงมีความสำคัญของการพัฒนาสังคม เราอาจจะกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

- 1) ทำให้ปัญหาของสังคมลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด
- 2) ป้องกันไม่ให้ปัญหานั้นหรือปัญหาในลักษณะเดียวกันนั้นเกิดขึ้นแก่สังคมอีก
- 3) ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทน
- 4) ทำให้ประชาชนในสังคมสมานสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามฐานะ

ของแต่ละบุคคล

- 5) ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคม

ส่วนอุทัย หิรัญโต ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาสังคมพอสรุปได้ว่าการพัฒนาสังคมมีแก่นสารอยู่ที่การพัฒนาคน และการพัฒนาคนนั้นจะมีความสำคัญอยู่ 2 ประการ²³ ดังนี้

- 1) การพัฒนาให้คนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ มีความสามารถสูงสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาอันเกี่ยวกับส่วนรวมได้
- 2) พัฒนาคนให้มีทักษะสามารถดำเนินกิจการของสังคมได้โดยสมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นคนและกำลังคน

เดชา เปรมฤดีเลิศ²⁴ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาสังคมพอสรุปได้ว่า “การพัฒนาสังคม มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะการพัฒนาสังคมเป็นการมุ่งพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของสังคมหรือประเทศให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ พร้อมทั้งพยายามแก้ไขผลกระทบและขัดปัญหาเกิดขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ”

²² สุภาพรณ ฌ บางช้าง, ประวัติวรรณคดีบาสิในอินเดียและลังกา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2526), หน้า 83-86.

²³ อุทัย หิรัญโต, หลักสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 64.

²⁴ เดชา เปรมฤดีเลิศ, ความเข้าใจเบื้องต้นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2527), หน้า 48-80.

พระไพศาล วิสาโล²⁵ ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบพุทธไว้ว่าการพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิดสันติสุขต้องเป็นการพัฒนาที่ถือนุรักษ์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม พัฒนาการของบุคคลนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา คือการทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจาก วัฒนธรรม ที่แปลว่า รก การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือการทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้น หมายถึงชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความบีบคั้น รัตรึง ทั้งจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สามารถที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนด้วยสติปัญญาและความพากเพียรของตนชีวิตเช่นนี้ย่อมไม่ถูกกดดันครอบงำให้จำกัดอยู่กับตัวเอง จึงมีจิตใจเป็นอิสระ และแผ่กว้างไปยังเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิต ภาวะชีวิตดังกล่าวในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อิสราภาพ ซึ่งแปลว่า ความเป็นใหญ่ในตนเอง

แม้ว่าในสมัยพุทธกาลจะยังไม่มี การนำคำว่า การพัฒนาสังคมมาใช้ แต่ในภาคปฏิบัติสังคมมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ นับตั้งแต่มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงประวัติศาสตร์ และกระทั่งในปัจจุบัน²⁶ ดังที่ปรากฏหลักฐานทางวิชาการว่าการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้า ทำให้มีการพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรมเกิดขึ้นหลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา ทำให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา เพราะว่าทรงเปิดโอกาสให้คนทุกวรรณะสามารถบวชและศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้เท่าเทียมกัน หรือด้านสิทธิสตรี ทำให้สตรีมีสิทธิในการปฏิบัติศาสนกิจได้เท่าเทียมบุรุษ เพราะว่าทรงอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนา จัดเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยพุทธกาล เนื่องจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือในสมัยนั้น มีข้อกำหนดว่าคัมภีร์พระเวทจะศึกษาได้เฉพาะชนชั้นสูง คือ กษัตริย์และพราหมณ์เท่านั้น สำหรับสตรีนั้นแม้ว่าจะเป็นชนชั้นสูงก็ห้ามศึกษาพระเวทและประกอบพิธีกรรม²⁷ เป็นต้น

การนำหลักธรรมของพุทธศาสนาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย เพื่อให้คนรู้จักคิดพิจารณาไตร่ตรอง ไม่เชื่องมง่าย แก้ไขปัญหาให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์²⁸ ดังนี้

²⁵ พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2533), หน้า 18-19.

²⁶ พิชัย ผกาทอง, **เอกสารประกอบการสอนรายวิชามนุษย์กับสังคม**, ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, หน้า 18.

²⁷ วิโรจน์ นาคชาตรี, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 5.

²⁸ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2526), หน้า 83-86.

1) การพิจารณาให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของชีวิตและสังคมที่ถูกต้อง โดยเฉพาะลักษณะที่เป็นปัญหา สาเหตุของปัญหาความเป็นไปได้ของการแก้ไขปัญหาและแนวทางของการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างไม่มีปัญหาด้วยความเข้าใจทุกขั้นตอน ในหลักพุทธธรรมจะต้องเป็นความเข้าใจที่มาจากการพิจารณาไตร่ตรองตลอดจนการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง มิใช่จากความเชื่อในธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณ หรือเชื่อในตำรา หรือเชื่อในบุคคล หรือเชื่อเพราะการนึกคาดเดาหรือเพราะเห็นว่าตรงกับความเชื่อเก่าของตน เป็นต้น การที่หลักพุทธธรรมเน้นการสร้างเข้าใจเป็นพื้นฐานตั้งแต่ตอนต้นนั้นก่อให้เกิดผลดีหลายประการ คือ

1. ทำให้คนดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความเป็นจริง ไม่หลงมกมาย
2. การที่ต้องเรียนรู้และทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จะทำให้คนรู้จักการพึ่งพาตนเองเพราะพุทธเจ้าก็ทรงย้ำว่า “อตตา หิ อตตานิ นาโถ” ตนนั้นแลเป็นที่พึ่งแห่งตน
3. ความเข้าใจนี้จะเป็กรากฐานแห่งศรัทธาที่มั่นคง คือ มีความเชื่อมั่นและความชัดเจนถึงแนวทางการพัฒนาตนเอง และสังคมไปสู่ชีวิตที่ลดละความทุกข์ ศรัทธาที่มั่นคงนี้จะก่อให้เกิดความวิริยะอุตสาหะที่จะพัฒนาไปให้ถึงเป้าหมายอย่างไม่มีย่อท้อ มีความปิติในการพัฒนาฉะนั้น จึงทำให้คนในสังคมเป็นคนพากเพียรทำดี มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาความดีงามทั้งแก่ตนและสังคมส่วนรวม
- 2) แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมนั้น เน้นความเป็นอยู่ที่เป็นสุขกับความเรียบง่าย สอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ ข้อนี้จะนำตนให้รู้จักการดำรงอยู่อย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินเหตุ ทั้งไม่ทำลายธรรมชาติ เพื่อสนองความเห็นแก่ตัวและความอยากในทางวัตถุของตน
- 3) หลักพุทธธรรมยังเน้นถึงการดำรงชีวิตที่สงบ น้อมนำให้เกิดความไม่ในสันติ
- 4) หลักพุทธธรรมสอนให้คนรู้จักเผื่อแผ่ความรัก

สรุปว่า การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนานี้ต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนาส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือมนุษย หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัตย์

การพัฒนาสังคมไทยนั้นต้องพัฒนาคนควบคู่ด้วย เพื่อให้คนมีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจและปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความจริง ไม่หลงมกมาย มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักกรรม คือ ความเพียรหรือความพยายาม หลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้น หลักอปปมาทะ คือการไม่รอเวลาและไม่ประมาท และหลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้ คือ การพึ่งตนเองและเป็นอิสระ

2.1.3 ประเภทของการพัฒนา

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ดังนี้

- 1) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อให้ประชาชนไม่ยากจน
- 2) การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผนพฤติกรรม รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม
- 3) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น

2.1.4 องค์ประกอบของการพัฒนา

ตามแนวความคิดพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่หลายองค์ประกอบ เช่น ความยืนยาวของชีวิต สุขภาพพลานามัยที่ดี การศึกษา ความเสมอภาคทางเพศ รวมทั้งเสรีภาพทางสังคม และการเมือง เป็นต้น ถึงแม้ว่าองค์ประกอบเชิงปริมาณเหล่านี้จะไม่สามารถครอบคลุมแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ทั้งหมด แต่ก็นับว่ามีความสำคัญในทัศนะเช่นกัน เพราะการขยายทางเลือกในด้านวัตถุเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายในทัศนะที่สองซึ่งมุ่งเพิ่มพูนสมรรถนะของมนุษย์ควบคู่ไปกับการขยายทางเลือกในด้านต่าง ๆ (คณะกรรมการโลกว่าด้วยวัฒนธรรม และการพัฒนา, 2541) แต่อย่างไรก็ตามความจำเป็นพื้นฐานที่จะนำพาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถแยกออกได้ เป็น 2 ส่วน ดังนี้

- 1) ส่วนที่จำเป็นระดับพื้นฐานต่อคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย
 - 1.1 ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย และบริการด้านการแพทย์
 - 1.2 สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ไม่พิการหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง
 - 1.3 ชีวิตที่มั่นคงปลอดภัย เช่น มีงานทำ ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย มีฐานะทางเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมในระดับที่น่าพอใจ ปลอดภัยจากภาวะสงคราม เป็นต้น
 - 1.4 มีอิสระเสรีตามสิทธิมนุษยชน ไม่อยู่ในสภาวะถูกจองจำหรือคุมขังสามารถใช้สิทธิเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมายหรือประเพณีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่
- 2) ส่วนที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท ประกอบด้วย
 - 2.1 สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทั้งทางร่างกายและทางสังคม เช่น มลภาวะ(Pollution) น้อยที่สุด และใกล้ขีดธรรมชาติมากที่สุด อยู่ในสภาพที่สงบ สะอาด และยุติธรรมเอื้ออำนวยแก่พัฒนาตนเอง เป็นต้น
 - 2.2 คุณสมบัติส่วนบุคคลที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ เช่น การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต ความสามารถในการตัดสินใจอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ความมานะพยายาม ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองอาศัยอยู่ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวได้ดีและกลมกลืนกับสิ่งที่อยู่รอบตัว เป็นต้น

2.3 คุณสมบัติที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี เช่น ความพอเพียง พอประมาณซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นไม่คิดเบียดเบียนหรือเอาเปรียบคนอื่น การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีวินัยในตนเอง มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สังคมยอมรับ เป็นต้น

2.1.5 กระบวนการพัฒนาสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์²⁹ ได้กำหนดกระบวนการพัฒนาสังคม มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 1 ควรเริ่มจากสภาพที่ประชาชนเป็นอยู่
- 2 สิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรกอาจเป็นด้านเศรษฐกิจ
3. ทุกสังคม มีความเป็นอยู่และความเป็นมาของตนอยู่แล้ว การที่เราจะเปลี่ยนแปลงจะต้องดำเนินการ 1) ละลายน้ำแข็ง (defreezing) 2) ทำการเปลี่ยนแปลง นำเอาสิ่งใหม่เข้าไปแทนสิ่งเก่า และ 3) ทำให้สิ่งใหม่ฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เรียกว่าขั้นทำให้เป็นก้อนน้ำแข็งใหม่ (Refreezing)
4. จะต้องพยายามสร้างวงใน คือการพึ่งตนเอง (self reliance) ขึ้นมาก่อน แล้วค่อยสร้างวงนอกคือการพัฒนา (Development) ขึ้นมาทีหลัง
5. กระบวนการดำเนินการจะเป็นกระบวนการทั้งสร้างความเจริญ (development) ไปพร้อม ๆ กับการวิจัย โดยมีนักพัฒนาและชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม หรือร่วมกันทำงาน เรียกว่ากระบวนการ PAR (Participatory Action Research)
6. การสร้างความเจริญจะต้องทำเป็นกระบวนการ BAN (Balance, Ability and Net Working) คือการสร้างความสามารถของชุมชนในการพึ่งตนเอง และความสามารถในการจัดการชุมชน
7. วิธีให้การศึกษาและจัดระเบียบชุมชน คือ วิธีการให้การศึกษาอบรมแก่ชุมชนในทุกเรื่องที่จะทำการพัฒนา และส่งเสริมการรู้จักตนเองของชุมชน การรวมตัวกันของประชากรในชุมชนเพื่อรับผิดชอบงานของชุมชน การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินการตอบสนองการประเมินการทำงาน ตลอดจนการตั้งกลุ่มคน หรือคณะกรรมการมาดูแลผลงานการพัฒนาที่สร้างขึ้นมาแล้วของชุมชน เพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป กระบวนการพัฒนาสังคมต้องไม่ไปเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมที่ประชาชนเป็นอยู่อย่างทันทีทันใด ซึ่งสิ่งที่จะต้องคำนึงเป็นอันดับแรกก่อนที่จะพัฒนาด้านอื่น ๆ คือต้องสร้างความ

²⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 117-118.

กินดี อยู่ดี ให้เกิดขึ้นก่อน หากต้องมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต้องให้ค่อยเป็นค่อยไป เมื่อสามารถเปลี่ยนแปลงได้แล้วต้องปลูกฝังให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สิ่งที่ต้องตระหนักเมื่อจะพัฒนาสังคม คือ ต้องให้ประชาชนพยายามพึ่งตนเองให้ได้ และให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันทำงาน จนกระทั่งสามารถพึ่งตนเองในชุมชน สามารถบริหารจัดการกันภายในชุมชนได้

2.1.6 เป้าหมายการพัฒนาสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์³⁰ กล่าวว่า เป้าหมายของ การพัฒนาสังคม มีสี่ส่วน คือ

1) ความสุข คือมีความสุขทางกาย คือ ความสะดวกสบาย ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรค เบียดเบียน เป็นต้น และความสุขทางใจ คือ ความปลอดภัย โปร่งโล่งใจ ไม่มีทุกข์ มีความร่าเริงแจ่มใส สงบเยือกเย็น เป็นต้น

2) คนพัฒนา คือ คนมีคุณภาพ และคุณธรรม 1) คนมีคุณภาพ คือ คนที่มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในวิชาชีพ สามารถดูแลตนเอง ครอบครัว ชุมชน ให้มีสุขภาพดีทั้งกาย และจิตใจ เป็นต้น 2) คนมีคุณธรรม คือ เป็นคนดี คิดดีและประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ในสังคม และมีเมตตา กรุณา ตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม มองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม

3) ครอบครัว/ชุมชนพัฒนา ทั้งครอบครัวและชุมชน เป็นองค์การสังคมเหมือนกัน ซึ่งมี ลักษณะพัฒนาห้าประการ คือ 1) สันติภาพ คือภาวะความสุขสงบ (2) ครอบครัว/ชุมชนเรียนรู้ คือ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ 3) ความสามารถในการจัดการ คือต้องรู้จักวิเคราะห์ ตนเองทั้งทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมของชุมชน รู้จักวางแผนจัดกระบวนการ และการประเมินผล 4) จิตวิญญาณ คือ อุทิศเวลาและแรงงาน รวมทั้งปัญญาความสามารถทำงานเพื่อ ส่วนรวม

4) ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม คือการรักษาระบบนิเวศ ของธรรมชาติให้คงอยู่ รักษา ความหลากหลายในชีวิตร และไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของธรรมชาติเสียหายกลายเป็นสิ่งแวดล้อมเป็น พิษ

พระคุชฎี เมธงูโร³¹ กล่าวถึงเป้าหมายการพัฒนาสังคมของ ท่านพุทธทาส คือ การ พัฒนาจะต้องเป็นไปเพื่อสุขภาพชีวิตที่ดี อุปมาชีวิตที่สมบูรณ์ จำต้องมีพฤษภาแห่งชีวิต 4 ต้น ได้แก่

1) **กายพฤษภา** คือการพัฒนาร่างกายให้เจริญถูกต้อง ผาสุกด้วยการเจริญกายภาวนา

³⁰ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 118-123.

³¹ พระคุชฎี เมธงูโร, **การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2532), หน้า 8-9.

2) **จิตตพฤษยา** คือการพัฒนาจิตให้มีสุขภาพ มีสมรรถภาพ ทำหน้าที่ได้ดีด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน ให้พ้นจากนิวรณ์รบกวนจิตใจ ด้วยการเจริญ จิตตภาวนา

3) **โพธิพฤษยา** คือการพัฒนาสติปัญญาให้เห็นสิ่งทั้งปวง คือโลกและชีวิตตามเป็นจริง ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ให้พ้นจากอำนาจอวิชชาครอบงำ ด้วยการเจริญภาวนา

4) **เมตตยพฤษยา** คือ การสร้างมิตรภาพที่มีรากฐานมั่นคงในเพื่อนมนุษย์ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มีเมตตา อย่างปราศจากความเบียดเบียนและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นศัตรูกัน หากเกื้อกูลกันได้ถูกต้อง ด้วยการเจริญศีล ภาวนา

สมพร เทพลีธา³² กล่าวว่า เป้าหมายการพัฒนาสังคมมี 2 ระดับ คือ ระดับจุลภาค (micro level) และระดับมหภาค (macro level)

1) **ระดับจุลภาค** คือการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ครอบครัว และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ

2) **ระดับมหภาค** คือ การให้ประชาชนได้รับประโยชน์และความสุขอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข และประการสุดท้าย ให้ประเทศมีความมั่นคงและมั่งคั่ง มีความเจริญก้าวหน้า

โดยสรุป เป้าหมายการพัฒนาสังคมคือ การพัฒนาคนให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี การพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้มีคุณภาพ และให้เกิดความสมดุลกับธรรมชาติ

2.1.7 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

2.1.2.1 แนวคิดในการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อน การแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กรรมวิธีเปลี่ยนแปลงและแผนการดำเนินงาน กล่าวคือ

1. เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกัน อย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดีกว่าเดิม

³² สมพร เทพลีธา, ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2535), หน้า 40-42.

2. เป็นวิธีการ (Method) คือต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม

3. เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) การพัฒนาสังคมจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความเจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

4. เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมจะต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอน สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม

2.1.2.2 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคม

1) แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก (Mainstream Social Development Concept and Theory) ประกอบด้วย

1. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution theory) โดยชาร์ล ดาร์วิน อธิบายกระบวนการคัดเลือกโดยธรรมชาติ (Natural Selection) กล่าวคือ สิ่งมีชีวิตมีความหลากหลายตามธรรมชาติ และปัจจัยทางธรรมชาติ ทำให้สิ่งมีชีวิตจำเป็นต้องมีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด (Struggle Existence) สิ่งมีชีวิตที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีที่สุด สิ่งมีชีวิตนั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมนั้น และถ่ายทอดลักษณะที่เหมาะสม และดำรงเผ่าพันธุ์ของตนไว้ได้ (Charles Darwin, 1802-1882) เกิดแนวคิดสังคมแบบชาร์ล ดาร์วิน ที่กล่าวถึงคนแข็งแรงที่สุดหรือเข้มแข็งที่สุดเท่านั้น การอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสมที่สุด ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของมนุษย์จึงเป็นผลมาจากความสามารถที่แตกต่างกันซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

2. ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) เป็นแนวคิดทฤษฎีที่เกิดขึ้นในโลกยุคที่มีการจัดแบ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกออกเป็นกลุ่ม ๆ มีกลุ่มประเทศตะวันตก และกลุ่มประเทศตะวันออก กลุ่มประเทศทุนนิยม และกลุ่มประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ หรือกลุ่มประเทศที่ร่ำรวยกับกลุ่มประเทศที่ยากจน ซึ่งได้มีผู้พยายามจะหาตัวชี้วัดต่าง ๆ (Indicators) เพื่อนำมาอธิบาย อาทิ การเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องของรายได้เฉลี่ยต่อหัว (Average Incomes) จุดสำคัญประการหนึ่งของทฤษฎีภาวะทันสมัยในเชิงการพัฒนาสังคม คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ซึ่งเกือบจะกล่าวได้ว่าการ

3. ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

ทฤษฎีการพึ่งพานั้นเชื่อว่า ยุทธศาสตร์หรือแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกจะนำประเทศในโลกที่สามไปสู่พัฒนาการของความด้อยพัฒนาโดยอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้วกับประเทศล้าหลัง ความสัมพันธ์แบบครอบงำ-พึ่งพิง ซึ่งนอกจากจะถูกครอบงำและพันนาการทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมยังถูกครอบงำและพันนาการภายใต้วาทกรรม “ความช่วยเหลือ” ของประเทศอุตสาหกรรมทุนนิยมอีกด้วย³³

4. ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory)

ทฤษฎีการแพร่กระจายกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้นเกิดจากการแพร่องค์ประกอบของวัฒนธรรม (Element of Culture) หรือ นวัตกรรม (Innovation) จากสังคมที่มีความเจริญไปสู่สังคมที่ด้อยความเจริญ และเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่ นวัตกรรม และมีส่วนน้อยที่เกิดจากการประดิษฐ์ค้นคิดเองในสังคม³⁴

5. โลกาภิวัตน์ (Globalization Theory)

โลกาภิวัตน์ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญอย่างมากต่ออิทธิพลของปัจจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและวัฒนธรรมของประเทศตะวันตกที่กระทำต่อประเทศด้อยพัฒนาทางอุตสาหกรรม ผ่านการเชื่อมโยงของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ที่เป็นเครือข่ายโยงใยทั่วโลก เพื่อการดักตวงผลประโยชน์กลับคืนสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ผ่านการเอารัดเอาเปรียบประเทศด้อยพัฒนาในโลกที่สาม³⁵

2) แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาทางเลือก ประกอบด้วย

1. แนวคิดการพัฒนาที่ว่าการกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หลังจากช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายมีการพัฒนาไปอย่างมาก ในการวางแผนการพัฒนาย่อมต้องมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้านทั้งการลงทุนที่รัฐมุ่งกระจายรายได้กับกลุ่มคนจนหรือชนชั้น

³³ D. Hulme, and M. Turner, *Sociology and Development: Theories*, (Policies and Practices, London: Harvester Wheatsheaf, 1990), p. 57.

³⁴ D. Hulme, and M. Turner, , *Sociology and Development: Theories*, (Policies and Practices, London: Harvester Wheatsheaf, 1990), p. 57.

³⁵ พิชรินทร์ สิริสุนทร, เอกสารคำสอน รายวิชา 830321 การวางแผนและการจัดทำโครงการเพื่อการพัฒนาสังคม, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552), หน้า 176.

แรงงานให้สามารถเป็นเจ้าของการผลิตได้ ซึ่งรัฐอาจดำเนินการได้ในรูปของสหกรณ์การผลิตกลุ่มการผลิต ซึ่งจะทำให้คนกลุ่มนี้สามารถที่จะเรียนรู้ระบบการพัฒนาต่อไปในอนาคต ฉะนั้น

2. แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความต้องการขั้นพื้นฐาน

แนวคิดนี้ได้พัฒนามาช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 เป็นแนวคิดใหม่ที่เปลี่ยนจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาที่ตัวคนเป็นหลัก ในลักษณะของการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน และการพัฒนาสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ถือว่าคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของโลก และเชื่อว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่อาจแก้หรือขจัดปัญหาความยากจนได้เสมอไปมีคนอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่อาจได้สิ่งซึ่งตนต้องการเป็นพื้นฐาน ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศเติบโตไป

3. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ความสำคัญกับประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาในทุกขั้นตอนของการพัฒนา และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน (Public Participation) โดยเชื่อว่า ประชาชนคือกุญแจสำคัญที่ตัดสินใจตัดสินใจ ควบคุม และผลักดันให้ผลของการพัฒนาประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว³⁶

4. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติ ปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างเหมาะสม

³⁶ พชรินทร์ สิริสุนทร, เอกสารคำสอน รายวิชา 830321 การวางแผนและการจัดทำโครงการเพื่อการพัฒนาสังคม, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552), หน้า 176.

5. ทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่ หรือ การเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวคิดที่พยายามแก้ปัญหาของแนวคิดการพัฒนาทางเลือกในเรื่องของความเป็นนามธรรม และข้อจำกัดของการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับปฏิบัติการ โดยนำเสนอแนวทางหรือหลักการในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาคือที่ดินและน้ำ

(1) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทั้งทางร่างกายและทางสังคม เช่น มีมลภาวะ (Pollution) น้อยที่สุด และใกล้ชิดธรรมชาติมากที่สุด อยู่ในสภาพที่สงบ สะอาด และยุติธรรม เอื้ออำนวยแก่พัฒนาตนเอง เป็นต้น

(2) คุณสมบัติส่วนบุคคลที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ เช่น การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต ความสามารถในการตัดสินใจอย่างถูกต้องและเหมาะสม ความมานะพยายาม ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองอาศัยอยู่ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวได้ดีและกลมกลืนกับสิ่งที่อยู่รอบตัว เป็นต้น

(3) คุณสมบัติที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี เช่น ความพอเพียง พอประมาณ ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นไม่คิดเบียดเบียนหรือเอาเปรียบคนอื่น การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีวินัยในตนเอง มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สังคมยอมรับ เป็นต้น

สรุปได้ว่า แนวคิดด้านการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งอันพึงปรารถนาของทุกระดับ และยังครอบคลุมในทุกมิติของสังคมซึ่งองค์ประกอบของการพัฒนานั้นควรมุ่งเน้นการให้ความสำคัญในทุก ๆ มิติอย่างครอบคลุมและเท่าเทียมกัน เพราะการพัฒนาเป็นมิติแห่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบของบริบทพื้นฐานทางด้านสังคมของประเทศ โดยเริ่มตั้งแต่การสร้างและปลูกฝังทัศนคติให้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งการพัฒนา และยังต่อยอดในการส่งผลถึงในระดับโครงสร้างของมิติการพัฒนา ในระดับของสถาบันต่าง ๆ โครงสร้างการบริหาร รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตอัตลักษณ์แห่งชุมชน ซึ่งในสังคมโลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงและเจริญไปมาก ทุกคนต้องตระหนักที่จะช่วยกันพัฒนาช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมโลกอย่างยั่งยืนต่อไป

สัญญา สัญญาวิวัฒน์³⁷ ได้สรุปทฤษฎีการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้

1) ทฤษฎีศักยภาพและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) ทฤษฎีนี้สรุปได้ว่า สังคมจะพัฒนาได้โดยมีเหตุปัจจัย 6 ประการ คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยก่อให้เกิดการพัฒนา เพราะเมื่อมีทรัพยากรมาก สิ่งเหล่านั้นจะทำให้เกิดเป็นทรัพย์สินเงินทอง สามารถนำไปใช้จ่าย และยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นได้ ซึ่งยังมีทรัพยากรมากเท่าใด ก็จะทำให้ระดับการพัฒนาสูงขึ้นไปอีก

³⁷ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 118-123.

2. ทรัพยากรมนุษย์ เป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาเพราะมนุษย์ในวัยแรงงานมีกำลังแรงงานที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งยังมีคนในวัยแรงงานมากเท่าใด ก็จะทำให้ระดับการพัฒนาสูงมากขึ้นเพียงนั้น

3. องค์กรสังคม หมายถึงองค์กรที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาซึ่งเป็นองค์การสังคมประเภทสหกรณ์ (Association) เช่น กลุ่มอาชีพ สหกรณ์ เป็นต้น องค์การทางสังคมจะช่วยให้เกิดพลังในการทำงานได้ใหญ่ขึ้นและมากขึ้น เพราะเป็นการรวมกำลังแรงงานในงานใหญ่ ๆ ที่ทำคนเดียวไม่ได้ องค์กรก็สามารถทำได้ มีประสิทธิภาพ มีความรอบคอบจึงเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนา

4. ภาวะผู้นำ หรือจำนวนผู้นำประเภทต่าง ๆ ยิ่งมีมากเท่าใด ก็ยิ่งจะทำให้ระดับการพัฒนาสูงเพียงนั้น ทั้งนี้เพราะผู้นำมักจะเป็นคนที่มีคุณภาพ การทำงานของผู้นำก็จะมีคุณภาพตามไปด้วย นอกจากนั้นผู้นำมักจะมีบารมี จึงมีคนที่มารวมตัวกันทำงานเพื่อผู้นำอย่างทุ่มเทจึงทำให้เกิดผลดีแก่การพัฒนา

5. การติดต่อ จะทำให้เกิดการถ่ายทอด เรียนรู้ รับเอาความรู้ความชำนาญ สินค้าเทคโนโลยี จากสังคมเจริญมาใช้หรือมาผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้ หรือสินค้าขึ้นมาในสังคมด้อยพัฒนา ทำให้สังคมด้อยพัฒนามีความเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย

5. การฝึกอบรม หรือการศึกษา เป็นการทำให้ความรู้ และความชำนาญในด้านต่าง ๆ สูงขึ้น การพัฒนาก็ยิ่งจะสูงตามไปด้วย รวมไปถึงการเป็นต้นเหตุควบกับตัวเหตุอื่น ก็อาจมองได้ว่าการศึกษาดีย่อมจะทำให้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ องค์กรสังคมที่มีคนมีการศึกษาเป็นสมาชิกก็จะทำให้องค์การสังคมมีคุณภาพด้วย ผู้นำที่มีการศึกษาก็จะนำพาไปในสิ่งที่เจริญก้าวหน้า รวมไปถึงการติดต่อที่มีประสิทธิภาพย่อมเกิดจาก คนที่ได้รับการอบรมหรือมีการศึกษาดี

สรุป ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย ประกอบด้วยปัจจัย 6 ประการเป็นต้นเหตุคือ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์กรทางสังคม ภาวะผู้นำ การติดต่อและการฝึกอบรม ซึ่งยังมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มากเพียงใด การพัฒนาสังคมก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

2) ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) ผู้สร้างทฤษฎีคือ Daniel Lerner นักวิชาการชาวอเมริกา มีสาระสำคัญดังนี้คือ

1. การสื่อสารทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่การสื่อสารโดยเฉพาะการสื่อสารสมัยใหม่ จะเป็นตัวนำเอาสื่อ ความรู้ ความคิด ข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตสังคมสมัยใหม่ แพร่กระจายไปทั่วสังคมตามช่องทางต่าง ๆ คนที่สามารถรับรู้และประเมินค่าได้อาจนำไปใช้ จึงเป็นการขัดเกลาทางสังคมแบบหนึ่ง และเมื่อมีการถ่ายทอดความรู้ข่าวสารต่าง ๆ เหล่านี้ไปสู่ลูกหลานรับช่วงต่อไป จึงเกิดการขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ขึ้น

2. การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ ทำให้สามารถปลูกฝังจินตภาพสมัยใหม่ หมายความว่า การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนชั่วอายุหนึ่งไปยังคนอื่นชั่วอายุหนึ่ง เช่นเดียวกับการขัดเกลาทางสังคมทั่วไป จะเป็นการปลูกฝังความรู้ ความคิด รวมทั้งแบบชีวิตสังคมสมัยใหม่ให้กับอนุชนรุ่นใหม่ ทำให้เป็นช่องทางในการสร้างสังคมสมัยใหม่

3. จินตภาพสมัยใหม่กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนที่ประเภทต่าง ๆ หมายถึง ความรู้ความคิใหม่ ๆ ความใฝ่ฝันถึงสังคมสมัยใหม่จะผลักดันให้คนในสังคมที่ได้รับ หรือใช้สื่อสารมวลชนสมัยใหม่ มีการเคลื่อนที่ประเภทต่าง ๆ นั่นคือ มีการย้ายถิ่นทำให้เขาพ้นจากอำนาจตามประเพณีเดิม มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น จากชานา ชาวชนบท มาเป็นกรรมกรและมีการเปลี่ยนตัว คือการคิดแบบใด ๆ เช่นเปลี่ยนแนวคิดแบบชานาที่ผลิตแบบพออยู่พอกินมาเป็นการคิดแบบพ้อค้ำมั่งแสงหากำไร เป็นต้น

4. การเคลื่อนที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมรวมกัน เช่นขนาด ลักษณะ สถานภาพ และบทบาททางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ

5. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดภาวะความเป็นสมัยใหม่หมายถึง ภาพของบุคคล และสังคมสมัยใหม่ที่บุคคลสังคมวาดขึ้นมาในความคิด สืบเนื่องมาจากการได้รับรู้ข่าวสารจากการคมนาคมสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้บุคคลพยายามที่จะทำให้ตนและสังคม

สรุป ทฤษฎีนี้ ตัวทำให้เกิดการพัฒนาสังคมคือการสื่อสารสมัยใหม่การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ จินตภาพสมัยใหม่ การเคลื่อนที่ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3) ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion Theory of Innovation)

โดย Everett M. Rogers นักวิชาการชาวอเมริกัน ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล หมายความว่าปัจเจกบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ตัดสินใจรับไม่รับนวัตกรรม บางคนรับเร็ว บางคนรับช้า แม้จะอยู่ในสังคมหรือในชุมชนเดียวกันก็ตาม

2. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับระบบสังคม หมายความว่าระบบสังคมประเภทต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการจะรับหรือไม่รับนวัตกรรม หรือรับเร็วรับช้าด้วย ทฤษฎีนี้แบ่งสังคมออกเป็นสองประเภทคือสังคมสมัยใหม่ชั่วหนึ่ง กับสังคมโบราณหรือสังคมประเพณีอีกชั่วหนึ่ง สังคมสมัยใหม่จะรับนวัตกรรมเร็วและรับปริมาณมากกว่าสังคมประเพณี ทั้งนี้เพราะสังคมสมัยใหม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมในลักษณะที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมให้เจริญรุดหน้า ดังนั้นเมื่อมีอะไรใหม่มา ก็สนับสนุนให้รับมาทดลองใช้ในสังคม ในขณะที่สังคมประเพณีไม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมเช่นนี้ จึงไม่สนับสนุนการรับนวัตกรรม

3. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับ การสื่อสาร การสื่อสารเป็นกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมจากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดสุดท้าย คือการรับหรือไม่รับนวัตกรรม

4. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับตัวนวัตกรรม หมายถึงลักษณะของนวัตกรรมมีส่วนกำหนดระยะเวลา หรือการรับหรือไม่รับนวัตกรรมทฤษฎีนี้ระบุว่านวัตกรรมมีปัจจัยที่จะต้องพิจารณา 5 ประการคือ 1) ความได้เปรียบ 2) การเข้ากับสังคมวัฒนธรรมได้ 3) ความสลับซับซ้อน 4) การแบ่งทดลองใช้ได้หรือไม่ 5) ความยากง่ายต่อการเข้าใจนวัตกรรม

5. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับระยะเวลา เวลาก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าภาวะนวัตกรรม อันเป็นเครื่องแสดงระดับหรือประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมสูงบางคนมีต่ำ ในการที่บุคคลจะตัดสินใจรับหรือไม่รับนวัตกรรม เขาต้องใช้ระยะเวลาพิจารณานวัตกรรมระยะหนึ่ง ซึ่งหากไม่มีเวลาเขาก็ไม่สามารถตัดสินใจได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมตามทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม จะต้องมียปัจจัยเหตุ 5 ตัว คือ ปัจเจกบุคคล ระบบสังคม การสื่อสาร นวัตกรรม และระยะเวลา

4) ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอนสมิงเจอร์ ซึ่งเป็นทฤษฎีตะวันตก ซึ่งอาจจะมีความเป็นตะวันออกอยู่บ้าง เพราะ ดร.เอนสมิงเจอร์ ได้รวบรวมจากการทำงานในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศอินเดีย ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1, เป้าหมายการพัฒนาชาติ คือการพัฒนาคนและการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนคือ การทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้อย่างนับถือตนเอง

2. การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาของตนเอง แสวงหาเทคโนโลยีและงบประมาณจากรัฐบาลและสร้างโครงสร้างสถาบันพื้นฐาน มีคนเชื่อถือและสนองความต้องการจำเป็นของเขาได้

3. สาเหตุการพัฒนาอาจมาจากสาเหตุภายนอกหรือภายในก็ได้จะทำการพัฒนาได้คนที่จะถูกพัฒนาต้องยินยอมเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้ดำเนินการดำเนินการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

4. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ทักษะหรือวิธีการทำสิ่งของจะต้องมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กระตุ้นยั่วให้เติบโตได้ กำหนดทิศทางได้และจะต้องไม่ตายตัว

5. การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมเป็นทั้งผลและเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง

6. การพัฒนาสังคม ทำให้วิธีการคิดและวิธีทำสิ่งต่าง ๆ ตามประเพณีปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป

7. ในกระบวนการพัฒนาสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงสังคม ประเพณีให้เป็นสังคมสมัยใหม่

8. เนื่องจากการพัฒนาสังคมจะต้องใช้เงินในการเริ่มโครงการและดำเนินโครงการหลักสำคัญอย่างหนึ่ง จากประสบการณ์ 30 ปีในการพัฒนาของดร.เอนสมิงเจอร์ คือ จะต้องพัฒนา

เศรษฐกิจก่อนและอย่างต่อเนื่องประชาชนจะต้องเข้าใจว่าเงินที่นำมาใช้ในการพัฒนาจะต้องมาจากชุมชนที่จะถูกพัฒนานั่นเอง เงินของรัฐเท่าใดก็สู้เงินของประชาชนไม่ได้

9. หากใช้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานให้เป็นทั้งเหตุและผลของการพัฒนา จะต้องใช้การปฏิรูปที่ดินและปฏิรูปสถาบัน สนับสนุนการพัฒนาแบบผสมผสาน

10. แบบแผนการดำเนินชีวิตครอบครัวและค่านิยมทางสังคมจะต้องใช้เวลาเปลี่ยนแปลงนานกว่าวัตถุ ดังนั้นจึงต้องเลือกเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาใช้เพื่อให้ครอบครัวและค่านิยมมีเวลาปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้

11. การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องล่อแหลมต่อความไม่สงบทางการเมือง เพราะการพัฒนาทุกเรื่องเป็นการเมือง ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงต้องได้รับการสนับสนุนทางการเมืองอย่างแข็งขัน

12. ความรู้สังคมศาสตร์ จะช่วยให้สามัญชน นักวางแผนนักบริหาร และนักการเมือง เข้าใจทฤษฎีพัฒนาสังคมได้ดีขึ้น

สรุป ทฤษฎีพัฒนาสังคมชุดนี้ให้ประโยชน์ 3 ประการ

1) บอกเป้าหมายของการพัฒนาว่าสูงสุดคือ การพัฒนาคนรองลงมาเป็นสถาบัน

2) บอกกระบวนการพัฒนาเป็นขั้นตอน อะไรก่อน อะไรหลังเช่นต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อน แล้วตามด้วยการพัฒนาอย่างอื่น

3) ให้สาเหตุของการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาแบบผสมผสาน การปฏิรูปที่ดิน วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีการพัฒนาสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้วสามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ แนวคิดการพัฒนาสังคมกระแสหลัก และแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมกระแสรอง ซึ่งทฤษฎีการพัฒนาสังคมในกลุ่มกระแสหลักประกอบด้วย ทฤษฎีวิวัฒนาการ, ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก, ทฤษฎีความทันสมัย, ทฤษฎีการพึ่งพา, ทฤษฎีโลกาภิวัตน์, ทฤษฎีศักยภาพ และการแพร่กระจาย, ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ส่วนแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมกระแสรองได้แก่ ทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม แนวคิดผู้แสดงทางสังคม แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดทฤษฎีใหม่ แนวคิดประชาสังคม แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา และทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอนสมิงเงอร์

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับตัวชี้วัดการพัฒนา

แนวคิดตัวชี้วัดการพัฒนาเป็นแนวคิดที่สำคัญที่บ่งชี้หรือสะท้อนการพัฒนาสังคม จึงนับว่าตัวชี้วัดการพัฒนาถือว่าเป็นแนวทางหรือเป้าหมายของการพัฒนา ดังนั้นแนวคิดตัวชี้วัดพัฒนานั้นจึงมีความสำคัญที่เป็นกลไกในทางปฏิบัติของการพัฒนาที่จะบ่งบอกทิศทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายอันสูงสุด

2.2.1 ความหมายตัวชี้วัดและตัวชี้วัดการพัฒนา

จากการทบทวนความหมายของคำว่าตัวชี้วัดการพัฒนา พบว่า มีความหมายที่หลากหลายและมีหลายนัยยะตามทัศนคติของนักวิชาการ คำว่า “ตัวชี้วัด” นั้นมีความหมาย ดังนี้

1) เป็นสิ่งที่แสดงออกได้เป็นตัวเลขที่แสดงจากการวัดผล แสดงผลแนวคิดเชิงนามธรรมให้สามารถวัดได้เป็นรูปธรรม³⁸

2) บ่งบอกคุณลักษณะที่เป็นเชิงนามธรรมหรือรูปธรรมให้สามารถสะท้อนผลออกมาเป็นรูปเชิงปริมาณหรือคุณภาพ³⁹

3) เป็นเป้าหมายหรือทิศทางที่มุ่งหวังอยากจะทำให้เกิดขึ้นและใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาสภาพที่คาดหวังกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง⁴⁰

4) สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่สะท้อนสิ่งที่พิจารณาเป็นนามธรรมรูปธรรมสามารถแสดงคุณลักษณะที่ผู้ประเมินต้องการทราบได้ อาจเป็นเชิงปริมาณหรือคุณภาพก็ได้

เพื่อพิจารณาว่าสิ่งที่พิจารณากับสภาพที่เกิดขึ้นจริงสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร ตัวชี้วัดมีความสำคัญต่องานพัฒนาชุมชนที่เป็นกระบวนการวัดผลการพัฒนาตั้งแต่เริ่มดำเนินการให้บรรลุถึงเป้าหมายที่สามารถบอกความก้าวหน้าให้เป็นรูปธรรมได้⁴¹

5) ตัวแปรหรือองค์ประกอบที่มีค่าแสดงถึงลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษา ณ จุดเวลาหรือช่วงเวลาหนึ่ง ค่าของตัวบ่งชี้แสดง/ระบุ/บ่งบอกถึงสภาพที่ต้องการศึกษาเป็น

6) ข้อมูลที่บ่งบอกปริมาณเชิงสัมพันธ์หรือสภาวะของสิ่งที่มุ่งวัดในเวลาใดเวลาหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องบ่งบอกสภาวะที่เจาะจงหรือชัดเจน แต่บ่งบอกหรือสะท้อนภาพของสถานการณ์ที่เรา

³⁸ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, คู่มือการกำหนดตัวชี้วัดตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2542), หน้า 15.

³⁹ วาสนา ประवालพฤกษ์, คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการศึกษาเรื่อง “หลักการและเทคนิคการประเมินทางการศึกษา”, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เดอะมาสเตอร์ กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2549), หน้า 7.

⁴⁰ นงราม เศรษฐพานิช, การพัฒนาตัวชี้วัดและทบทวนกระบวนการทำงาน, ในเอกสารประกอบการสัมมนาปฏิรูประบบราชการ สกศ, ครั้งที่ 4 (สายวิชาการ), 2540), หน้า 1.

⁴¹ สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, สังเคราะห์ตัวชี้วัดกลุ่มเป้าหมายที่สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) ปี 2548, (กรุงเทพมหานคร : บีทีเอส เพรส, 2549), หน้า 4.

สนใจเข้าไปตรวจสอบอย่างกว้าง ๆ หรือให้ภาพเชิงสรุปโดยทั่วไป ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต⁴²

สรุปความหมายตัวชี้วัด หมายถึง สารสนเทศที่ใช้บ่งบอกสถานะของสิ่งที่มุ่งวัด หรือสะท้อนลักษณะรวมของการดำเนินงานที่มีความชัดเจนเพียงพอทำให้การทำงานมีทิศทางและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น สามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้ตลอดเวลา มีความน่าเชื่อถือได้ และสามารถที่จะใช้ในการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อประเมินสภาพที่ต้องการศึกษา และมีการบูรณาการครบทุกมิติ สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงได้ส่งผลให้องค์กรมีคุณภาพได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานและประชาชนที่เกี่ยวข้องในการทำงานเกิดผลสำเร็จมากขึ้น

ดังนั้นตัวชี้วัดการพัฒนา จึงหมายถึง สิ่งที่ใช้บ่งบอกหรือใช้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการติดตามและ ประเมินผล ความก้าวหน้าและความเจริญของสังคมในด้านต่าง ๆ โดยแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นอย่างอยู่และเป็นไปที่เกิดจากผลของความพยายามในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในขณะนั้น

2.2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดเป็นเครื่องชี้ทางไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ในการพัฒนาจึงต้องมีเป้าหมายที่สามารถวัดได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม โดยแนวคิดเกี่ยวกับตัวชี้วัด มีดังนี้

1) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานเป็นการสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือนทุกครัวเรือนมีการสำรวจระหว่างช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านเป็นการสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในเขตชนบทมีการสำรวจปีเว้นปีระหว่างช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนของปี พ.ศ.ที่ลงท้ายด้วยเลขคู่โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานในการประสานการจัดเก็บข้อมูล

2) ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย เป็นเครื่องมือในการวัดผลกระทบต่อการพัฒนา ผลการพัฒนาให้มีดุลยภาพระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดย

2.1) มิติเศรษฐกิจ มี 3 ด้าน ประกอบด้วย

(1) ด้านการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ มี 4 ดัชนีชี้วัด ประกอบด้วย

⁴²James N Jonstone, *Indicators of Education Systems*, (London : Unesco, 1981), pp. 78-80.

ที่เกิดขึ้น

- (1.1) ดัชนีชี้วัดที่ 1 ประสิทธิภาพการผลิตโดยรวม
- (1.2) ดัชนีชี้วัดที่ 2 ปริมาณการใช้พลังงานต่อรายได้ประชาชาติ
- (1.3) ดัชนีชี้วัดที่ 3 สัดส่วนการใช้พลังงานหมุนเวียนต่อพลังงานทั้งหมด
- (1.4) ดัชนีชี้วัดที่ 4 สัดส่วนของเสียที่ถูกนำมาใช้ซ้ำหรือแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ต่อ ของเสีย

(2) ด้านการพัฒนาอย่างมีเสถียรภาพ มี 3 ดัชนีชี้วัด ประกอบด้วย

- (2.1) ดัชนีชี้วัดที่ 5 อัตราการว่างงาน
- (2.2) ดัชนีชี้วัดที่ 6 สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อรายได้ประชาชาติ
- (2.3) ดัชนีชี้วัดที่ 7 ดุลบัญชีเดินสะพัดต่อรายได้ประชาชาติ

(3) ด้านการกระจายความมั่งคั่ง มี 2 ดัชนีชี้วัด ประกอบด้วย

- (3.1) ดัชนีชี้วัดที่ 8 สัมประสิทธิ์การกระจายรายได้
- (3.2) ดัชนีชี้วัดที่ 9 สัดส่วนคนยากจนด้านรายได้

2.2) มิติสังคม มี 3 ด้าน ประกอบด้วย

(1) ด้านการพัฒนาศักยภาพและการปรับตัวบนฐานความรู้ มี 3 ดัชนีชี้วัด ประกอบด้วย

- (1.1) ดัชนีชี้วัดที่ 10 จำนวนค่าเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษา
- (1.2) ดัชนีชี้วัดที่ 11 ผลคะแนนทดสอบสี่วิชาหลัก
- (1.3) ดัชนีชี้วัดที่ 12 ร้อยละของการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนาต่อรายได้ประชาชาติ

(2) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในการดำรงชีวิต มี 3 ดัชนีชี้วัด

ประกอบด้วย

- (2.1) ดัชนีชี้วัดที่ 13 อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด
- (2.2) ดัชนีชี้วัดที่ 14 ร้อยละของประชากรที่ไม่เจ็บป่วยต่อประชากร
- (2.3) ดัชนีชี้วัดที่ 15 สัดส่วนคดีอาชญากรรมและยาเสพติดต่อประชากร

(3) ด้านการสร้างเสริมสมรรถภาพและการมีส่วนร่วม มี 1 ดัชนีชี้วัด คือ

- (3.1) ดัชนีชี้วัดที่ 16 ดัชนีการรับรู้เรื่องคอร์รัปชัน

2.3) มิติสิ่งแวดล้อม มี 2 ด้าน ประกอบด้วย

(1) ด้านการสงวนรักษา มี 4 ดัชนีชี้วัด ประกอบด้วย

- (1.1) ดัชนีชี้วัดที่ 17 สัดส่วนพื้นที่ป่าต่อพื้นที่ประเทศ
- (1.2) ดัชนีชี้วัดที่ 18 พื้นที่ป่าชายเลนเทียบกับอดีต
- (1.3) ดัชนีชี้วัดที่ 19 ปริมาณสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่จับได้ต่อชั่วโมง
- (1.4) ดัชนีชี้วัดที่ 20 สัดส่วนการใช้น้ำใต้ดินต่อปริมาณน้ำที่ใช้งานได้

(2) ด้านการมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี มี 4 ดัชนีชี้วัด ประกอบด้วย

(2.1) ดัชนีชี้วัดที่ 21 สัดส่วนแหล่งน้ำมีคุณภาพอย่างต่ำอยู่ในเกณฑ์พอใช้ต่อแหล่งน้ำทั้งหมด

(2.2) ดัชนีชี้วัดที่ 22 ร้อยละคุณภาพอากาศในเมืองหลักที่เกินค่ามาตรฐาน

(2.3) ดัชนีชี้วัดที่ 23 สัดส่วนของเสียที่ได้รับการบำบัดอย่างถูกต้อง

(2.4) ดัชนีชี้วัดที่ 24 ปริมาณการใช้สารเคมีทางการเกษตร

2.2.3 ลักษณะของตัวชี้วัด

ลักษณะของตัวชี้วัด ได้มีการจำแนกลักษณะของตัวชี้วัด ดังนี้

1) การจำแนกตัวชี้วัด ตัวชี้วัดมีลักษณะคุณสมบัติที่สามารถจำแนกได้ตามระดับตามมาตรวัด และตามทิศทางของค่าตัวชี้วัด⁴³ ดังนี้

1.1) จำแนกตามระดับ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

(1) ตัวชี้วัดในกระบวนการผลิต เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงวิธีการหรือขั้นตอนในการดำเนินงาน

(2) ตัวชี้วัดผลผลิต เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงผลผลิตจากกระบวนการผลิตอาจเป็นผลผลิตระยะสั้นหรือระยะยาวก็ได้

1.2) จำแนกตามมาตรวัด มี 2 ลักษณะ ได้แก่

(1) ตัวชี้วัดเชิงวัดถ่วง มีค่าเป็นตัวเลขทางคณิตศาสตร์และมีนัยทางสถิติบอกปริมาณได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าตัวชี้วัดเชิงปริมาณ

(2) ตัวชี้วัดเชิงจิตวิสัย มีค่าเป็นข้อมูลที่แสดงความรู้สึก เจตคติ ค่านิยมความคิดเห็นในการตัดสินใจ ความเชื่อ เป็นการวัดสภาพทางจิตใจ กล่าวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ

1.3) จำแนกตามทิศทางของค่าตัวชี้วัด มี 2 ลักษณะ ได้แก่

(1) ตัวชี้วัดเชิงบวก มีค่าตัวเลขทางคณิตศาสตร์หรือข้อมูลที่มีแนวโน้มในทางเพิ่มขึ้น แสดงถึงการพัฒนาตามตัวชี้วัดนี้เป็นไปในทางที่ประสงค์

(2) ตัวชี้วัดเชิงลบ มีค่าตัวเลขทางคณิตศาสตร์หรือข้อมูลที่มีแนวโน้มในทางลดลง แสดงถึงการพัฒนาตามตัวชี้วัดนี้เป็นไปในทางที่ประสงค์

2.2.4 ลักษณะของตัวชี้วัดที่ดี

⁴³ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, คู่มือการกำหนดตัวชี้วัดตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2542), หน้า 17.

ลักษณะของตัวชี้วัดที่ดี ตัวชี้วัดที่ดีส่งผลให้การพัฒนาการวัดผลมีความชัดเจนทั้งลักษณะภายในของตัวชี้วัด ผลลัพธ์ที่ได้จากตัวชี้วัด และผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากตัวชี้วัด ดังนี้

1) ลักษณะภายในของตัวชี้วัด ในการกำหนดตัวชี้วัดที่ดี ลักษณะของตัวชี้วัดควรประกอบด้วยลักษณะ⁴⁴ ดังนี้

- 1.1) มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ภารกิจ และยุทธศาสตร์ขององค์กร
- 1.2) แสดงถึงสิ่งที่มีความสำคัญเท่านั้น
- 1.3) ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่เป็นเหตุและที่เป็นผล
- 1.4) มีมิติหรือมุมมองที่หลากหลาย
- 1.5) มีบุคคลหรือหน่วยงานรับผิดชอบตัวชี้วัดที่ชัดเจน
- 1.6) เป็นตัวชี้วัดที่สามารถควบคุมได้อย่างน้อยร้อยละ 80
- 1.7) สามารถวัดได้และเป็นที่เข้าใจของบุคคลทั่วไปได้
- 1.8) ต้องช่วยให้สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ดี
- 1.9) ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในองค์กร

2) ผลลัพธ์ที่ได้จากตัวชี้วัด เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากดำเนินกิจกรรมแล้วเสร็จ ตัวชี้วัดน่าจะวัดความสำเร็จได้ใน 4 เรื่อง⁴⁵ ดังนี้

- 2.1) ความสำเร็จในเชิงปริมาณ
- 2.2) ความสำเร็จในเชิงคุณภาพ
- 2.3) ความสำเร็จในด้านประสิทธิภาพ
- 2.4) ความพึงพอใจของผู้ได้รับบริการ

3) ผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากตัวชี้วัด เป็นผลที่เกิดขึ้นตามเป้าหมายที่ต้องการจะไปให้ถึง และคำตอบจากตัวชี้วัดได้สะท้อนให้เห็นภาพลักษณะของตัวชี้วัดที่ดี⁴⁶ ดังนี้

- 3.1) ตอบสนองต่อคุณภาพชีวิต
- 3.2) เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของประชาชน
- 3.3) สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพการพัฒนา
- 3.4) สะท้อนให้เห็นความอิสระทางภาวะจิตใจที่สามารถกำหนดและพัฒนาตนเองได้

⁴⁴ พสุ เดชะรินทร์ และคณะ, การกำหนดตัวชี้วัดระดับบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, 2548), หน้า 17.

⁴⁵ นงราม เศรษฐพานิช, การพัฒนาตัวชี้วัดและทบทวนกระบวนการทำงาน, ในเอกสารประกอบการสัมมนาปฏิรูประบบราชการ สกศ, ครั้งที่ 4 (สายวิชาการ), 2540), หน้า 4.

⁴⁶ สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, สังเคราะห์ตัวชี้วัดกลุ่มเป้าหมายที่สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) ปี 2548, (กรุงเทพมหานคร : บีทีเอส เพรส, 2549), หน้า 4.

- 3.5) มีความสุขและความพอใจ
- 3.6) มีคุณภาพชีวิตในแง่สิทธิเสรีภาพ
- 3.7) ความเอื้ออาทร
- 3.8) ความพยายามพึ่งพาธรรมชาติให้มากขึ้น
- 3.9) การใช้ทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม
- 3.10) การครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็ง
- 3.11) การพึ่งตนเองของคนในชุมชน

ดังนั้นลักษณะของตัวชี้วัดที่ดี จึงต้องมีความชัดเจนทั้งลักษณะภายในของตัวชี้วัดผลลัพธ์ และผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากตัวชี้วัด สามารถเป็นได้ทั้งตัวชี้วัดในกระบวนการผลิต และผลผลิตทั้งที่เป็น ตัวเลขและที่เป็นการแสดงความรู้สึทางจิตวิสัย เป็นทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ตัวชี้วัดที่ดีควรสะท้อน ความสำคัญให้เห็นในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งความสำเร็จในด้านปริมาณ คุณภาพ ประสิทธิภาพ ความพึงพอใจ มีความสอดคล้องกับเป้าหมายองค์กร สามารถวัดได้ ควบคุมได้ ติดตามการเปลี่ยนแปลงได้ เข้าใจได้ทุกฝ่าย ไม่ก่อความขัดแย้ง และมีผู้รับผิดชอบตัวชี้วัดที่ชัดเจน

2.2.5 การสร้างตัวชี้วัด

การสร้างตัวชี้วัด ตัวชี้วัดที่มีประสิทธิภาพมีความสำคัญในการวัดผลงานจากการดำเนินงานหรือกำหนดงานในอนาคตให้มีความชัดเจนตรงตามเป้าหมาย การสร้างตัวชี้วัดต้องพิจารณาสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการสร้างตัวชี้วัด วิธีการสร้างตัวชี้วัด และขั้นตอนการสร้างตัวชี้วัด ดังนี้

1) สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการสร้างตัวชี้วัด⁴⁷ มีดังนี้

- 1.1) การสร้างตัวชี้วัดควรมาจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ประสบปัญหาและ ค้นหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน
- 1.2) มีการสร้างตัวชี้วัดที่มาจากกระบวนการทำงาน
- 1.3) มีการสร้างความเข้าใจให้ตรงประเด็นชัดเจนว่านำตัวชี้วัดไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใด
- 1.4) มีการกำหนดผู้ได้รับประโยชน์ชัดเจน
- 1.5) ง่ายต่อการวัด ง่ายต่อการเข้าใจ ไม่ซ้ำซ้อน
- 1.6) มีกระบวนการสร้างตัวชี้วัดที่ครอบคลุมทุกมิติ
- 1.7) ใช้บริบทข้อมูลสถานการณ์ของชุมชนเป็นฐาน
- 1.8) ใช้ระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาเป็นฐาน
- 1.9) ถ้าข้อมูลไม่พอ ค้นหาข้อมูลใหม่เพิ่ม หรือหาข้อมูลอื่นทดแทน

⁴⁷ สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, *สังเคราะห์ตัวชี้วัดกลุ่มเป้าหมายที่สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) ปี 2548*, (กรุงเทพมหานคร : บีทีเอส เพรส, 2549), หน้า 4.

ดี⁴⁸ ดังนี้

2) วิธีการสร้างตัวชี้วัด เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการสร้างตัวชี้วัด มีวิธีการสร้างตัวชี้วัดที่

- 2.1) ควรสะท้อนสิ่งที่อยากวัดให้ชัดเจน ไม่คลุมเครือว่าต้องการอะไร
- 2.2) ต้องง่ายต่อความเข้าใจของกลุ่มเป้าหมายและผู้ประเมิน
- 2.3) ต้องง่ายต่อการจัดเก็บข้อมูล
- 2.4) มีความชัดเจนในการแสดงค่าที่เป็นตัวเลขหรือคุณลักษณะที่วัดได้
- 2.5) ควรประกอบด้วยตัวชี้วัดเหตุและตัวชี้วัดผล
- 2.6) มีความเหมาะสมกับระยะเวลา
- 2.7) มีการสะท้อนผลสำเร็จของการพัฒนาได้

3) ขั้นตอนการสร้างตัวชี้วัด มี 5 ขั้นตอน⁴⁹ ดังนี้

3.1) ศึกษาแผนงานให้ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ โดยวัตถุประสงค์ควรเป็นดังนี้

(1) มีความเป็นเอกเทศ ควรแยกวัตถุประสงค์ออกจากกันให้ชัดเจน เพื่อสะดวกในการตรวจสอบและประเมิน

(2) สอดคล้องกับกิจกรรมที่ดำเนินการสามารถนำไปสู่การประเมินได้

3.2) กำหนดกรอบในการประเมินว่าการประเมินนั้นจะพิจารณาประเด็นใดและพิจารณาอะไรในแผนงานบ้าง

3.3) กำหนดตัวชี้วัดในแต่ละประเด็นให้อยู่ในลักษณะที่สามารถวัดค่าได้ โดยควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (1) สามารถตรวจวัดสิ่งที่ต้องการวัดได้โดยเป็นตัวแทนได้มากที่สุด
 - (2) มีความเชื่อถือได้ มีความเที่ยงแม้ว่าจะตรวจวัดหลายครั้ง
 - (3) มีความไวต่อสิ่งที่วัด แสดงผลให้เห็นได้ในทันที
 - (4) มีความประหยัด ลงทุนไม่มากทั้งงบประมาณและกำลังคน
 - (5) มีความสะดวก ง่ายต่อการนำมาใช้ปฏิบัติ
- 3.4) ตรวจสอบตัวชี้วัดอีกครั้งหนึ่งด้วยระบบผู้เชี่ยวชาญหรือผู้เกี่ยวข้องพิจารณา
- 3.5) นำตัวชี้วัดไปทำการสร้างเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

⁴⁸ สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, สังเคราะห์ตัวชี้วัดกลุ่มเป้าหมายที่สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) ปี 2548, (กรุงเทพมหานคร : บีทีเอส เพรส, 2549), หน้า 5.

⁴⁹ ธีรเดช ฉายอรุณ, แนวทางการสร้างตัวชี้วัดสำหรับประเมินผลแผนงาน/โครงการ, กรมประชาสัมพันธ์, 44 (6), 2544), หน้า 61-63.

ดังนั้นการสร้างตัวชี้วัดให้มีลักษณะเป็นตัวชี้วัดที่ดีจึงควรมีการพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องคำนึงถึงการสร้างตัวชี้วัด วิธีการสร้างตัวชี้วัด และขั้นตอนการสร้างตัวชี้วัด ให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมตรงประเด็นในทุกด้าน จึงจะเป็นตัวชี้วัดที่ดีได้

2.2.6 ตัวชี้วัดทางสังคม (Social Indicators)

ตัวชี้วัดทางสังคม หมายถึง ตัวชี้วัดสาระทางสังคม ซึ่งต้องมีการกำหนดในเชิงปริมาณ และคุณภาพ เช่น ระดับของการดำเนินชีวิต สภาพของสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต เป็นต้น ซึ่งควรได้รับการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพของสังคมซึ่งส่งผลต่อผลผลิตของการพัฒนาสังคมในทุกระดับคือระดับกายภาพ (Physical) ระดับสังคม (Social) ระดับจิตใจ (Mental) ระดับสติปัญญา (Wisdom) (David E Christian, 1984; Jan Drewnowski, 1986; Lan Miles, 1985; Office of Management And Budget The Statistical Policy Division, 1973) โดยสามารถจำแนกรายละเอียดของการใช้ตัวชี้วัดทางสังคม ซึ่งตัวชี้วัดทางสังคม สามารถนำไปใช้ในกรณีต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1) การใช้ตัวชี้วัดเพื่อวางแผนระดับมหภาค ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์การพัฒนาและการวางแผนโครงสร้างประชากร นิยามเป้าหมายเพื่อลดความยากจนการออกแบบและดำเนินการโครงการทางสังคมอย่างกว้างขวาง การวิเคราะห์ความล้มเหลวของภูมิภาคและเขตต่าง ๆ การสร้างรูปจำลองการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมในระดับเขต การวางแผนหรือผสมผสานในเรื่องรูปแบบหรือวิธีการวางแผนระดับต่าง ๆ

2) การใช้ตัวชี้วัดในการวางแผนระดับหน่วยงานและโครงการ งานพัฒนาจำนวนมากใช้ตัวชี้วัดทางสังคมช่วยในการดำเนินนโยบายด้านต่าง ๆ ดังนั้น ตัวชี้วัดจึงอาจสนองตอบการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย หรือการบริหารที่หลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น นโยบายประชากรและการวางแผนครอบครัว หรือปัญหากลุ่มพิเศษ ตัวชี้วัดจำนวนมากที่ปรากฏในด้านต่าง ๆ รวมทั้งตัวชี้วัดที่เป็นตัวบ่งชี้ (ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ) เช่น เกี่ยวกับผลผลิต (Output) ในลักษณะของพฤติกรรมและผลที่เกิดขึ้น (Result) แผนงานจำนวนมากจึงรวมเอาตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ ทางสังคมและโครงการทางสังคมจำนวนมากไว้ด้วย เป็นต้น

3) การใช้ตัวชี้วัดในระดับภาคและท้องถิ่น มี 2 ลักษณะคือการใช้ตัวชี้วัดเศรษฐกิจสังคมเพื่อวัดความแตกต่างระหว่างชนบท/เมืองของระดับภาค และใช้เครื่องชี้วัดเศรษฐกิจสังคมเพื่อวิเคราะห์และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและใช้ในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น เช่น ใน

เรื่องการพัฒนาชนบทหรือการพัฒนาโครงการสำหรับกลุ่มต่าง ๆ เช่น โครงการโภชนาการสำหรับเด็กบางพื้นที่ หรือโครงการสร้างงานในชนบทบางแห่ง⁵⁰ เป็นต้น

2.2.7 ชนิดของตัวชี้วัดทางสังคม

ตัวชี้วัดทางสังคมได้มีการจำแนกหรือจัดหมวดหมู่แตกต่างกันออกไป ซึ่งความแตกต่างของตัวชี้วัดอยู่ที่ความพอใจที่จะนำไปประยุกต์ใช้เพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ ซึ่งได้แบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 4 ชนิด มีดังนี้

1) Direct and By-product Data เป็นข้อมูลเชิงสถิติหรือรายงานทางสังคมที่สำนักงานต่าง ๆ เก็บรวบรวมเอาไว้ ขณะเดียวกันข้อมูลเหล่านี้ก็สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดโดยตรง เพราะบางอย่างเป็นผลจากการสำรวจสภาพสังคมซึ่งได้วางแผนในการเก็บรวบรวมไว้แล้ว

2) Input and Output Indicators เป็นข้อมูลเชิงสถิติที่สำนักงานนำไปประยุกต์เพื่อวัดประเด็นทางด้านสวัสดิการ ข้อมูลเหล่านี้กลายเป็นตัวชี้วัดที่เป็นตัวบ่งชี้สำหรับผลผลิตนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องการพัฒนามนุษย์ซึ่งกิจกรรมสังคมเกือบทุกอย่างต้องการตัวบ่งชี้ต่าง ๆ เพื่อจะทำให้เกิดผลผลิตด้วย

3) Objective and Subjective Indicators ข้อมูลตัวชี้วัดทางสังคมส่วนมากเป็นการวัดเชิงวัตถุวิสัยรวมถึงรายงานพฤติกรรมต่าง ๆ สภาพสิ่งแวดล้อม รายละเอียดทางสถิติ ซึ่งได้จากผู้สังเกตที่ผ่านการอบรมอย่างดีและเชื่อถือได้ ส่วนการวัดเชิงจิตวิสัยนั้นขึ้นอยู่กับรายงานในสาระต่าง ๆ การประเมินผล การบอกเล่าตามความรู้สึก อารมณ์ ความตั้งใจของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ และอื่น ๆ

4) System and Aggregated Indicators เป็นตัวชี้วัดที่เป็นระดับสากล ในลักษณะรายงานเกี่ยวกับมนุษยชาติหรือสิ่งแวดล้อมโดยรวมมากกว่าสถิติข้อมูลหรือสภาพของกลุ่มหรือปัจเจกบุคคล คือเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสาระต่าง ๆ ทางสังคม⁵¹ การจำแนกตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมของสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก⁵² ได้ให้รายละเอียดของตัวชี้วัดแต่ละชนิด โดยได้เสนอแนะว่าตัวชี้วัดมี 3 กลุ่ม ดังนี้

⁵⁰ อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539), หน้า 43.

⁵¹ Lan Miles, *Social Indicators and Human Development*, (London: France Printer, 1985), pp. 415-422.

⁵² ESCAP, *Economics and social commission for asia and the pacific population aging in China*, (Asian Population Studies. Bangkok, 1993), pp. 380-389.

(1) ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย GNP and GDP

(2) ตัวชี้วัดทางสังคมที่เป็นวัตถุประสงค์ (Objective Social Indicators) ประกอบด้วย สุขภาพ/โภชนาการ การศึกษา/การเรียนรู้ ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมทางกายภาพชีวิตการทำงาน หลักประกันทางสังคม ความปลอดภัยส่วนบุคคลและความยุติธรรม การใช้เวลาว่างและการใช้เวลา การมีส่วนร่วมทางสังคม และเสรีภาพของมนุษย์

(3) ตัวชี้วัดทางสังคมที่เป็นจิตวิสัย (Subjective Social Indicators)

ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับปฏิกิริยาของบุคคลและการรับรู้ ซึ่งถือว่าเป็นคุณภาพชีวิต ระดับการรับรู้เกี่ยวกับความสุข ความพึงพอใจในชีวิตเกี่ยวกับการทำงาน สุขภาพ ชีวิตครอบครัว สิ่งแวดล้อม รายได้การใช้เวลาว่าง และที่อยู่อาศัย⁵³

2.2.8 ประเภทของตัวบ่งชี้

ประเภทของตัวบ่งชี้มีหลายประเภทขึ้นอยู่กับวิธีและเกณฑ์ในการจำแนก บางเกณฑ์อาศัยวิธีการนำไปใช้ บางเกณฑ์อาศัยแนวคิดของวิธีการสร้างตัวบ่งชี้ บางเกณฑ์อาศัยลักษณะและจากการศึกษาเอกสารสามารถสังเคราะห์สรุปการจำแนกประเภทของตัวบ่งชี้ได้เป็น 7 แบบ ตามเกณฑ์ในการจำแนก⁵⁴ ดังนี้

1) จำแนกประเภทตามวิธีการสร้าง

ตัวบ่งชี้ทางการศึกษาที่จำแนกตามวิธีการสร้างนี้ มี 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ตัวบ่งชี้ตัวแทน (Representative indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่สร้างขึ้นจากตัวแปรเพียงตัวเดียวให้เป็นตัวแทนตัวแปรอื่น ๆ ที่บอกลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษาได้ เช่น อัตราส่วนของนักเรียนต่อประชากรในระบบการศึกษา อัตราการเรียนต่อของนักเรียนในระดับต่าง ๆ อัตราการไม่รู้หนังสือ เป็นต้น ตัวบ่งชี้ประเภทนี้ใช้กันมากในการวิจัย การวางแผน และการบริหารการศึกษาในระยะแรก ๆ แต่ในปัจจุบันนี้ใช้กันน้อยลง เนื่องจากตัวบ่งชี้ประเภทนี้มีความเที่ยงและความตรงต่ำ เพราะเป็นการใช้ตัวบ่งชี้เพียงตัวเดียวแสดงลักษณะสิ่งที่ต้องการศึกษา

ประเภทที่สอง ตัวบ่งชี้เดี่ยว (Disaggregate Indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่มีสถานะคล้ายกับตัวแปรหรือเป็นตัวบ่งชี้ย่อยโดยตัวบ่งชี้ย่อยแต่ละตัวเป็นอิสระต่อกันและบ่งชี้ลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษาเฉพาะในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว การที่จะบ่งชี้สภาพองค์รวมจะต้องใช้ตัวบ่งชี้ย่อยทุกตัวรวมกันทั้งหมด การวิเคราะห์และการนำเสนอตัวบ่งชี้ประเภทนี้จึงค่อนข้างยุ่งยากและ

⁵³Office of Management and Budget, Social Indicators, (Washington : U.S. The Statistical Policy Division Government Printer office, 1973), pp. 76-77.

⁵⁴J.N. Johnstone, *Indicators of Education Systems*, (London : The Ancho Press ,Tiptree Essex, 1981), pp. 15-22.

เสียเวลา เนื่องจากตัวบ่งชี้ทั้งชุดมีตัวบ่งชี้ย่อยจำนวนมาก และยังมีปัญหาเนื่องจากตัวบ่งชี้ย่อยมีความสัมพันธ์กัน จึงเป็นการบ่งชี้ลักษณะที่ซ้ำซ้อนกัน ตัวอย่างของตัวบ่งชี้ เช่น อัตราการเรียนต่อระดับปริญญาตรีของเพศหญิงที่มีรายได้สูงต่ำต่างกัน

ประเภทที่สาม ตัวบ่งชี้รวมหรือตัวบ่งชี้ประกอบ (Composite Indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่เกิดจากการรวมตัวแปรทางการศึกษาหลาย ๆ ตัวเข้าด้วยกัน โดยให้น้ำหนักและความตรงสูงกว่าตัวบ่งชี้สองประเภทแรกจึงเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการศึกษา การกำกับ ติดตามดูแล และการประเมินการศึกษา และเป็นที่ยอมรับใช้กันมากในปัจจุบัน ตัวอย่างของตัวบ่งชี้ เช่น GPA ของนักศึกษา (รวมเกรดทุกวิชา) คุณภาพทางวิชาการ ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น

2) จำแนกตามฐานการเปรียบเทียบในการแปลความหมาย

ในกระบวนการสร้างตัวบ่งชี้ต้องมีการกำหนดนิยามและเกณฑ์ที่ใช้ตลอดจนการแปลความหมายตัวบ่งชี้การศึกษาแบ่งตามฐานในการเปรียบเทียบการแปลความหมายตัวบ่งชี้ได้ 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ตัวบ่งชี้แบบอิงกลุ่ม (Norm-referenced Indicators) หมายถึงตัวบ่งชี้ที่มีการแปลความหมายเทียบกับกลุ่ม

ประเภทที่สอง ตัวบ่งชี้แบบอิงเกณฑ์ (Criterion-Referenced Indicators) หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่มีการแปลความหมายเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ประเภทที่สาม ตัวบ่งชี้แบบอิงตนเอง (Self-referenced Indicators) หมายถึงตัวบ่งชี้ที่มีการแปลความหมายเทียบกับสภาพเดิม ณ จุดหรือช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

3) จำแนกตามลักษณะนิยามของตัวบ่งชี้

ในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ต้องมีการนิยามตัวบ่งชี้ ลักษณะการนิยามตัวบ่งชี้ที่แตกต่างกันทำให้นักวิชาการแบ่งประเภทตัวบ่งชี้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ตัวบ่งชี้แบบอัตนัย (Subjective Indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่ใช้ในกรณีที่นักวิชาการยังมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาไม่มากนักหรือใช้ในสถานการณ์ที่มีการให้นิยามตัวบ่งชี้ไว้ไม่ชัดเจน การนิยามตัวบ่งชี้แบบนี้ใช้ในการศึกษาเฉพาะเรื่องและมีส่วนที่นักวิชาการต้องใช้วิจารณญาณในการพิจารณาตัดสินใจ

ประเภทที่สอง ตัวบ่งชี้แบบปรนัย (Objective Indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่มีการให้นิยามไว้ชัดเจนและไม่มีส่วนที่ต้องใช้วิจารณญาณของนักวิชาการแต่อย่างใด ตัวบ่งชี้ประเภทนี้มักใช้ในการติดตามและเปรียบเทียบระบบการศึกษาที่เป็นการศึกษาในระดับนานาชาติ

4) จำแนกตามลักษณะค่าของตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ทางการศึกษาสามารถแบ่งตามลักษณะค่าของตัวบ่งชี้ที่สร้างขึ้นได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ตัวบ่งชี้สัมบูรณ์ (Absolute Indicators) หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ค่าของตัวบ่งชี้บอกปริมาณที่แท้จริงและมีความหมายในตัวเอง เช่น จำนวนโรงเรียน จำนวนครู เป็นต้น

ประเภทที่สอง ตัวบ่งชี้สัมพัทธ์หรือตัวบ่งชี้อัตราส่วน (Relative or Ratio Indicators) หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ค่าของตัวบ่งชี้เป็นปริมาณเทียบเคียงกับค่าอื่น ๆ เช่น จำนวนนักเรียนต่อครูหนึ่งคน เป็นต้นตัวบ่งชี้ทั้งสองประเภนี้ตัวบ่งชี้สัมบูรณ์ใช้เปรียบเทียบได้เฉพาะระบบที่มีขนาดหรือศักยภาพเท่าเทียมกัน ถ้าเป็นระบบที่มีขนาดหรือศักยภาพต่างกันควรใช้ตัวบ่งชี้สัมพัทธ์ในการเปรียบเทียบ

5) จำแนกตามลักษณะของตัวแปรที่ใช้สร้างตัวบ่งชี้

ลักษณะของตัวแปรที่นำมาสร้างตัวบ่งชี้มีหลายประเภทตามเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง ดังนั้นการจัดแยกประเภทของตัวบ่งชี้ทางการศึกษาจึงแบ่งได้หลายวิธีตามเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทของตัวแปร ซึ่งการจำแนกประเภทของตัวแปรที่สำคัญ มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีแรก จำแนกตามระดับการวัดตัวแปร วิธีนี้จำแนกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1) ตัวบ่งชี้นามบัญญัติ (Normal Indicators) 2) ตัวบ่งชี้เรียงอันดับ (Ordinal Indicators) 3) ตัวบ่งชี้ อันตรภาค (Interval Indicators) และ 4) ตัวบ่งชี้อัตราส่วน (Ratio Indicators) ถ้าตัวบ่งชี้การศึกษาสร้างจาก ตัวแปรระดับใด ตัวบ่งชี้การศึกษาที่ได้จะมีระดับการวัดตัวแปรตามนั้นด้วย โดยทั่วไปตัวบ่งชี้ทางการศึกษาที่นิยมใช้กันมาก ได้แก่ ตัวบ่งชี้ อันตรภาค ตัวบ่งชี้ อัตราส่วนและตัวบ่งชี้เรียงอันดับ เป็นต้น

วิธีที่สอง การจำแนกประเภทตัวบ่งชี้ทางการศึกษาตามประเภทของตัวแปร วิธีนี้จำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้สต็อก (Stock Indicators) ตัวบ่งชี้สต็อกแสดงสถานะหรือปริมาณของระบบการศึกษา ณ จุดเวลาจุดใดจุดหนึ่ง และ 2) ตัวบ่งชี้การเคลื่อนไหว (Flows Indicators) ตัวบ่งชี้การเคลื่อนไหวแสดงถึงสถานะที่เป็นพลวัตในระบบการศึกษา ณ ช่วงเวลาช่วงใด ช่วงหนึ่ง

วิธีที่สาม การจัดแยกประเภทตามคุณสมบัติสถิติของตัวแปร วิธีนี้จัดแยกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการแจกแจง (Distributive Indicators) ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการแจกแจงสร้างตัวบ่งชี้ที่เป็นค่าสถิติบอกลักษณะการกระจายของข้อมูล เช่น สัมประสิทธิ์การกระจาย (Coefficient of Variation) ดัชนีจินี (Gini's index) เป็นต้น และ 2) ตัวบ่งชี้ที่ไม่เกี่ยวกับการแจกแจง (Non-distributive indicators) ตัวบ่งชี้ที่ไม่เกี่ยวกับการแจกแจงจากตัวบ่งชี้ที่เป็นปริมาณหรือเป็นค่าสถิติบอกลักษณะค่ากลาง เช่น ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน หรือค่าสถิติประเภทค่าร้อยละ อัตราส่วน เป็นต้น

6) จำแนกตามทฤษฎีเชิงระบบ

ตัวบ่งชี้การศึกษาแบ่งตามทฤษฎีเชิงระบบได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยป้อน (Input Indicators) เช่น ร้อยละของนักเรียนหญิง ระดับประถมศึกษา ความเสมอภาคของการเข้ารับการศึกษ เป็นต้น

ประเภทที่สอง ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการ (Process Indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงวิธีการดำเนินงานขั้นตอนต่าง ๆ ในระบบการศึกษา เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เป็นต้น

ประเภทที่สาม ตัวบ่งชี้ด้านผลผลิต (Output Indicators) เป็นตัวบ่งชี้ที่แสดงผลลัพธ์ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษา เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน เป็นต้น

2.2 หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม หลักธรรมข้อนี้ใช้เพื่อพัฒนาสังคม หรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน องค์กร ประเทศชาติ หากไม่มีการเกื้อกูลแก่กันและกันประเทศชาติย่อมวุ่นวายไม่มีที่สิ้นสุดเพราะคนมีความลำบากในการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ประกอบไปด้วยดังนี้

2.2.1 หลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ⁵⁵ ก็คือหลักแห่งการสงเคราะห์เกื้อกูลกันในสังคมชุมชน ที่มีคนต่างระดับกันไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะ ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ในสังคมหนึ่งย่อมจะต้องมีความบกพร่องและมีส่วนเกินทางด้านทรัพย์สินและเครื่องดำเนินชีวิตอยู่ไม่มากนักน้อย ดังนี้

1) ทาน การแบ่งปัน ธรรมะข้อนี้เป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีการเอื้ออาทรต่อกัน คือการหยิบยื่นให้แก่กันและกัน ซึ่งการหยิบยื่นให้กันและกันนั้นอยู่ที่ใจที่จะเสียสละออกไปมากกว่าการถูกบังคับด้วยระบอบทางการเมือง ดังนั้นจะเห็นว่าความละเอียดอ่อนในเรื่องนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ

ระบอบธรรมาธิปไตย	มองทานหรือการให้แบ่งปันเป็นเรื่อง ปัจเจกชนที่มองดูที่ใจหรือการเอื้ออาทรต่อกันเป็นหลัก
ระบอบประชาธิปไตย	มองทานที่การเฉลี่ยผลประโยชน์ทางด้านภาษีที่เก็บได้ในแต่ละปี
ระบอบสังคมนิยม	มองทานที่การบังคับใช้ทางกฎหมาย หรือการยึดจากปัจเจกชนมาเป็นของรัฐหรือส่วนรวม (ระบบคอมมูน) เป็นต้น

2) ปิยวาจา การพูดด้วยคำอันเป็นที่รัก ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การสื่อสารกันในระดับต่าง ๆ เพื่อมีความเข้าใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมหากไม่มีปิยวาจาที่มีองค์ประกอบ

⁵⁵ที.ปา. (ไทย) 11/313 /295, อง. จตุกก. (ไทย) 21/32/51.

เหล่านี้คือ ไม่พูดเท็จ-ไม่พูดส่อเสียด-ไม่พูดคำหยาบ-ไม่พูดเพ้อเจ้อต่อกัน สังคมนั้นก็จะไม่มีความหวาดระแวงต่อกันเป็นต้น

3) **อัตถจริยา** การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การดำรงตนให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือสังคม ดังสุภาษิตไทยว่า อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น อย่างนี้เป็นต้น เป็นน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผู้อยู่ร่วมกันจะพึงกระทำต่อกัน

4) **สมานัตตตา** การทำตนให้เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การประพฤติตนเองที่วางตัวตนให้เสมอต้นเสมอปลาย หรือการเป็นผู้ประสานงานที่ดีต่อสังคมชุมชนองค์กรที่ตัวเองสังกัดอยู่ ไม่เป็นคนยุยงทำให้คนในสังคมแตกแยกกัน

หลักราชสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมข้อนี้มุ่งถึงผู้บริหารบ้านเมืองเมื่อได้อำนาจมาแล้วต้องบริหารจัดการให้ดี ไม่อยากเป็นเพราะอยากได้ตำแหน่ง แต่อยากเป็นเพราะต้องการทำงาน โดยทำงานเพื่อองค์กรนั้นๆ และที่สำคัญต้องมีการบำรุงขวัญกำลังใจลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ดังนี้

1) **สัสสมะระ** รู้จักบำรุงธัญญาหาร ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การให้ต้นทุนสำหรับการทำมาหาชีพของราษฎร ในอินเดียโบราณมีอาชีพหลักคือการเกษตรแบบพอมีพอกิน ผู้นำจึงต้องมีการแจกจ่ายต้นทุนสำหรับเลี้ยงชีวิตของผู้ใต้ปกครอง

2) **ปฐมมะระ** รู้จักบำรุงข้าราชการบริพาร ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การบำรุงขวัญและกำลังใจข้าราชการบริพารที่รับใช้เป็นแขนเป็นขาให้ ดังนี้ผู้บริหารจำเป็นจะต้องมีการเพิ่มเงินเดือน มีการให้รางวัล มีโบนัสประจำปี ให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาตามสมควรแก่ฐานะ, สถานที่และเวลาโอกาส เป็นต้น

3) **สัมมาปาสะ** รู้จักส่งเสริมวิชาชีพ ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การส่งเสริมราษฎรให้มีอาชีพเสริม หรือมีความหลากหลาย โดยผู้นำได้ไปดู ได้ไปศึกษาในหลายพื้นที่และมองเห็นโอกาสความก้าวหน้าของวิชาชีพนั้น จึงได้นำมาส่งเสริม เช่น ทฤษฎีใหม่ หรือการเป็นอยู่อย่างพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระียงไหมของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เป็นต้น

4) **วาชปิยะ** รู้จักชี้แจงแนะนำ ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การสื่อสารแบบสองทาง ที่ชาวบ้านธรรมดาที่สามารถเข้าพบปะพูดคุยและสามารถแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านได้ด้วยนอกจากนั้นยังรู้จักปล่อยโยนเมื่อผู้อยู่ใต้ปกครองประสบกับปัญหาเดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ ได้

2.2.2 **อิทธิบาท 4**⁵⁶ คือหลักธรรมที่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จผลที่มุ่งหมายมี 4 ประการ คือ

⁵⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 186-187.

(1) ฉันทะ ความพอใจ ต้องการที่จะกระทำ ใฝ่ใจรักจะกระทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะกระทำให้ได้ผลยิ่งๆ ขึ้นไป

(2) วิริยะ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

(3) จิตตะ มีความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำและกระทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกใจ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

(4) วิมังสา มีความคิดไตร่ตรอง ทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรองหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่กระทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์แก้ไขปรับปรุง

2.2.3 วุฒิธรรม 4⁵⁷ หลักธรรมที่สร้างความเจริญก้าวหน้า หลักธรรมในการพัฒนาประเทศ ได้แก่

(1) สัปปุริสสังเสวะ การคบหากับสัตบุรุษ การเสวนากับผู้รู้ผู้ทรงคุณ

(2) สัทธัมมัสสวนะ การฟังสัทธรรม การเอาใจใส่ศึกษาเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ความจริงที่ถูกต้อง

(3) โยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย การคิดหาเหตุผลโดยถูกวิธี

(4) อัมมานุสุมปณฺธิ การปฏิบัติตามธรรมสมควรแก่ธรรม การปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามหลัก คือให้สอดคล้องพอดีตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ การนำสิ่งที่ได้เล่าเรียนและตรัสรู้อันเห็นแล้วไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ

2.2.4 จักร 4⁵⁸ คือหลักธรรมที่นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมที่นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามจุดหมาย ได้แก่

(1) ปฏีรูปเทสวาส การอยู่ในสถานที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

(2) สัปปุริสุปัสสยะ การคบหาสมาคมกับคนดี

(3) อัตตสัมมาปณฺธิ การตั้งตนไว้ชอบ การตั้งจิตมุ่งหมาย การนำตนและองค์กรไปถูกทาง

(4) ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว การมีพื้นเพดี การได้สร้างคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น โดยปริยายในระดับองค์กร หมายถึง การมีการวางแผนไว้ดี มีนโยบายที่ดี เป็นต้น

⁵⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 162.

⁵⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 135-136.

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิได้ มีดังนี้

1) หลักการของสัมมาอาชีวะว่าด้วยการประกอบการโดยสุจริต เกื้อกูลต่อชีวิตและสังคม การถือสินโดยในทางวัตถุ และการใช้สอยทรัพย์สินด้วยสติปัญญา

2) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีรากฐานมาจากคุณธรรมทางศาสนา ความชัดเจนในแง่ของการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันแต่ไม่ใช่สิ่งที่จะเข้าใจโดยง่าย จึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและเกิดปัญญาเข้าใจแก่นของปัญญานสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจเริ่มจากการวิเคราะห์แก่นของปัญหา สาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ตั้งปณิธาน ปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง อดทน อดกลั้นอดออม และละวางความชั่ว ความทุจริตทั้งปวง

3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถาบันครอบครัวเป็นอีกมิติหนึ่งของการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม เพราะความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม โดยส่งเสริมให้บิดามารดา ผู้ปกครองอบรมบุตรหลานด้วยหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ซึ่งจะเป็นต้นแบบในการฝึกเด็กให้เรียนรู้และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความรู้สึกที่ดีงาม และมีปัญญาที่รับผิดชอบตนเองได้

4) หลักไตรสิกขาว่าด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญโดยให้ผู้ฝึกอบรมเป็นผู้รู้จัก อดทน อดกลั้น ช่มใจ วิริยะ และอุตสาหะ และสามารถละสิ่งที่ควรละ มีความเพียรที่ชอบธรรม โดยอาศัยกระบวนการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี และใช้กระบวนการคิดแบบโยโสมนสิการ

5) การสนทนาอย่างมีสติ สมาธิ เป็นการฝึกปฏิบัติให้ผู้คนมีความละเอียดอ่อน รู้จัก แขวนความคิด รับฟังอย่างประณีต ให้เกียรติผู้พูด รู้เท่าทันความคิดของตนเอง และนำไปสู่การละวาง อัตตา และพัฒนาไปสู่สัมมาทิฐิต่อไป

6) หลักอภิปรายปิยธรรม 7 ประการ สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างดีในการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่บนฐานพุทธธรรม เกิดสภาพของการรู้จักสามัคคีในชุมชนได้เช่น

(1) มีการหมั่นประชุมกันอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อย 1 ครั้งทุกเดือน เพื่อช่วยกันระดมความคิดและช่วยกันแก้ไข

(2) เริ่มประชุม และเลิกประชุม พร้อมทำกิจที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน

(3) การใช้มติของเสียงข้างมาก

(4) การยอมรับและเคารพผู้อาวุโส

(5) การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

(6) การส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม

(7) สมาชิกช่วยกันส่งเสริม และบำรุงพระพุทธศาสนา

7) หลักอริยสัจสี่ว่าด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คือหัวใจสำคัญในการวิเคราะห์ ชุมชน และเป็นกรอบคิดของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อความสันติสุขในชุมชน

2.3 หลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 ที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการถือได้ว่าเป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนาสังคมของพระพุทธศาสนาอีกหลักธรรมหนึ่งที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้ครบทั้งกาย วาจา และใจ เพราะว่าการพัฒนาสังคมในทางพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นไปในการพัฒนาที่มองคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ หมายความว่า มนุษย์นั้นมีความเป็นมนุษย์ของเอาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายของชีวิต คือ ความสุข ความอิสรภาพ ความดีงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล⁵⁹ อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นในส่วน ของจิตใจหรือพฤติกรรมเป็นหลักใหญ่ สำหรับหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนามีหลายอย่างด้วยกัน แต่ในที่นี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ใช้ในการพัฒนาสังคมด้านพื้นฐานในสมัยพุทธกาล ดังนั้นในการพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการโดยผู้ศึกษาวิจัยได้แยกประเด็นออกเป็นข้อ ๆ ดังนี้คือ

2.3.1 ความหมายของกุศลกรรมบถ 10 ประการ

คำว่า “กุศลกรรมบถ 10” หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ มี 10 อย่าง⁶⁰ คือ

ก. กายกรรม 3 ได้แก่ 1. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ 2. ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ 3. ละการประพฤติดินในกาม เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม

ข. วาจากรรม 4 ได้แก่ 4. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ 5. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด 6. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ 7. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ

ค. มโนกรรม 3 ได้แก่ 8. ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเขา 9. ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา 10. เห็นชอบตามคลองธรรม⁶¹

⁵⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2542), หน้า 21.

⁶⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 235.

⁶¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 235.

คำว่า กุศลกรรมบถ 10 ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่นว่า ธรรมจริยา⁶² ความประพฤติ ธรรมบ้าง โสโถย⁶³ ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัวบ้าง อริยธรรม อารยธรรม, ธรรมของผู้เจริญบ้าง อริยมรรค มรรคอันประเสริฐบ้าง สัทธรรม ธรรมดี, ธรรมแท้บ้าง, สัมปยุตธรรม⁶⁴ ธรรมของสัตว์บุรุษ บ้าง

2.3.2 ความสำคัญของหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ

ความสำคัญของหลักกุศลกรรมบถ โดยความหมาย หลักกุศลกรรมบถนั้น คือหลักของศีลสิกขาส่วนหนึ่ง ถือว่ามีความสำคัญมากต่อการพัฒนามนุษย์ในปัจจุบัน เพราะว่า เป็นหลักช่วยให้มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วอาศัยอยู่ในสังคมนี้ได้อย่างเป็นสุข สามารถช่วยลดปัญหาของประเทศชาติได้จำนวนมาก ตลอดจนเป็นเหตุให้โลกนี้ได้รับความสงบสุข เพราะว่า ในหลักของกุศลกรรมบถ 10 ประการนั้น ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์ให้ดีทั้ง 3 ทวาร คือ กาย วาจา และใจ เมื่อมนุษย์ได้พัฒนา ทั้งกาย วาจา และใจ⁶⁵ ไปในทางที่เป็นกุศลคือดีได้แล้ว ย่อมเป็นอุปการะต่อการใช้ชีวิตในสังคม อันดับแรก ย่อมเป็นการทำให้ตนเป็นคนดี พร้อมทั้งยังปฏิบัติต่อคนรอบข้างด้วยความดี เมื่อทุกคนเป็นคนดีประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน เป็นจำนวนมาก สังคมที่อยู่ก็เป็นสังคมของคนดี สังคมของคนดีหลาย ๆ สังคมรวมกันใหญ่ขึ้นเป็นระดับประเทศ ประเทศก็กลายเป็นประเทศที่มีประชากรเป็นคนดี เมื่อแต่ละประเทศมีแต่ประชากรที่เป็นคนดีมีศีลธรรม โลกใบนี้ย่อมเต็มไปด้วยคนดี

หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ หากว่า มนุษย์ได้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเคร่งครัดแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากอย่างที่กล่าวมา และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนามนุษย์ที่จะต้องใช้หลักกุศลกรรมบถเข้าไปในการจัดการ เพราะว่า ความเดือดร้อนหรือความทุกข์ต่างๆ ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกนี้ ล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากการที่มนุษย์นั้นขาดการพัฒนาตนให้ตั้งอยู่ในหลักแห่งกุศลกรรมบถ

โดยนัยที่กล่าวมา แม้ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการในการแก้ปัญหาด้วยการนามาสอนให้มนุษย์ได้สมาทานประพฤติปฏิบัติตาม เป็นเหตุให้มนุษย์พัฒนาตนจากผู้ทุศีล เป็นคนมีศีล หมั่นประกอบคุณงามความดีทั้งแก่ตนและผู้อื่นเป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ความสงบสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ในการนำหลักกุศลกรรมบถไปสั่งสอน

นั้น พระพุทธเจ้ามิได้นำไปสอนครบทั้งสิบข้อในทุกที่ บางแห่งก็ใช้เพียงไม่กี่ข้อเพื่อให้ตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ แต่เมื่อโดยหลักแล้วก็ทรงใช้หลักของกุศลกรรมบถนั่นเอง ซึ่งมนุษย์ที่

⁶² ม.ม. (บาลี) 12/439/388, ม.ม. (ไทย) 12/439/472.

⁶³ อ.ทสก. (บาลี) 24/176/216, อ.ทสก. (ไทย) 24/176/319.

⁶⁴ อ.ทสก. (บาลี) 24/145-148/199-200, อ.ทสก. (ไทย) 24/145-148/291-293.

⁶⁵ ที.ปา. (บาลี) 11/347/238, ที.ปา. (ไทย) 11/347/362.

ประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในหลักกุศลกรรมบถได้แล้ว มิใช่จะได้รับประโยชน์แต่โลกนี้เท่านั้น ยังเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้รับถึงประโยชน์ในโลกหน้าด้วย คือ เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตามที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อยคือความประพฤติธรรมทางกาย มี 3 ประการ คือ (1) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (2) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ (3) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม ความประพฤติธรรมทางวาจา 4 ประการ คือ (1) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ (2) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (3) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ (4) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ความประพฤติทางใจ 3 ประการ คือ (1) เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (2) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท (3) เป็นสัมมาทิฐิ

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม (กุศลกรรมบถ) อย่างนี้แล⁶⁶

เนื้อความจากพุทธพจน์ที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายบางพวก คือมนุษย์บางพวกในโลกนี้ ถ้าหากพัฒนาตนด้วยการประพฤติตนให้อยู่ในหลักกุศลกรรมบถแล้ว เมื่อตายไปจากโลกนี้ ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ได้แน่นอน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ 10 มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วเท่านั้นจึงเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ดังที่มีปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “ทณโต เสฏโฐ มนุสเสสุ แปลว่า ผู้ฝึกหัดแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์”⁶⁷ “วิชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวามนุสเสสุ แปลว่า ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (คือพัฒนาอบรมตนแล้ว) ประเสริฐสุดทั้งในหมู่เทวดาและมนุษย์”⁶⁸

จากพระพุทธรูปปางนาคปรกแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปองค์นั้นทรงยกย่องมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาฝึกฝนว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐ เป็นสัตว์มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาได้มากกว่า สัตว์ทั้งหลาย คือสามารถพัฒนาให้สูงสุดถึงขั้นเป็นพระพุทธเจ้าได้ โดยอาศัยการฝึกหัดพัฒนาตนไปตามลำดับ จากปุถุชน เป็นกัลยาณชน และเป็นอริยชนโดยที่สุด ดังที่มีปรากฏในพุทธพจน์ ดังนี้

“อตุตฺตา หิ อตุตฺตโน นาโถ โโก หิ นาโถ ปโร ลียา

อตุตฺตา หิ สุตฺตเตน นาท ลภติ ทูลลภ”⁶⁹

⁶⁶ ม. มูล.(บาลี) 12 /439/385, ม. มูล.(ไทย) 12 /439/472.

⁶⁷ ขุ.ธ.(บาลี) 25/321/72, ขุ.ธ.(ไทย) 25/321/133.

⁶⁸ ส.นิ.(บาลี) 16/245/296, ส.นิ.(ไทย) 16/245/338.

⁶⁹ ขุ.ธ.(บาลี)25/160/45.

“ตนแล เป็นที่พึ่งของตน คนอื่น ใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ก็บุคคลมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้
ที่พึ่งที่ได้ยาก”⁷⁰

ที่พึ่งในที่นี้ก็คือ พระนิพพานนั่นเอง ดังนั้นผู้ที่ไปนิพพานได้ก็ต้องผ่านการฝึกฝนมาอย่างดีและ
ถูกต้อง และการฝึกก็คือการพัฒนา คือหาสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้นในตน โดยหลักการที่เป็นหัวใจของ
พระพุทธศาสนาที่ใช้ในการฝึกหัดพัฒนามนุษย์นั้น ก็มีอยู่สามประการคือ

“สพฺพปาปสฺส อภณํ กุสลสฺสุปสมปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปน เอตํ พุทฺธานสาสนํ”⁷¹

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส ทั้งสาม
ประการนี้คือหลักหรือคาสอนของพระพุทธเจ้า⁷²

โดยสรุป ความสำคัญของการพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถนั้น โดยความหมาย คือ
หลักของการฝึก การศึกษา การพัฒนา เพราะว่า เป็นหลักช่วยให้มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เป็นผู้
เลิศประเสริฐสูงสุด ทำให้เป็นชุมชนที่อยู่ในสังคมนี้ได้เป็นอย่างดี เป็นเหตุให้โลกนี้ได้รับความสงบสุข

2.3.3 การพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ

การพัฒนาสังคมมีปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสองด้าน คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่จิตใจ และ
ปัจจัยภายนอกได้แก่ หลักการที่นำมาใช้พัฒนา หลักการที่จะนำมาพัฒนามนุษย์ ในงานวิจัยนี้ได้นำ
หลักการของไตรสิกขา เพื่อนำมาพัฒนาในส่วนกาย และวาจาให้สะอาดในส่วนเบื้องต้น ที่จัดอยู่ใน
ส่วนของศีล แล้วใช้เป็นฐานในการสร้างสมาธิเพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญาจนสามารถทำให้จิตใจไม่
ประกอบด้วยความโลภ ไม่พยาบาท มีความเห็นที่ถูกต้อง อันนับได้ว่า เป็นส่วนของการพัฒนา
ทางด้านปัญญา ซึ่งหลักการพัฒนามนุษย์ด้วยไตรสิกขา คือ การศึกษาในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา มี
ดังนี้

2.3.3.1 หลักการพัฒนามนุษย์โดยการอบรมทางด้านศีล (ศีลสิกขา)

ศีล คือ การฝึกความประพฤติให้สุจริตทางกาย วาจา และอาชีพรักษาระเบียบ
วินัย การดำรงตนด้วยดีในสังคม ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง เป็นการ
ควบคุมพฤติกรรมในการแสดงออก ซึ่งบุคคลจะต้องควบคุมพฤติกรรมภายนอกทั้งหมด รวมความได้
ว่า ศีลก็คือความปกติทางกาย และวาจา เป็นเจตนาของผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์
จากการประพฤติดีกในกาม จากการพูดเท็จ และจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุ

⁷⁰ ชุ.ธ.(ไทย)25/160/82.

⁷¹ ที. ม.(บาลี) 10/90/43.

⁷² ที. ม.(ไทย) 10/90/50.

แห่งความประมาท⁷³ อีกอย่างหนึ่ง กล่าวได้ว่า ศิลคือเจตนา เจตสิก สังวร และอวิตกกัมมะ เชื่อว่า ศิลดังที่ท่านพระธรรมเสนาบติสารีบุตรเถรเจ้า กล่าวไว้ว่า “เจตนาชื่อว่าศิล เจตสิกชื่อว่าศิล สังวรชื่อว่าศิล และอวิตกกัมมะก็ชื่อว่าศิล”⁷⁴

ศีลภาวนา (Moral Development) หมายถึงการเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีการเกื้อกูลกัน⁷⁵

ศีลภาวนา คือ การเจริญศีลให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้ผู้อื่น แก่สังคม และประพฤติดังที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมมีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต ฝึกตนเองให้อยู่ในสังคมด้วยดีและเป็นประโยชน์⁷⁶ ระดับต้นก็คือ ศิล 5 ศิล 8 ศิลเหล่านี้ มุ่งไปที่การไม่เบียดเบียนกัน สร้างความไว้วางใจเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ศิลเป็นคุณสมบัติของตัวบุคคล เพราะศิลเป็นเรื่องของบุคคลมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ส่วนวินัยเป็นการจัดระเบียบ ศิลกับวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มาคู่กัน จะเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เรามีโอกาสมีเวลาที่จะพัฒนาชีวิตได้สะดวกขึ้น เพราะถ้ามนุษย์ในสังคมมีความประพฤติทางกาย ทางวาจา อยู่ในศีลแล้ว การจะปรับตัวอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ความร่มเย็น เป็นชีวิตที่พร้อมจะรับการพัฒนา และมีโอกาสหาประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นอันมาก ทำให้เป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง เพราะได้เว้นในสิ่งที่ควรเว้น ทำในสิ่งที่ควรทำ การดำเนินชีวิตก็ปราศจากความกังวล ในทางตรงกันข้ามหากมีชีวิตที่ไม่มีความวินัย ไม่มีศีลเสียแล้ว จะเป็นการดำรงชีวิตที่ไร้เดียงสา ไม่รู้เรื่องการครองชีวิตว่าจะไปอยู่อย่างไร จะอยู่ในระยะที่ดำเนินชีวิตไม่ตรง เพราะมีการมีการคบแต่มีมิตรเทียม มิตรปลอมอก ประพฤติชั่วทั้งทางกายและทางวาจา จนไม่ได้พัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ขึ้น ไม่ได้ก้าวเดินไปในทางที่ดี ชีวิตที่ได้มามีดีมาก็จะมิดไป เข้าสู่อบายภูมิเหมือนเดิม แต่ถ้าหากชีวิตที่ได้มา มีการอบรมด้านการพัฒนาทางศีล เมื่อมีการฝึกพร้อมแล้ว จึงเป็นคุณสมบัติของผู้พัฒนาทางศีลเรียกว่า ภาวิตสีโล และย่อมได้รับประโยชน์ของการรักษาศีลดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

1. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติในโลกนี้ ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นประโยชน์ประการที่ 1 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

⁷³ อญ.ปญจก. (บาลี) 22/32/29, อญ.ปญจก. (ไทย) 2232/49.

⁷⁴ ขุ.ป.(บาลี) 31/39/46, ขุ.ป.(ไทย) 31/39/60.

⁷⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 70.

⁷⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต, หน้า

2. คหบดีทั้งหลาย กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัตีย่อมกระฉ่อนไป นี่เป็นประโยชน์ประการที่ 2 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

3. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก้วักلاء ไม่ก่อเงินเข้าไป นี่เป็นประโยชน์ประการที่ 3 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

4. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นประโยชน์ประการที่ 4 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

5. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ หลังจากตายแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นประโยชน์ประการที่ 5 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล⁷⁷

การพัฒนาโดยใช้หลักของศีล คือ การชำระกาย วาจา ให้สะอาด ถือว่าเป็นเบื้องต้นในการพัฒนามนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วย การงดเว้นจากความชั่วทั้งปวง พระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาถึงความเป็นไปได้ หรือความเป็นจริงตามธรรมชาติ และได้พิจารณาถึงผลสัมฤทธิ์คือประโยชน์ที่จาเป็นแก่ผู้รับการพัฒนา คือ แต่ละบุคคลได้เป็นผู้มีระเบียบในตนเอง สามารถบังคับตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการได้ ไม่ทำอะไรตามใจชอบแต่มีความรับผิดชอบคำนึงถึงผู้อื่น โดยเริ่มต้นจากชีวิตครอบครัว คือเริ่มตั้งแต่การมีระเบียบวินัยในบ้าน มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เป็นต้น ทุกขั้นตอนจะฝึกฝนให้มีความสำนึกในเรื่องวินัยจนกลายเป็นธรรมชาติในตัวทั้งสิ้น มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถที่พัฒนาได้ แต่ก็พัฒนาได้ไม่เท่ากันทุกคน ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลไป พระพุทธเจ้าจึงได้จัดรูปแบบการพัฒนาด้วยศีล เป็นลำดับตามความสามารถ

หรือตามความมุ่งหมายโดยแบ่งประเภทของศีลออกหลายระดับตามความสามารถหรือความเหมาะสมของบุคคล ดังนี้

(1) ศีล 5 สำหรับ คฤหัสถ์ และบุคคลทั่วไป

(2) ศีล 8 หรือ อุโบสถศีล สำหรับคฤหัสถ์ที่ตั้งใจจะถือปฏิบัติให้สูงขึ้น และโดยธรรมดาให้ถือในวันขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ หรือ 14 ค่ำ เดือนละ 4 ครั้ง แต่ผู้ที่ประสงค์จะถือปฏิบัติให้มากกว่านั้นหรือจะปฏิบัติตลอดชีวิตก็ยังเป็นการดี

(3) ศีล 10 สำหรับสามเณรและสามเณรีที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ

(4) ศีล 227 เป็นศีลสำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ

(5) ศีล 311 เป็นศีลสำหรับภิกษุณีที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ

ในการรักษาศีลนี้พระพุทธเจ้าทรงวางวิธีการรักษาไว้สามประการที่เรียกว่าวิรัติ 3 ประการ⁷⁸ คือ

⁷⁷วิ.ม. (บาลี) 5/285/61, วิ.ม. (ไทย) 5/285/99.

⁷⁸ที.อ. (บาลี) 1/337; ขุททก.อ. (บาลี) 156; สงคณ.อ.(บาลี) 188.

1) สัมปัตตวิริติ คือ การเว้นสิ่งที่ประจบเฉพาะหน้า, เว้นเมื่อประสบซึ่งหน้า หรือเว้นได้ทั้งที่ประจบโอกาส ได้แก่ ไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน ไม่ได้สมทวนสิกขาบทไว้เลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำให้ชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วย หรือคุณวุฒಿಯ่างนี้ ไม่สมควรกระทำการเช่นนั้น แล้วงดเว้นเสียได้ไม่ทำผิดศีล

2) สมทวนวิริติ คือ เว้นด้วยการสมทวน ได้แก่ ตนได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน โดยได้รับศีล คือ สมทวนสิกขาบทไว้แล้ว กังวลตามที่ได้สมทวนนั้น

3) สมุจเฉทวิริติ หรือ เสตุฆาตวิริติ คือ เว้นด้วยตัดขาด หรือด้วยชักสะพานตัดตอนเสียทีเดียว, เว้นได้เด็ดขาด ได้แก่ การงดเว้นความชั่ว ของพระอริยะทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรค ซึ่งจัดกิเลสเป็นเหตุแห่งความชั่วนั้น ๆ เสริมสิ้นแล้ว ไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย

ศีลที่กล่าวมานั้นเป็นศีลที่เป็นบพบัญญัติหรือเรียกว่ากฎหมาย ข้อบังคับ ใช้ในการฝึกฝนหรืออบรม เพื่อพัฒนามนุษย์ที่ไม่เป็นระบบระเบียบให้เป็นระบบระเบียบ ยังมีศีลอีก 4 ประเภท คือ ปาฏิสาธิตศีล 4⁷⁹ หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์, เครื่องให้บริสุทธิ์, ความประพฤติดีบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล ได้แก่ (1) ปาฏิโมกขสังวรศีล (2) อินทริยสังวรศีล (3) ปัจจยสันนิตศีล (4) อาชีวปาฏิสาธิตศีล ซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ดังนี้ คือ

(1) ปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นศีลคือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทาตามข้อที่ทรงอนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย

(2) อินทริยสังวรศีล เป็นศีลที่เกิดจากการรักษาคัมภีร์อินทรี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ช่วยสนับสนุนศีลที่เป็นสิกขาบท เช่นศีล 5

(3) ปัจจยสันนิตศีล เป็นศีลที่เกิดจากการพิจารณาปัจจัยหรือเครื่องอาศัย 4 อย่าง ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

(4) อาชีวปาฏิสาธิตศีล เป็นศีลคือการเลี้ยงชีพโดยทางบริสุทธิ์ ละมิจฉาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพผิด ภิกษุหาอินทริยสังวรให้ถึงพร้อมได้ด้วยสติ ฉันทะ อาชีวปาฏิสาธิตพึงหาให้ถึงพร้อมด้วยความเพียร ฉันทะ เพราะความเพียรเป็นเหตุการณละมิจฉาอาชีวะ เมื่อละการแสวงหาที่ไม่บริสุทธิ์ เว้นปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยไม่บริสุทธิ์ ดุจหลักเลี้ยงจรพิษ การแสวงหาไม่เป็นมิจฉาอาชีวะก็ย่อมเป็นสัมมาอาชีวะ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ก็ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ”⁸⁰

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักการพัฒนาศักดิ์โดยการรักษาศีล เป็นรักษาดนให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนา ด้วยการไม่เบียดเบียนก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้ผู้อื่น แก่สังคม และ

⁷⁹ วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/3/952, วิ.สุท. (ไทย) 1/1/90.

⁸⁰ อภ.วิ.อ. (ไทย) 2/1/290.

ประพจน์ดีที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมมีระเบียบวินัยประกอบอาชีพสุจริต ฝึกตนเองให้อยู่ในสังคมด้วยดี มีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี เป็นชีวิตที่พร้อมจะรับการพัฒนา และมีโอกาสหาประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นอันมาก ทำให้เป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง เพราะได้เว้นในสิ่งที่ควรเว้น ทำในสิ่งที่ควรทำ การดำเนินชีวิตก็ปราศจากความกังวล

การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักของศีล คือ การชำระกาย วาจา ใจให้สะอาด ถือว่าเป็นเบื้องต้นในการพัฒนามนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการงดเว้นจากความชั่วทั้งปวง พระองค์ได้ทรงพิจารณาถึงความเป็นไปได้ หรือความเป็นจริงตามธรรมชาติ และได้พิจารณาถึงผลสัมฤทธิ์คือ ประโยชน์ที่จำเป็นแก่ผู้รับการพัฒนา คือ แต่ละบุคคลได้เป็นผู้มีระเบียบในตนเอง สามารถบังคับตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการได้ ไม่ทำอะไรตามใจชอบแต่มีความรับผิดชอบ คำนึงถึงผู้อื่น โดยเริ่มต้นจากชีวิตครอบครัว คือเริ่มตั้งแต่การมีระเบียบวินัยในบ้าน มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เป็นต้น ทุกขั้นตอนจะฝึกฝนให้มีความสำนึกในเรื่องวินัยจนกลายเป็นธรรมชาติในตัวทั้งสิ้น มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถที่พัฒนาได้ แต่ก็พัฒนาได้ไม่เท่ากันทุกคน ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลไป พระพุทธเจ้าจึงได้จัดรูปแบบการพัฒนาด้วยศีล เป็นลำดับตามความสามารถ ด้วยการรักษาศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 และ ศีล 311 ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

2.3.3.2 หลักการพัฒนาสังคมโดยการอบรมทางด้านสมาธิ (จิตตสิกขา)

ความหมายของคำว่า “สมาธิ” คือความมีใจตั้งมั่น, ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน, การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่นิ่งในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ⁸¹

หลักการพัฒนาสังคมโดยการอบรมด้านสมาธิ เป็นเรื่องของ การฝึกมนุษย์ในด้านจิตใจ หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ โดยอาศัยตัวศีลเป็นฐานเบื้องต้นเพื่อให้เกิดสมาธิ ให้จิตมั่นคงเป็นปกติ ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด แต่ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทางจิต เพื่อเป้าหมายให้พ้นจากอบายภูมิ เมื่อปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ คือ

การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญออกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส⁸² เป็นต้น เป็นการพัฒนาด้านอารมณ์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น จิตเป็นตัวรับ

⁸¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 254.

⁸² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 70.

อารมณ์ทั้งหมดที่เข้ามาสู่กายมนุษย์ผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของมนุษย์ ดังนั้นคนเราทุกคนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับอารมณ์ ให้รู้เท่าทันพิจารณาความรู้สึกของตนเองอยู่ตลอดเวลา การที่มนุษย์เราจะพัฒนาอารมณ์หรืออบรมจิตให้สงบตั้งมั่น ให้บริสุทธิ์ ควรแก่การงานได้นั้น ถือว่าเป็นการพัฒนาอย่างหนึ่ง

หลักการพัฒนาด้านอารมณ์นี้ ต้องมีแรงจูงใจที่ดี ให้เกิดการใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ฉันทสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ มีใจถึงพร้อมด้วยตัณหา การพัฒนาด้านอารมณ์นี้ มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาได้ดี เพราะความที่มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ ฝึกได้ พัฒนาได้ มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาจิตให้สมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่มีเมตตากรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญู การพัฒนาที่เน้นสมาธิ ก็เพื่อจะสร้างสติ ให้มีความเพียร มีความเอาใจใส่ รับผิดชอบ เป็นต้น จนเกิดการพัฒนาสุขภาพจิต คือ จิตใจมีความสุข เป็นจิตใจที่เบิกบาน มีปิติ มีความร่าเริงบันเทิงใจ

ดังนั้นการพัฒนาสังคมด้านสมาธิ จึงเป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิตใจ หรือ ระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริง เบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ โดยอาศัยตัวศีลเป็นฐานเบื้องต้นเพื่อให้เกิดสมาธิ ให้จิตมั่นคงเป็นปกติ ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด แต่ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน จึงเป็นคุณสมบัติของผู้พัฒนาทางจิต เรียกว่า ภาวจิตโต เป็นการพัฒนาด้านอารมณ์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น จิตเป็นตัวรับอารมณ์ทั้งหมดที่เข้ามาสู่กายมนุษย์ผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของมนุษย์ ดังนั้นคนเราทุกคนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับอารมณ์ ให้รู้เท่าทันพิจารณาความรู้สึกของตนเองอยู่ตลอดเวลา การที่มนุษย์เราจะพัฒนาอารมณ์หรืออบรมจิตให้สงบตั้งมั่น ให้บริสุทธิ์ ควรแก่การงานได้นั้น ถือว่าเป็นการพัฒนาอย่างหนึ่ง

หลักการฝึกจิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพและสมรรถภาพเพื่อให้จิตเข้มแข็ง แน่วแน่ และสงบผ่องใสบริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนให้เศร้าหมอง สามารถควบคุมตนเองได้ดี คือการฝึกเรียนรู้ที่จะควบคุมใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เพื่อให้เกิดสติและรู้เท่าทันอยู่เสมอ ดังนั้นหลักการของสมาธิ จึงจาเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงถึงประโยชน์ของสมาธิไว้ เช่น สมาธิภาวนา เป็นไปเพื่อการมีชีวิตอย่างเป็นสุข เป็นการพักผ่อนทางจิต สมาธิที่เป็นไปเพื่อให้เกิดญาณทัสสนะ คือ มีปัญญาที่หยั่งรู้ได้เป็นพิเศษ เป็นไปเพื่อประโยชน์คือ 1) ให้มีสติและสัมปชัญญะ เพื่อประโยชน์ในการกระทำอยู่เสมอ 2) เพื่อการดับอาสวะ คือ กิเลส ตัณหา ราคะ ที่อาจชักจูงให้มีพฤติกรรมที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่นโดยสมาธิ⁸³

⁸³ ที. ปา.(บาลี) 11/307/198, ที. ปา.(ไทย) 11/307/278.

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า หลักการพัฒนามนุษย์โดยการฝึกสมาธินั้น เป็นการพัฒนาต่อมาจากการรักษาศีล พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สำหรับผู้ที่รักษาศีล พัฒนากาย วาจา ของตน ให้สะอาดได้แล้วมุ่งหวังความสงบสุขทางใจ นาไปพัฒนาต่อ เพื่อที่มนุษย์นั้นได้พัฒนาตนเองให้เป็นคน มีจิตใจ หรือใจคอหนักแน่น เอาจริงเอาจังกับงานที่ได้รับมอบหมาย หรือหน้าที่ที่รับผิดชอบ สมาธินั้น เป็นความพร้อมของจิตใจ ที่จะทำงานอันมีลักษณะบริบูรณ์หรือสมบูรณ์ด้วยสติ สัมปชัญญะ มีความสามารถควบคุมตนเองได้ ตลอดจนมีความเพียรพยายามเอาใจจดจ่อไม่ทอดถอย สมาธิจึงเท่ากับ ความมั่นคงในการประกอบอาชีพการงานทุกอย่าง สมาธิได้รับอิทธิพลมาจากศีล คือ ระเบียบวินัยที่จะ ช่วยให้อึดใจมีความสงบ ไม่ฟุ้งซ่านแว่วแน่ ในขณะที่เดียวกันก็มีส่วนช่วยศีลให้มีลักษณะจริงจังขึ้นอีกด้วย

2.3.3.3 หลักการพัฒนาสังคมโดยการพัฒนาปัญญา (ปัญญาศึกษา)

หลักการพัฒนาสังคมโดยการพัฒนาปัญญา คือ การมีปัญญา ได้แก่ ความรู้ทั่ว, ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้จักจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง⁸⁴

การพัฒนาปัญญา จึงมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุม พฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาขึ้นหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอะไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้านและมีขั้นหลายระดับ เช่น

(1) เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจน การเรียนรู้ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้

(2) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบ ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย

(3) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทัน ความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติ จินสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์⁸⁵

⁸⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 136.

⁸⁵ ที.ปา.(บาลี) 11/305/196, ที.ปา.(ไทย) 11/305/271.

การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกหรือพัฒนาให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริง เริ่มตั้งแต่ ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิด การต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของวัตถุและจิตใจที่ทำให้ มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์⁸⁶

การพัฒนาทางปัญญา เป็นการอบรมจิต ให้เกิดปัญญา รู้จักใช้เหตุผลนามาพิจารณา มีความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน รู้จักว่า อะไรควรเว้น ควรทำ มีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องตามหลัก พุทธศาสนา มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุตามปัจจัย เป็นท่าทีของจิตที่นำมาซึ่งปัญญา และการทำตาม เหตุผล เชื่อในหลักของกรรม จะมีสติสัมปชัญญะในการรับรู้ กำหนดรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง คือ มองว่ามันคืออะไร เป็นมาอย่างไร เป็นไปอย่างไร เมื่อพิจารณาจนเกิดปัญญา ก็จะรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ทำให้รู้จักปัญหา รู้จักเหตุของปัญหา และปฏิบัติต่อสิ่งนั้นได้ถูกต้อง เป็นการ แก้ปัญหา แก้ทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ด้วยสติปัญญา เป็นการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา เรียกว่า คิดเป็น ตามแบบ โยนิโสมนสิการ แปลว่า การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิต มนุษย์ และจะทำให้มนุษย์เรานั้นมีอิสรภาพพึ่งพาตนเองได้ ชีวิตก็จะมีการพัฒนา ด้วยความรุ่งโรจน์ สดใส มีความสุข ความสำเร็จในชีวิต ความเจริญก้าวหน้าทุกประการ

กระบวนการพัฒนาทางปัญญา เพื่อเป้าหมายให้พ้นจากอภายภูมิ เมื่อปฏิบัติตามจะ ก่อให้เกิดประโยชน์ตามสมควรแก่การฝึกฝนอบรมด้านปัญญากล่าวคือมีปัญญาเจริญองงามโดย ลำดับ ก่อให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งนั้นตาม สภาวะที่มันเป็น ไม่เอนเอียงด้วยอคติ การเข้าใจโลกตามความเป็นจริงและตามเหตุปัจจัย รู้จักหา ทางแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จให้มนุษย์พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้น รู้เท่าทันโลกและชีวิต ทำให้เป็น อิสระหลุดพ้นจากความทุกข์มีคุณสมบัติของมนุษย์โดยสมบูรณ์

หลักการพัฒนามนุษย์ทั้ง 3 ด้าน ตั้งแต่ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมมีประโยชน์ตั้งแต่ ขั้นต้นคือไม่มีความเดือดร้อนใจกระทั่งถึงการพ้นทุกข์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสประโยชน์ของศีลอันเป็น ปัจจัยนำไปสู่การพัฒนาจนถึงการพ้นทุกข์ไว้ว่า

ศีล ที่เป็นกุศล⁸⁷ มีวิปปฏิสารเป็นผล มีวิปปฏิสารเป็นประโยชน์ วิปปฏิสารมี ปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นประโยชน์ ปราโมทย์มีปิติเป็นผล มีปิติเป็นประโยชน์ ปิติมิปัสสัทธิ

⁸⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จะพัฒนาคนกันอย่างไร**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, 2539), หน้า 38-39.

⁸⁷ **ศีลที่เป็นกุศล** หมายถึงศีลที่ไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อความไม่เก้อเขิน ไม่ร้อนใจ (อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/1/318).

เป็นผล มีปัสสัทธิเป็นประโยชน์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นประโยชน์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นประโยชน์ สมาธิมีญาณทัสสนะ⁸⁸ เป็นผล มีญาณทัสสนะ

สนะเป็นประโยชน์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทา⁸⁹ และวิราคะ⁹⁰ เป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นประโยชน์ นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะ⁹¹ เป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นประโยชน์ อย่างนี้ อานนทศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรรถัตถผลให้บริบูรณ์โดยลำดับ อย่างนี้แล

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า หลักการพัฒนาสังคมโดยการพัฒนาปัญญา เป็นหลักการพัฒนามนุษย์ให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริงในสองส่วน คือ ในส่วนที่เป็นวิชาชีพ จัดว่าเป็นปัญญาที่ใช้ในการประกอบอาชีพการงาน บุคคลต้องมีความรู้และเชี่ยวชาญในอาชีพนั้น และในส่วนที่เป็นทางธรรม เป็นความรู้ชีวิตและธรรมชาติที่แท้จริงจนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้หมดสิ้น การพัฒนาปัญญาที่เป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา มีหลักสุดท้ายอยู่ที่ปัญญาที่จะทำให้เกิดชีวิตมีความสมบูรณ์ หรือบรรลุอิสรภาพที่แท้จริง หลักการพัฒนาด้วยศีลและสมาธิสองประการข้างต้นนั้นมีขึ้นก็เพื่อพัฒนามาสู่การพัฒนาปัญญา ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงวางหลักการพัฒนาด้วยปัญญาไว้ก็เพื่อให้มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างแท้จริง หรือตามที่เป็นอยู่จริง ๆ จนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็น เปลี่ยนค่านิยม มีโลกทัศน์และชีวิตทัศน์อย่างใหม่ได้ ตลอดทั้งเป็นปัจจัยนำไปสู่การพ้นทุกข์คือหมดกิเลสได้

2.3.4 วิธีการพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ

วิธีการพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ มีวิธีการพัฒนามนุษย์ 3 ประการ คือ

2.3.4.1 วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วยการประพจน์เรียบร้อย คือมีความประพจน์ธรรมทางกาย 3 ประการ⁹² คือ

1) เว้นจากปาณาติบาต คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตราเสียแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีกรุณาหวังประโยชน์แก่อุกลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

⁸⁸ ยถาภูตญาณทัสสนะ หมายถึงตรุณวิปัสสนาคือวิปัสสนาที่ยังอ่อนกำลัง เป็นความรู้ชั่วต่อที่ตัดแยกระหว่างความเป็นปุถุชนกับความเป็นอริยบุคคล ยังไม่ใช่ความรู้ขั้นสุดท้าย (อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/1/318).

⁸⁹ นิพพิทา ในที่นี้หมายถึงพลวิปัสสนา คือ วิปัสสนาที่มีพลัง (อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/1/318).

⁹⁰ วิราคะ หมายถึงมรรคที่สืบเนื่องจากนิพพิทา ก่อนวิมุตติจะเกิดขึ้น (อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/1/318).

⁹¹ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นความรู้ขั้นสุดท้าย แยกอธิบายได้ว่า วิมุตติ หมายถึงอรรถัตถผลญาณทัสสนะหมายถึงปัจเจกขณญาณ คือญาณที่เกิดขึ้นถัดจากการบรรลุมรรคผลด้วยมคคญาณและผลญาณเพื่อพิจารณา มรรคผล พิจารณากิเลสที่ละได้และเหลืออยู่รวมทั้งพิจารณานิพพาน (อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/1/318).

⁹² ม.ม. (บาลี) 12/441/390, ม.ม. (ไทย) 12/441/476.

ลักษณะของปาณาติบาต คือการเข้าไปตัดชีวิตสัตว์ของบุคคลผู้ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด พอใจในการประหารและการฆ่าไม่มีความละอาย ไม่ถึงความเอ็นดูในสัตว์ด้วยกาย คือกระทำด้วยตนเอง หรือด้วยวาจา คือสั่งให้ผู้อื่นฆ่า⁹³

ผู้รักษาศีลข้อนี้ นอกจากระวังไม่ให้ขาด เพราะการฆ่าสัตว์แล้ว ถ้าเว้นจากการกระทำที่เป็นฉาของปาณาติบาตได้ด้วยแล้ว ก็จะทำให้ศีลของตนบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ถ้าเว้นไม่ได้ศีลของตนก็ต่างพร้อยเหมือนผ้าที่ไม่ขาดแต่สกปรก ลักษณะที่อนุโลมปาณาติบาต คือ การทำร้ายร่างกายและ ทรมาน

การทำร้ายร่างกาย หมายถึง การทำร้ายผู้อื่นโดยการทำให้พิการเสียโฉมหรือเจ็บลำบากแต่ไม่ถึงแก่ชีวิต แยกออกเป็น 3 อย่าง คือ

1. ทำให้พิการ คือ ทำให้เสียอวัยวะเป็นเครื่องใช้การ เช่น ทำให้เสียนัยน์ตา เสียแขน เสียขา เป็นต้น
2. ทำให้เสียโฉม คือ ทำร่างกายให้เสียรูป เสียงามไม่ถึงพิการเช่นใช้มีดหรือไม้กรีดหรือตีที่ใบหน้าให้เป็นแผลเป็น เป็นต้น
3. ทำให้เจ็บลำบาก คือ ทำร้ายไม่ถึงเสียโฉม เป็นแต่เสียความสาธาณ การทำร้ายร่างกายทั้งหมดนี้ หมายถึงเอาเฉพาะทาแก่มนุษย์

ทรมาน หมายความว่า ประพฤติเหี้ยมโหดแก่สัตว์ไม่ปรานีดังจะขัดตัวอย่างให้เห็นตามที่จัดเป็นแผนกดังนี้

- 1) ใช้การ หมายถึง ใช้สัตว์ไม่มีปรานีปล่อยให้อดอยากซูบผอม ไม่ให้กินไม่ให้นอน ไม่ให้หยุดพักผ่อนตามกาล ขณะใช้งานก็เขยื้อนตี ทำร้ายร่างกายโดยไม่มีเมตตาจิตหรือใช้การเกินกำลังของสัตว์ เช่น ให้เข็นภาระอันหนักเหลือเกิน เป็นต้น จัดเป็นทรมานในการใช้การ
- 2) กักขัง หมายถึง กักขังให้อดอยาก อิดโรย หรือผูกมัดไว้จนไม่สามารถจะผลัดเปลี่ยนอิริยาบถได้ จัดเป็นทรมานในการกักขัง
- 3) นำไป ฟังเห็นในการผูกมัด เป็ด ไก่ สุกร หัวหมาเอาศีรษะลง เอาเท้าขึ้น ผู้ทำเช่นนี้จัดเป็นทรมานในการนำไป
- 4) เล่นสนุก ฟังเห็นในการตีปิก ทั้งขาของสัตว์ มีตักแตน และจิ้งหรีด เป็นต้น เพื่อความสนุกของตน
- 5) ผจญสัตว์ ฟังเห็นในการชนโค ชนกระบือ ชนแพะ ชนแกะ ตีไก่กัดปลา กัดจิ้งหรีด เป็นต้น

การทรมานหมายถึงเอาเฉพาะสัตว์เดรัจฉาน

⁹³ พระสิริมงคลจารย์, มงคลกถาปิณีแปล เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 94.

องค์ของปาณาติบาต⁹⁴

การที่จะทราบได้ว่า บุคคลได้ทำปาณาติบาต คือการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกไปแล้วเป็น อกุศลกรรมที่ต้องได้รับผลของการกระทำมีองค์ 5 คือ สัตว์นั้นมีชีวิต 1 ความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต 1 มีจิตคิดจะฆ่า 1 มีความพยายาม 1 สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น 1

2) เว้นจากอทินนาทาน คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย ลักษณะของอทินนาทาน คือ ลักษณะของการลักทรัพย์เป็น อุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย การถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ ด้วยการกระหายอย่างโจรทุกอย่าง จัดเป็นโจรกรรม ในทางศีลธรรม ท่าน รวมไว้ 14 วิธีด้วยกัน ดังนี้

1) ลัก ได้แก่ การขโมยทรัพย์ของคนอื่นที่เจ้าของเขาไม่เห็น มีชื่อเรียกต่างกัน ดังนี้

(ก) ขโมย ในเวลาเงียบเห็นเขาตากผ้าไว้ ไม่ให้เจ้าของรู้ หยิบเอาของเขาไป

(ข) ย่องเบา เวลาส่งคน แอบเข้าไปในบ้าน หยิบฉวยเอาของต่างๆ ไป

(ค) ตัดช่อง จัดหรือเจาะประตูหน้าต่างที่ปิดช่องอยู่ แล้วหยิบเอาของเขาไป

2) ฉก ได้แก่ การถือเอาของในเวลาเจ้าของเผลอ มีชื่อเรียกต่างกันตามอาการ ดังนี้

(ก) วังราว คนถือเอาของมากาลังเผลอ เข้าแย่งแล้ววิ่งหนีไป

(ข) ตีชิง ตีเจ้าของทรัพย์ให้เจ็บตัว แล้วถือเอาของเขาไป

3) กรรโชก แสดงอำนาจ หรือใช้อาวุธให้เขากลับแล้วให้ของ เรียกว่า ชู หรือจี

4) ปล้น ได้แก่ รวมพวกกันหลายคน มีศาสตราวุธเก็บเอาของผู้อื่นด้วยอำนาจ

5) ตู คือ อ้างกรรมสิทธิ์ ยืนยันเอาของคนอื่นมาเป็นของตน

6) ฉ้อ ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่น เช่น รับของแล้วโกงเสีย อ้างว่าเป็นของของ

ตน

7) หลอก ได้แก่ กิริยาที่พูดปด เพื่อถือเอาของของผู้อื่น

8) ลวง ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาของผู้อื่น ด้วยแสดงของอย่างใดอย่างหนึ่งให้เข้าใจผิด เช่น ใช้เครื่องชั่งเครื่องตวงโกง

9) ปลอม ได้แก่ กิริยาที่หาของปลอมให้คนอื่นเห็นว่าเป็นของแท้ แล้วแลกเปลี่ยนเอา ทรัพย์ไป

⁹⁴ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลดัตถปิณีแปล เล่ม 2, หน้า 97.

10) **ตระบัด** ได้แก่ กิริยาที่ยืมของคนอื่นไปใช้ แล้วเอาเสีย เช่น ยืมของแล้วไม่ส่งคืน กู้เงินเขาแล้วเบี้ยวไม่ส่งดอก

11) **เบียดบัง** ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาเศษ เช่น ท่านใช้ให้ไปเก็บเงินค่าเช่าบ้าน เป็นต้น ได้มากแต่ให้ท่านน้อย

12) **ลักลอบ** ได้แก่ กิริยาที่ลักลอบเอาของที่ต้องห้ามหลบหนีภาษี เช่น สินค้าเถื่อน เป็นต้น

13) **สับเปลี่ยน** ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของของตน ที่เลวเข้าไว้แทน แล้วเอาสิ่งของที่ดีของผู้อื่น

14) **ยกยอก** ได้แก่ กิริยาที่ยกยอกทรัพย์สินของตน ที่จะต้องถูกยึด เอาไว้เสียที่อื่น องค์กรของอทินนาทาน⁹⁵

บุคคลผู้ที่จะประกอบอทินนาทานสำเร็จนั้น พิจารณาได้จากองค์ 5 คือ พัสตุนผู้อื่นหวงแหน 1 มีความเป็นผู้มีความสำคัญว่า เป็นของอันผู้อื่นหวงแหน 1 มีจิตคิดจะลัก 1 มีความพยายาม 1 ลักมาได้ด้วยความพยายามนั้น 1

3) **เว้นจากกาเมสุมิจจาร** คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้จะการประพฤติดิในกามทั้งหลาย เว้นขาดจากการประพฤติดิในกามทั้งหลาย คือ ไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิง ที่มารดารักษา ที่บิดารักษา ที่มารดาและบิดารักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสริชนหวงห้าม ที่สุดหญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย

ลักษณะของการประพฤติดิในกาม คือ ข้อที่บุคคลมีเจตนาเป็นเหตุก้าวล่วงฐานะอันบุคคลไม่พึงถึง ได้แก่ ภรรยา หรือสามีของคนอื่น หรือลูกสาวที่ยังมีผู้ปกครองดูแล เป็นไปทางกายทวาร ด้วยประสงค์สัทธรรม คือการมีเพศสัมพันธ์

หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชาย มี 3 ประเภท คือ

1) หญิงมีสามี ที่เรียกว่า ภรรยาท่าน ได้แก่ หญิง 4 จาพวก คือ

(1) หญิงที่แต่งงานกับชายแล้ว

(2) หญิงที่ไม่ได้แต่งงาน แต่อยู่กินกับชายอย่างเปิดเผย

(3) หญิงที่รับสิ่งของ มีทรัพย์สิน เป็นต้น ของชายแล้วยอมอยู่กับเขา

(4) หญิงที่ชายเลี้ยงเป็นภรรยา

2) หญิงที่ญาติรักษา คือ มีผู้ปกครอง ไม่เป็นอิสระแก่ตน เรียกว่า หญิงอยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน คือ หญิงที่มารดาบิดารักษา หรือญาติรักษา

⁹⁵ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถกปิณีแปล เล่ม 2, หน้า 99.

3) หญิงที่จารีตรักษา ที่เรียกว่า จารีตห้าม ได้แก่ หญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอ 3 ประเภท คือ

(1) เทือกเถา คือ ญาติผู้ใหญ่ นับย้อนขึ้นไป 3 ชั้น มี ย่าทวด ยายทวด 1 ย่า ยาย 1 แม่ 1 เหล่ากอ คือ ผู้สืบสายจากตนลงไป 3 ชั้น มีลูก 1 หลาน 1 เหลน 1

(2) หญิงที่อยู่ใต้พระบัญชาในพระศาสนา อันห้ามสังวาสกับชาย เช่น ภิกษุณี ในกาลก่อน หรือ แม่ชีในบัดนี้

(3) หญิงที่บ้านเมืองห้าม เช่น แม่หม้ายงานท่าน อันมีในกฎหมาย

หญิง 3 จำพวกนี้ จะมีฉันทะร่วมกัน หรือไม่ร่วมกัน ไม่เป็นประมาณ ชายร่วมสังวาสด้วย ก็เป็นกามาสุมิจนจาร

หญิงที่เป็นวัตถุต้องห้ามของชาย โดยพิสดารมี 20 จำพวก คือ

1. หญิงที่มารดารักษา
2. หญิงที่บิดารักษา
3. หญิงที่มารดาบิดารักษา
4. หญิงที่พี่ชายน้องชายรักษา
5. หญิงที่พี่สาวน้องสาวรักษา
6. หญิงที่ญาติรักษา
7. หญิงที่โคตร หรือมีแซ่รักษา
8. หญิงมีธรรมรักษา
9. หญิงมีสามีรักษา
10. หญิงมีสินไหม คือ พระราชารักษา
11. หญิงที่ชายได้หรือซื้อมาด้วยทรัพย์เพื่อเป็นภรรยา
12. หญิงที่อยู่กับชายด้วยความรักใคร่ชอบใจกันเอง
13. หญิงที่อยู่เป็นภรรยาชายด้วยโศคทรัพย์
14. หญิงที่เสียใจ ได้สีกว่าผ้านุ่งผ้าห่มแล้วอยู่เป็นภรรยา
15. หญิงที่ชายขอเป็นภรรยา มีผู้ใหญ่จัดการให้
16. หญิงที่ชายช่วยปลงภาระอันหนักให้แล้ว ยอมเป็นภรรยา
17. หญิงที่เป็นทาสอยู่ก่อน แล้วชายเอามาเป็นภรรยา
18. หญิงที่รับจ้างแล้ว ชายเอาเป็นภรรยา
19. หญิงที่ชายรบข้าศึกได้เป็นเชลยแล้ว เอาเป็นภรรยา
20. หญิงที่ชายอยู่ด้วยขณะหนึ่ง และหญิงนั้นก็เข้าใจว่าชายนั้นเป็นสามีของตน

ชายต้องห้ามสำหรับหญิง มี 2 ประเภทคือ

1. ชายอื่นนอกจากสามี เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับหญิงที่มีสามีแล้ว
2. ชายที่จารีตห้าม เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับหญิงทั้งปวง

ชายที่จารีตห้าม นั้น มี 3 จำพวก คือ

1. ชายที่อยู่ในพิทักษ์รักษาของตระกูล เช่น ปู่ พ่อ ตา ทวด
2. ชายที่อยู่ในพิทักษ์ของธรรมเนียม เช่น นักพรต นักบวช
3. ชายที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม เช่น พระภิกษุ สามเณร

หญิงที่ไม่เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิฉฉาจารของชาย มี 4 อย่าง คือ

1. หญิงที่ไม่มีสามี
2. หญิงที่ไม่อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน
3. หญิงที่จารีตไม่ห้าม
4. หญิงที่เป็นภรรยาของตน

ชายที่ไม่เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิฉฉาจารของหญิง มี 4 คือ

1. ชายที่ไม่มีภรรยา
2. ชายที่จารีตไม่ห้าม
3. สามีของตน
4. ชายที่หาโดยพลการพ้นอำนาจของหญิง (เช่นชายที่ข่มขืน)

องค์ของกาเมสุมิฉฉาจาร⁹⁶

หญิงหรือชายที่จะเป็นกาเมสุมิฉฉาจารได้ก็ต่อเมื่อครบองค์ 4 คือ วัตถุอันไม่ควรถึง (ชายหรือหญิงที่ต้องห้าม) 1 จิตคิดจะเสพในวัตถุอันไม่ควรถึงนั้น 1 ทาความพยายามในอันที่จะเสพ 1 มรรคต่อมรรคถึงกัน (การมีเพศสัมพันธ์) 1

2.3.4.2 วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วยการประพฤดิเรียบร้อย คือ มีความประพฤติธรรมทางวาจามี 4 ประการ⁹⁷ คือ

1. เว้นจากมุสาวาท คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ไปในที่ประชุม หรือไปในหมู่ชน หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางขุนนาง หรือไปในท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนาไปเป็นพยาน ถูกถามว่า บุรุษผู้เจริญ เจริญเถิด ท่านรู้เรื่องใด ก็จงบอกเรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า ไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่า รู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่า ไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่า เห็น ไม่กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งของเล็กน้อยบ้าง

⁹⁶ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนิแปล เล่ม 2, หน้า 101.

⁹⁷ ม.ม. (บาลี) 12/441/390, ม.ม. (ไทย) 12/441/476.

ลักษณะของการกล่าวหาเท็จ คือ การที่บุคคลกล่าวหรือแสดงอาการทางกายอย่างใดอย่างหนึ่งมี การสันนิษฐานเป็นต้นให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง โดยมีเจตนาจะคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพื่อหักล้างประโยชน์ของผู้อื่น

การกล่าวเท็จ คือ การโกหก หมายถึง การแสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริง ให้คนหลงเชื่อแสดงออกได้ 2 ทาง คือ

1) ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหกชัด ๆ

2) ทางกาย ทำเท็จทางกาย เช่น เขียนจดหมาย โกหก ทารายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม หรือ มีใครถามข้อความที่ควรรับ ก็สั่งศีรษะแสดงปฏิเสธ

เพื่อความสะดวกในการเรียน และการปฏิบัติ ท่านจำแนกภิกขิยาที่เป็นมุสาวาทไว้ 7 อย่าง คือ

1) ปด

2) ทนسابาน

3) ทำเล่ห์กระเท่ห์

4) มารยา

5) ทำเลศ

6) เสริมความ

7) อาความ

1) **ปด** ได้แก่ พูดมุสาชัดๆ ไม่อาศัย ไม่อาศัยมูลเหตุเลย เช่น เห็นว่าไม่เห็น รู้ว่าไม่รู้ โดยโวหารต่างกัน ตามความมุ่งหมายของผู้พูด ท่านแสดงไว้เป็นตัวอย่าง 4 ข้อ คือ

(ก) พูดเพื่อจะให้เขาแตกกัน เรียกว่า ส่อเสียด

(ข) พูดเพื่อจะโกงท่าน เรียกว่า หลอก

(ค) พูดเพื่อจะยกย่อง ท่านเรียกว่า ยก

(ง) พูดไว้แล้วไม่รับ เรียกว่า กลับคำ

2) **ทนسابาน** ได้แก่ ภิกขิยาที่เลื่องลือว่า จะพูดตามจริง แต่ใจไม่ตั้งจริงตามนั้น มีพูดปดเป็นลำดับ บริวาร เช่น เป็นพยานทนسابานไว้ แล้วเบิกความเท็จ เป็นต้น

3) **ทำเล่ห์กระเท่ห์** ได้แก่ ภิกขิยาที่อวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์อันไม่มีจริง เช่น อวดรู้วิชาคงกระพัน ฟันไม่เข้ายังไม่ออก เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปายหาลาภ

4) **มารยา** ได้แก่ ภิกขิยาที่แสดงให้เขาเห็นผิดจากที่เป็นจริง หรือหลงให้เข้าใจผิด เช่น เป็นคนพหูศิลป์ ก็ทำท่าทางให้เขาเห็นว่ามิใช่ ศิล เจ็บน้อยก็ครวญครางมาก

5) **ทำเลศ** ได้แก่ พุทฺธมฺสาเล่นसानวน เช่น เห็นคนวิ่งหนีเขามา เมื่อผู้เฒ่าถาม ไม่อยากจะให้เขาจับคนนั้นได้ แต่ไม่ต้องการให้ใครตราหน้าว่าเป็นคนพุทฺธมฺสา จึงย้ายไปยืนที่อื่น แล้วพูดว่าตั้งแต่มายืนที่นี่ ยังไม่เคยเห็นใครวิ่งมาเลย

6) **เสริมความ** ได้แก่ พุทฺธมฺสาอาศัยมูลเดิม แต่ตัดความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออกเสีย เรื่องมากพูดให้เหลือน้อย ปิดความบกพร่องของตน

องค์ของมูสาวาท⁹⁸

มูสาวาทนั้น มีองค์ 4 คือ เรื่องไม่จริง 1 จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน 1 ความพยายามเกิดจากจิตนั้น 1 ผู้รู้เรื่องนั้น 1

2. เว้นจากปิสฺนวาจา คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้จะวาจาอันส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้วไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้นสมานพวกที่แตกกันให้ตักกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่ตักกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจพวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมในพวกที่พร้อมเพรียงกัน และกล่าววาจาอันทำให้พร้อมเพรียงกัน

ลักษณะของการกล่าวคำส่อเสียด คือการที่ได้ฟังข้างนี้แล้ว นำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้บ้าง หรือฟังข้างโน้นแล้ว นำไปบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้นบ้าง ยุพวกที่พร้อมเพรียงกันให้แตกกันไปบ้าง ส่งเสริมพวกที่กำลังแตกกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันแล้วบ้าง ชอบใจในคนที่แตกกันเป็นพวก ยินดีในความแตกกันเป็นพวก ชื่นชมในพวกที่แตกกัน และกล่าววาจาที่ทำให้แตกกันเป็นพวกหรือคำพูดที่พูดออกไปเพื่อให้ตนเป็นที่รักของคนอื่นให้เขามองตนว่าเป็นคนดีแล้วยกย่องตนเอง องค์ของปิสฺนวาจา⁹⁹

ปิสฺนวาจานั้นมีองค์ 4 คือ คนอื่นที่ฟังทำลาย 1 ความเป็นผู้มุ่งเพื่อทำลายด้วยประสงค์ว่า “คนพวกนี้จักเป็นผู้แตกต่างกัน ด้วยอุบายอย่างนี้” ดังนี้ หรือความเป็นผู้ปรารถนาจะทำตนให้เป็นที่รัก ด้วยประสงค์ว่า “เราจักเป็นที่รัก จักเป็นผู้คุ้นเคยด้วยอุบายอย่างนี้” ดังนี้ 1 ความพยายามอันเกิดจากจิตนั้น 1 ผู้รู้ความนั้น 1

3. เว้นจากผรุสฺวจา คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้จะวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ ไพเราะหู ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ ลักษณะของผรุสฺวจา คือ การที่บุคคลมีใจหยาบโดยส่วนเดียวแล้วเปล่งถ้อยคำที่เผ็ดร้อนแก่ผู้อื่น อันขัดใจผู้อื่น อันใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบจิตเป็นต้นที่ทำให้คนอื่นฟังแล้วเกิดปฏิกิริยาหรือความขุ่นเคืองในจิตใจนั่นเอง คาหยาบเหล่านี้ ท่านประสงค์เอาคำที่เปล่งออกมาจากบุคคลมีใจที่หยาบเท่านั้น ถึงแม้ว่าบางครั้งคานั้นฟังดูเผิน ๆ แล้วจะรู้สึกอะไรแต่ภายในใจของผู้พูดกับแฝงไปด้วย

⁹⁸ พระสิริมงคลจารย์, มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม 2, หน้า 107.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

เจตนาที่หยาบเช่น ต้องการให้ คนใดคนหนึ่งตายเสีย แต่พูดว่า ทำให้เขาสบายที ดังนี้เป็นต้นย่อมได้
ชื่อว่าคาหยาบแท้เพราะเจตนาหยาบ ตรงกันข้ามคาบางคาเป็นคาที่ฟังดูแล้วเหมือนหยาบแต่เจตนา
ของผู้ว่านั้นกลับไม่ได้คิดอย่างที่ว่ามา ดังเช่นคาที่ออกมาจากปากของมารดาที่ด่าว่าบุตรที่ไม่เชื่อฟัง
หรืออาจารย์กล่าวว่าลูกศิษย์ที่ไม่ค่อยเชื่อฟังเป็นต้น คาประเภทนี้ก็ได้ชื่อว่าคาหยาบ เพราะ
เจตนาไม่หยาบ

องค์ของผรุสวาจา¹⁰⁰

ผรุสวาจานั้น มีองค์ 3 คือ คนอื่นที่ฟังคำ 1 จิตโกรธ 1 การด่า 1

4. เว้นจากสัมผัปปลาปะ คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้ละการพูดเพื่อเจ้อ เว้นขาดจาก
การพูดเพื่อเจ้อ พูดในเวลาที่ไม่ควรพูดตามความจริง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูด
เรื่องที่เป็นวินัยและกล่าววจาไม่มีหลักฐาน มีที่อ้างได้มีที่สุดประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร
ลักษณะของสัมผัปปลาปะ คือการพูดในเวลาไม่ควรพูด พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็น ประโยชน์ พูด
ไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววจาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
โดยกาลไม่สมควร

องค์ของสัมผัปปลาปะ¹⁰¹

สัมผัปปลาปะนั้น มีองค์ 2 คือ ความเป็นผู้มุ่งพูดเรื่องอันหาประโยชน์มิได้ มีเรื่องภารต
ยุทธ์และเรื่องนางสีดามาเป็นต้นเป็นเบื้องต้น 1 การพูดเรื่องเห็นปานนั้น 1

2.3.4.3 วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วยการประพจน์เรียบร้อย คือ มีความประพจน์ ธรรมทางใจ 3 ประการ¹⁰² คือ

1. อนุชิตา คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์ อัน
เป็นอนุปรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด” เป็นต้น

ลักษณะของอนุชิตา คือ ภาวะที่เป็นไปโดยความเป็นผู้มุ่งหน้าต่อภักดิ์ของผู้อื่นแล้ว
น้อมไปในภักดิ์นั้น ได้แก่อาการที่บุคคลเห็นภักดิ์คือสิ่งของ ๆ คนอื่น แล้วมีความเพ่งเล็งต้องการ
น้อมสิ่งของนั้นมาเป็นของตน คือมีความคิดอยากได้ของคนอื่นเอามาเป็นของตนเอง เช่น คิดว่า “ไหน
หนอ ของสิ่งนี้จะพึงเป็นของ ๆ เรา” เป็นต้น

องค์ของอนุชิตา¹⁰³

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

¹⁰² ม.ม. (บาลี) 12/441/392, ม.ม. (ไทย) 12/441/477.

¹⁰³ พระสิริมงคลจารย์, มงคลดิลกที่ปณีแปล เล่ม 2, หน้า 115.

อภิขณานันเมืองค์ 2 คือ ภัณฑะคือสิ่งของของผู้อื่น 1 การน้อมมาเพื่อตนด้วยความคิด 1

2. อพยาบาท คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า “ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเถิด” เป็นต้น

ลักษณะของพยาบาท คือ ความคิดที่ต้องการให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ ให้ได้รับความพินาศเสียหาย ไม่ต้องการให้เขาได้รับความสุข มีความดำริในใจอันชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า บ้าง จงถูก ทาหลายบ้าง จงขาดสูญบ้าง อย่าได้มีแล้วบ้าง เป็นต้น

องค์ของพยาบาท¹⁰⁴

พยาบาทนั้น เมืองค์ 2 คือ สัตว์อื่น 1 ความคิดความพินาศเพื่อสัตว์นั้น 1

3. สัมมาทิฎฐิ คือ ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการการบูชามีอยู่ ผลแห่งการเช่นสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทาดีและทาชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิกะมีอยู่ สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดาเนินชอบ ปฏิบัติชอบผู้ทาโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลกนี้

ลักษณะของมิจฉาทิฎฐิ มีความเห็นวิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วไม่มีผลแห่งการบูชาไม่มี ผลแห่งการเช่นสรวงไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทาดีและทาชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้า ไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิกะไม่มี สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดาเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทาโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสั่งสอน ให้ผู้อื่นรู้ไม่มีอยู่ในโลก

องค์ของมิจฉาทิฎฐิ¹⁰⁵

มิจฉาทิฎฐินั้น เมืองค์ 2 คือ ความที่วิตถุวิปริตจากอาการที่มีฉาทิฎฐิถือเอา 1 ความปรากฏแห่งวัตถุนั้น ด้วยไม่เป็นโดยประการที่มีฉาทิฎฐิถือเอา 1

จากที่กล่าวมาจัดว่าเป็นวิธีการที่สอนให้ละชั่วและสร้างคุณดีทางกาย 3 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักขโมย เว้นจากการประพฤติดุสิตในกาม ทางวาจา 4 ประการ คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคหาหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และทางใจ 3 ประการ คือ ความเป็นผู้ไม่โลภอยากได้ของเขา ความไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นถูกต้องตามทานองครองธรรมซึ่งมีลักษณะเป็นเครื่องชำระกายและวาจาให้เป็นปกติ ให้สะอาด หลักกุศลกรรมบถ 4 ข้อข้างต้นนั้นมีลักษณะตรงกันกับศีลจนวนสี่ข้อข้างต้นของเบญจศีล คือนิจศีลของมนุษย์ ดังนั้นจึงมองได้ว่า หลักกุศลกรรมบถ เป็นวิธีการที่จะนำไปปฏิบัติได้ในระดับพื้นฐานของการ

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

พัฒนามนุษย์ทุกคน และด้วยเหตุนี้จึงมีปรากฏหลักฐานที่พระพุทธเจ้าได้ทรงนำวิธีการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักกุศลกรรมบถทั้ง 10 ประการสั่งสอนพัฒนาพุทธบริษัท 4 ในหลายสูตรด้วยกัน ได้แก่

ในสาเลยกสูตร¹⁰⁶ พระพุทธเจ้าตรัสโปรดชาวบ้านสาละ เมื่อสมัยที่พระองค์เสด็จไปประทับแรมที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อสาละ ในแคว้นโกศล พวกพราหมณ์และคหบดีชาวหมู่บ้านสาละทราบข่าวว่าพระองค์เสด็จมา และทราบว่าพระองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงพากันไปเฝ้าและได้ทูลถามปัญหา 2 ข้อ คือ

1. อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาตนรก
2. อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากที่ยังตายไป

พระองค์ได้ทรงแสดงว่า อกุศลกรรมบถ นั้นเป็นเหตุปัจจัยให้เข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาตนรก กุศลกรรมบถ เป็นเหตุปัจจัยให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งมีความย่อ ดังนี้

“พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤตินี้ไม่สม่ำเสมอ คือ ความประพฤติธรรมทางกาย มี 3 ประการ ทางวาจา มี 4 ประการ ทางใจ มี 3 ประการ”

จากพระพุทธพจน์นี้ มีสาระสำคัญ ดังนี้ คือ

1) ความประพฤติธรรมทางกายมี 3 ประการ คืออะไรบ้างคือบุคคลในโลกนี้(1) เป็นผู้ฆ่าสัตว์ (2) เป็นผู้ลักทรัพย์ (3) เป็นผู้ประพฤติดมในกาม คือประพฤติก่อให้เกิดในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ของบิดา ของโคตร ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครองโดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมพวงมาลัยหมายไว้

2) ความประพฤติธรรมทางวาจามี 4 ประการ คือ (1) เป็นผู้พูดเท็จทั้งที่รู้ (2) เป็นผู้พูดส่อเสียด (3) เป็นผู้พูดคำหยาบ (4) เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ

3) ความประพฤติทางใจ 3 ประการ คือ (1) เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (2) เป็นผู้มึนจิต พยาบาท (3) เป็นมิฉฉาวิภูติ

ในส่วนของการประพฤติทางธรรม มี 3 ประการ คือ

1) ความประพฤติธรรมทางกาย 3 ประการ คือ (1) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (2) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ (3) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดมในกาม

2) ความประพฤติธรรมทางวาจา 4 ประการ คือ (1) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ (2) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (3) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ (4) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

¹⁰⁶ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 12/439-442/523-530, ม.ม. (ไทย) 12/439-442/471-479. ดูรายละเอียดใน พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 449-450.

3) ความประพฤติดังใจ 3 ประการ คือ (1) เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (2) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท (3) เป็นสัมมาทิฐิ

ในจุนทสูตร¹⁰⁷ พระผู้มีพระภาคตรัสโปรดแก่นายจุนทกัมมารบุตร ในสมัยที่พระองค์ประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร ใกล้เมืองปาวา นายจุนทกัมมารบุตรได้เข้าไปถวายบังคมแล้วนั่งเข้าเฝ้า พระองค์ได้ตรัสถามถึงความชอบใจความสะอาดแก่นายจุนท นายจุนทได้กราบทูลถึงความที่ตนชอบใจความสะอาดของพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสำหรับ บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร พระองค์ก็ตรัสถามอีกว่า พราหมณ์เหล่านั้น พวกเขาบัญญัติความสะอาดไว้อย่างไร นายจุนท กราบทูลว่า พวกพราหมณ์พากันชักชวนสาวกทั้งหลายว่า มาเถิด พวกท่านควรลุกจากที่นอนแต่เช้า จับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน ต้องจับต้องโคมัยสด ถ้าไม่จับต้องโคมัยสด ต้องจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้องหญ้าเขียวสด ต้องบำเรอไฟ ถ้าไม่บำเรอไฟ ต้องประคองอัญชลีบนน้อมดวงอาทิตย์ ถ้าไม่ประคองอัญชลีบนน้อมดวงอาทิตย์ ต้องลงน้ำวันละ 3 ครั้ง

พระองค์ก็ตรัสว่า พราหมณ์เหล่านั้นบัญญัติความสะอาดไว้เป็นอย่างหนึ่ง ส่วนความสะอาดในอริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง นายจุนท ก็ทูลถามว่า ความสะอาดในอริยวินัยเป็นอย่างไร พระองค์ก็ตรัสสอนให้เห็นถึงความต่างกันระหว่างความสะอาดในพระพุทธศาสนากับของพราหมณ์ โดยได้ตรัสถึงความไม่สะอาดก่อน คือ อุกุศลกรรมบถ แล้วจึงตรัสถึงความสะอาดคือ กุศลกรรมบถในภายหลัง ดังนี้

ความไม่สะอาดทางกายมี 3 อย่าง คือ (1) ฆ่าสัตว์ (2) ลักทรัพย์ (3) ประพฤติผิดในกาม ความไม่สะอาดทางวาจา 4 อย่าง คือ (1) พูดเท็จ (2) พูดส่อเสียด (3) พูดคหาหยาบ (4) พูดเพ้อเจ้อ ความไม่สะอาดทางใจ 3 อย่าง คือ (1) เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (2) มีจิตพยาบาท (3) เป็นมิจฉาทิฐิ บุคคลประกอบด้วยอกุศลกรรมบถมี 10 ประการนี้ เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ ถึงแม้จับต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่ตนเอง เพราะอกุศลกรรมบถ 10 นี้ เป็นธรรมไม่สะอาด เป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่สะอาด ความเกิดขึ้นแห่งนรก กาเนตส์ตว์เดรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต หรือทุกข์ได้อย่างใดอย่างหนึ่งก็มีได้

จากนั้นพระองค์ก็ตรัสถึงความสะอาดทางกาย 3 อย่าง ความสะอาดทางวาจา 4 อย่าง ความสะอาดทางใจ 3 อย่าง แล้วตรัสอธิบายว่า

1) ความสะอาดทางกาย 3 อย่าง คือ (1) ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (2) ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ (3) ละเว้นขาดจากการประพฤติดังใจ

2) ความสะอาดทางวาจา 4 ประการ คือ (1) ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ (2) ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (3) ละเว้นขาดจากการพูดคหาหยาบ (4) ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

¹⁰⁷ ดูรายละเอียดใน อง.ทสก.(บาลี) 24/176/283-287, อง.ทสก.(ไทย) 24/176/315-324.

3) ความสะอาดทางใจ 3 ประการ คือ (1) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (2) ไม่มีจิตพยาบาท (3) เป็นสัมมาทิฐิ

บุคคลประกอบกุศลกรรมบถ 10 ประการ ลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ ถึงแม้จับต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง เพราะกุศลกรรมบถ 10 นี้เป็นของสะอาด

จากพุทธพจน์ที่กล่าวมา สามารถสรุปผลของวิธีการการประพฤติธรรมว่า ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือ ประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 ประการ มีความประพฤติธรรมทางกาย 3 ประการ คือ มีการไม่ทำร้ายผู้อื่น แต่มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน กระทำต่อกันด้วยความปรารถนาดี มีเมตตา ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น แต่มีการแบ่งปัน มีการให้ ไม่แสดงอาการความโลภ คืออยากได้ไม่จบสิ้น การงดเว้นพฤติกรรมดังกล่าว เป็นการฝึกหัดพัฒนาจิตของตนให้ยกระดับสูงขึ้น จะก่อให้เกิดได้ความรัก ความนับถือ ความเกรงใจตอบแทน มีบริวาร คือมีพรรคพวกมาก ทำกิจใด ๆ คนที่เคยช่วยเหลือ ก็จะกลับมาช่วยแทน ไม่สาส่อนทางเพศ พอใจในคู่ของตน การสาส่อนทางเพศเป็นความผิดร้ายแรง เพราะเป็นการเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นในสิ่งที่รักใคร่หวงแหน ในความเป็นจริงแล้วหากสาส่อนทางเพศไม่เลือกกว่าเป็นคู่ของใคร ก็ไม่ต่างไปจากสัตว์เดรัจฉาน เพราะมนุษย์เรานั้นมีสติปัญญา มีศักยภาพสามารถที่จะควบคุมธรรมชาติความต้องการได้

วิธีการควบคุมทางกายกรรม ซึ่งเป็นหลักของศีล 3 ข้อ เบื้องต้น เป็นวิธีการควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยของสังคม เป็นการส่งเสริมการพัฒนาตนเองและชีวิตของตนเองให้ก้าวหน้าในสังคมพร้อมกับการมีส่วนร่วมช่วยสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุข เพราะผู้ที่ปฏิบัติตามหลักของศีลธรรม ตามกุศลกรรมบถ จะไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อนและไม่ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนเพราะความประพฤติของตนเอง

วิธีการควบคุมทางวาจา 4 เน้นเกี่ยวกับการพูด คือ ให้พูดแต่ความจริง มีประโยชน์ หรือ เจรจาชอบ มี 4 ประการ คือ เว้นจากการพูดเท็จ ให้พูดความจริงที่เรียกว่าสัจจวาจา ก่อให้เกิดความสามัคคี มีวาจาอ่อนหวานสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง มีประโยชน์ สร้างสรรค์ พูดแล้วหาจิตให้ร่าเริง เบิกบาน การพูดของคนเรานั้นเมื่อพูดดี ก็เกิดเสน่ห์ เมื่อมีการพูดด้วยการเจรจาชอบความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่คณะย่อมเกิดขึ้น

เป้าหมายของการรักษาศีลกุศลกรรมบถด้านวาจา หรือวจีกรรมนี้ เป็นวิธีการพัฒนาพฤติกรรมด้านคำพูด เพราะทุกชีวิตต้องพบปะพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ หรือสนทนาเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน หากมีการพูดด้วยถ้อยคำแห่งเมตตา โลกทั้งโลกจะน่าอภิรมย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะถึงแม้คำพูดจะไม่ใช่อาวุธที่หยิบมาทำร้ายกันได้ แต่มันช่างมีอำนาจเสียยิ่งกว่าอาวุธอื่นใด มันสามารถทำให้คนที่ได้รับฟังต้องทุกข์กับคำพูด ต้องเจ็บปวดเหมือนมีมีดกรีดลงไปและเจ็บถึงใจกว่าจะคลายออกเสียได้

การดำรงชีวิตในปัจจุบัน ต้องมีวิธีการพัฒนาด้านการพูด ให้รู้จักระวังในคำพูดที่สื่อสารต่อกันให้พูดด้วยถ้อยคำที่เอื้ออาทรต่อกัน เพราะเมื่อเรายังไม่พูดออกไป ถือว่าเราเป็นนายคำพูด แต่ตราบใดที่พูดออกไปด้วยความไม่ระวังพฤติกรรมของตนเอง คำพูดนั้นจะกลับมาเป็นนายทันที และหากพูดไม่ถูกกาลเทศะ การพูดแม้จะดีเพียงใดก็ด้อยค่าทันที วิธีการพูดนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สิ่งใดเป็นความจริง แต่ไม่มีประโยชน์ พระองค์ก็ไม่ตรัสคำนั้นออกไป ถึงแม้ว่าสิ่งที่พระองค์จะตรัสมันเป็นความจริง และมีประโยชน์มาก แต่หากไม่ใช่กาลเวลาที่จะตรัสพระองค์ก็ไม่ทรงตรัส”¹⁰⁸ หากแต่พระพุทธองค์ทรงเลือกกาลเวลาที่จะตรัสเพื่อให้บรรลุประโยชน์ของการพูดอย่างสูงสุด การพูดต้องพูดให้ถูกกาลเวลา และประกอบด้วยประโยชน์ มีสติในการพูด พูดออกมาแล้วต้องจริงใจ ไม่พูดเพื่อเป็นการซ้ำเติมเหยียบย่ำอีกฝ่ายให้เจ็บช้ำน้ำใจ

คำพูดที่เราได้โอกาสพูดควรเพิ่มคุณค่าต่อยอดให้ภาวไรแก่ชีวิต ด้วยการกล่าวถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา ปราณนาดี คำพูดที่ดี ที่กลั่นออกมาจากใจจริง จะเป็นคุณประโยชน์ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง การอยู่ร่วมกับสังคมก็จะพบแต่สันติสุข

วิธีการควบคุมด้านมนโกรรม คือ ไม่ละโมภจ้องจะเอาของของใคร ใจพร้อมจะเผื่อแผ่ ด้วยการดำรงชีวิตด้วยอาชีพสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย การรู้จักหา รู้จักเก็บ รู้จักใช้ รู้จักพอ รู้จักให้ รู้จักวาง เป็นการประพฤตินในสัมมาชีพ ไม่ละโมภอยากได้ของใคร มีการตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะต้องตั้งตัวตั้งฐานะให้ได้ ด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรม จะเป็นอาชีพอะไรก็แล้วแต่ความถนัดของแต่ละบุคคล ขอแต่เพียงให้เป็นอาชีพสุจริต และเมื่อตั้งเป้าหมายชีวิตไว้แล้ว ก็ฝึกฝนพัฒนาตนเอง สร้างตัวให้บรรลุเป้าหมายชีวิตนั้นให้ได้ ซึ่งหลักของพระพุทธศาสนาก็มีการกล่าวถึงการดำรงชีวิตให้มีความก้าวหน้า คือ

1. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
2. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
3. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
4. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)¹⁰⁹

1) อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น หมายความว่า ผู้ที่อยู่ในโลกนี้ไม่ว่าจะเลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้

¹⁰⁸ คุรุรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) 11/187/116, ที.ปา. (ไทย) 11/187/146.

¹⁰⁹ คุรุรายละเอียดใน ออ.อฎก.(บาลี) 23/75-76/268, ออ.อฎก.(ไทย) 23/75-76/388-390, ชุ.จุ. (บาลี) 30/123/249, 144/290, ชุ.จุ. (ไทย) 30/123/410, 144/464.

2) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายความว่า ผู้ที่เป็นอยู่ในโลกนี้มีโรคภัยที่ทรมานได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวม ด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม¹¹⁰ ได้มาโดยธรรม¹¹¹ เขารักษาคุ้มครองโรคภัยนั้นไม่ให้เสียหายไปด้วยภัยต่างๆ มี ภัยเพราะไฟไหม้ เป็นต้น

3) กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี หมายความว่า ผู้เป็นอยู่ในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ สันทนากับคนในหมู่บ้านหรือในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อสอบถามถึงเหตุแห่งความเจริญรุ่งเรือง และเหตุแห่งความเสื่อมเสีย อะไรควร อะไรไม่ควร สิ่งที่ควรละ สิ่งที่ควรปฏิบัติตาม แล้วลงมือปฏิบัติสิ่งที่ควร ละสิ่งที่ไม่ดีเสีย

4) สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม หมายความว่า ผู้ที่เป็นอยู่ในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโรคภัยและทางเสื่อมแห่งโรคภัยแล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ใช้จ่ายเกินรายรับ ใช้จ่ายทรัพย์ให้มีความเหมาะสมกับฐานะ

วิธีการของการประพฤติด้านมโนกรรม ด้วยการไม่ละโมภะอยากได้ของผู้อื่น มุ่งแต่การขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาในการทำงาน รักษาทรัพย์ รักษาการงานไม่ให้เสื่อมถอย รู้จักคบหาคนดีที่เกื้อกูลแก่การงานความก้าวหน้าของชีวิต ใช้จ่ายอย่างพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย ชีวิตจะมีการพัฒนาขึ้น ความสุขของการเป็นมนุษย์ในการรักษาคุณธรรม 10 ก็เกิดขึ้นได้ เพราะการรู้จักพอ รู้จักให้ รู้จักวาง สามารถดำเนินคู่ไปกับการทาเลียงชีวิตได้ เพราะเป็นการหยุดใจไม่ให้ความโลภเกิดขึ้นได้เมื่อมีการไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ใจก็จะไม่คิดร้ายใคร มีใจเมตตาปรารถนาให้ทุกชีวิตอยู่ดีมีสุข ความสุขของการเป็นมนุษย์ ที่ทรมานหาเลี้ยงตัว เพราะความสุขในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์นั้นโดยส่วนใหญ่ มุ่งความสุขที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับโลกของวัตถุ ซึ่งโดยสรุปแล้วการดำเนินชีวิตที่จัดว่ามีความสุขมาให้สำหรับชีวิตของคฤหัสถ์หรือความสุขของผู้ครองเรือนนั้นมี 4 ประการได้แก่

1. อตฺถิสุข (สุขเกิดจากความมีทรัพย์)
2. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์)
3. อานนฺยสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้)
4. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ)¹¹²

(1) อตฺถิสุข (สุขเกิดจากความมีทรัพย์) หมายถึง สุขที่เกิดจากการเก็บรวบรวมทรัพย์ด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบอาชีพสุจริต ได้มาโดยชอบธรรม มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

¹¹⁰ อัง.ติก.ฎีกา. (บาลี) 2/14/103.

¹¹¹ อัง.จตุกก.อ. (บาลี) 2/61/353).

¹¹² อัง. จตุกก. (บาลี) 21/62/78, อัง. จตุกก. (ไทย) 21/62/105, คำว่า อานนฺยสุข นี้ ฉบับสยามรัฐสส เตปิฎก (2523) อัง.จตุกก. (บาลี) 21/162/90-91 และ ฉบับทยอยรฐสส สงคิตติเตปิฎก (2530) อัง.จตุกก. (บาลี) 21/62/95 เป็น อนนฺยสุข.

หรือมีทรัพย์สมบัติเพียงพอสำหรับใช้เป็นทุนรอนในการเลี้ยงชีพอย่างไม่อึดคัดขาดสน ผู้มีโภคทรัพย์สา
หรับการดำรงชีพเช่นนี้ย่อมได้ความภาคภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าโภคทรัพย์ที่ตนได้มา นั้นได้มาโดยชอบ
ธรรม

(2) โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์) หมายถึง สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ได้อย่าง
อิสระเพื่อตนเอง เพื่อครอบครัว ใช้จ่ายโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่ตนและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
ย่อมได้ความภาคภูมิใจว่า โภคทรัพย์ที่ตนหามาได้นั้นได้ถูกใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่สุดเท่าที่จะมีได้ ผู้
ที่ใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์เช่นนี้ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและได้รับประโยชน์แห่งการใช้
จ่ายทรัพย์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

โภคทรัพย์มีประโยชน์ 5 ประการนี้ ประโยชน์ 5 ประการ อะไรบ้าง คือ 1. บุคคลอาศัย
โภคทรัพย์จึงบำรุงตน บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ 2. บุคคลอาศัยโภคทรัพย์จึงบำรุงบิดามารดา บริหาร
ให้เป็นสุขโดยชอบ 3. บุคคลอาศัยโภคทรัพย์จึงบำรุงบุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้ บริหารให้
เป็นสุขโดยชอบ 4. บุคคลอาศัยโภคทรัพย์จึงบำรุงมิตรอำมาตย์ บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ 5. บุคคล
อาศัยโภคทรัพย์จึงบำเพ็ญทักษิณในสมณพราหมณ์ซึ่งมีผล มากเป็นไปเพื่อให้ได้อรรถมนต์ มีสุขเป็น
ผลให้เกิดในสวรรค์¹¹³

(3) อนนสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) หมายถึง ความเป็นไท ดำรงชีพอยู่ด้วยความ
อิสระ ผู้ไม่เป็นหนี้ใครในโลกนี้ ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม เขาได้รับสุขโสมนัสความภาคภูมิใจว่า ตน
เป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก

(4) อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ) หมายถึง สุขเกิดจากการดำรงชีวิตที่
ปราศจากโทษ มีชีวิตบริสุทธิ์ไม่ประกอบความชั่วทั้งทางความคิด ทางวาจา และทางกาย ย่อมได้รับ
ความสุขโสมนัส เกิดความภาคภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ
ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ก็จะมีสุขจากทรัพย์สินที่หามาได้ มีความสุขจาก
การหาทรัพย์ ไม่ต้องเป็นหนี้ ดำเนินชีวิตด้วยความสุข จิตใจก็ประกอบไปด้วยสัมมาทิฐิ เข้าใจหลัก
กรรม เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ไม่เบียดบัง ผูกขาดในวัตถุดิบอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ไม่
เอาเปรียบแรงงานของเพื่อนมนุษย์ การรู้จักพอ รู้จักให้ รู้จักวาง เป็นการดำเนินชีวิตของการแสวงหา
ทรัพย์มาเลี้ยงตัว ด้วยการหยุดใจไม่ให้เกิดความโลภ มีใจประกอบไปด้วยเมตตา รู้คุณค่าของกฎ
ธรรมชาติ ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้วิธีการของการเลี้ยงชีพ ตามแนวทางของพัฒนาสังคมตามหลักกุศล
กรรมบถ 10 ประการได้

¹¹³ อก.ปญจก. (บาลี) 22/227/245, อก.ปญจก. (ไทย) 22/227/369, อามตย์ ในที่นี้หมายถึงบุคคล
ที่ทำกิจการงานร่วมกัน ชี้แนะกันได้ ปรัชชาหรือกันได้ทุกเรื่อง ทุกอิริยาบถ (ส .สพ.อ. (บาลี) 3/1012/367,
ส.ฐีกา (บาลี) 2/1012/629).

โดยนัยที่กล่าวมา การพัฒนามนุษย์ตามหลักคุณธรรมบถ 10 ประการ เป็นการเน้นไปที่ตัวบุคคล เพราะมนุษย์มีศักยภาพความสามารถติดตัวมาทุกคน โดยมีจุดหมายคือ ความสุข อิสรภาพ ความดีงามของชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง โดยมีวิธีการให้เกิดความใฝ่รู้ สิ่งที่ยากจนประสบผลสำเร็จ ประพฤติในคุณธรรมบถ 10¹¹⁴ ประการ ดังนี้

ด้านกาย

1. ไม่ตัดรอนชีวิต ใฝ่ใจหาประโยชน์แก่ทุกคนทุกชีวิต
2. ไม่ถือเอาทรัพย์สินที่เรามีได้ให้ ไม่ว่าของผู้ใดที่ใด
3. ไม่ประพฤติดิตทางเพศ ไม่ละเมิดต่อสามีภรรยาผู้อื่น

ด้านวาจา

4. ไม่กล่าวเท็จ ซื่อตรงพูดตามที่เป็นจริง
5. ไม่พูดยุแหย่ส่อเสียด แต่กล่าวถ้อยคำสมานสามัคคี
6. ไม่พูดคหาหยาบ แต่ให้กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ
7. ไม่พูดเพ้อเจ้อ ให้พูดแต่พอดี มีหลักฐาน ถูกกาล เป็นประโยชน์

ด้านใจ (ทางจิต และปัญญา)

8. ไม่ละโมภจ้องจะเอาของของใคร (ใจพร้อมจะเผื่อแผ่)
9. ไม่คิดร้ายใคร ให้มีใจเมตตาปรารถนาให้ทุกชีวิตอยู่ดีมีสุข
10. มีสัมมาทิฐิ เข้าใจหลักกรรม เห็นชอบตามทานองคลองธรรม¹¹⁵

เมื่อมีคุณสมบัติ 10 ประการนี้ ถือว่ามีวิธีการของการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เรียกได้ว่าเป็นกัลยาณชน และย่อมได้รับประโยชน์ของการประพฤตีสัจจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อบุคคลทากายสุจริต วจิสจริต และมโนสุจริตที่เรากล่าวไว้ว่าควรทำโดยส่วนตัว บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้ คือ (1) แม้นกิตติเตียนตนเองไม่ได้ (2) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ (3) กิตติศัพท์อันงามย่อมขจรไป (4) ไม่หลงลืมสติตาย (5) หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เมื่อบุคคลทากายสุจริต วจิสจริต และมโนสุจริตที่เรากล่าวไว้ว่าควรทำโดยส่วนตัว บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์นี้”¹¹⁶

¹¹⁴ อัง.ทก. (บาลี) 20/14/104, อัง.ทก. (ไทย) 20/14/154.

¹¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), สยามสามไตร, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2552), หน้า 209-210.

¹¹⁶ อัง.ทก.(บาลี) 20/18/57, อัง.ทก.(ไทย) 20/18/71.

2.3.5 จุดมุ่งหมายและประโยชน์ของการพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาสังคม

พระพุทธศาสนาได้แบ่งจุดหมายของชีวิตออกเป็น 2 ระดับ คือ จุดหมายระดับโลกียะ และระดับโลกุตตระ การจะเข้าถึงแต่ละจุดหมายนั้นมีวิธีการที่ต่างกันและคุณสมบัติของผู้สำเร็จในแต่ละเป้าหมายก็แตกต่างกัน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1. จุดหมายระดับโลกียะ

ในการเข้าถึงจุดหมายระดับโลกียะนั้น สามารถทำได้โดยการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิตในปัจจุบันและในเบื้องหน้า

1) ทัศนคติมีกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็นหรือประโยชน์ปัจจุบัน ที่สำคัญคือ

(ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว

(ข) มีเงิน มีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ

(ค) มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไม่ตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม

(ง) มีครอบครัวผาสุก ทาวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

เมื่อมนุษย์ทุกคนตั้งอยู่ในศีลกรรมบถ 10 ประการอย่างเคร่งครัดแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ของการรักษาศีลคือ เป็นผู้มีความสะอาดและวาจาสงบเรียบร้อย ทั้งยังเป็นสาเหตุให้มีโอกาสสมบัติมากมาย เป็นผู้มีความปราศจากโรคภัยเบียดเบียน, ทรัพย์สมบัติที่อยู่ในความปกครอง มีความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายมาราวิ เบียดเบียนทลาย, ระหว่างลูก หลาน สามี ภรรยา อยู่ด้วยกันเป็นผาสุก ไม่มีผู้คอยล่วงล้ำกล่าวร้ายต่างครองกันอยู่ด้วยความสุข, พุดอะไร มีผู้เคารพเชื่อถือ คาพูดมีเสน่ห์เป็นที่จับใจไพเราะด้วยสัตย์ด้วยศีล, เป็นผู้มีความสติปัญญาดีและเฉลียวฉลาด ไม่หลงหน้าหลงหลัง จักโน้นชนนี้เหมือนคนบ้าคนบอหาสติไม่ได้ ผู้มีศีล เป็นผู้ปลูกและส่งเสริมสุขบนหัวใจคนและสัตว์ทั่วโลกให้มีแต่ความอบอุ่นไม่เป็นระแวงสงสัย สมกับอานิสงส์ของศีล 5 ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ มีความว่า “คนมีศีลถึงพร้อมด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมได้กองโภคทรัพย์ ใหญ่หลวง เพราะเหตุแห่งความไม่ประมาทชื่อเสียงอันดีงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเฟื่องฟูไป คนมีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด ๆ เช่น ขัตติยบริษัท พรหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก้แล้วกล้า ไม่ขวยเงินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ คนมีศีลถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมไม่หลงหากาละ”¹¹⁷

2) สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลียดาเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของชีวิตซึ่งให้เกิดความสุขล้าลึกภายใน โดยเฉพาะ

¹¹⁷ วิ. ม.(บาลี) 5/285/61, วิ. ม.(ไทย) 5/285/99.

- (ก) ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- (ข) ความภูมิใจในชีวิตที่สะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความงามสุจริต
- (ค) ความภูมิใจในชีวิตที่มีคุณค่าที่ได้ทำประโยชน์ด้วยน้ำใจเสียสละ
- (ง) ความแจ่มใสมั่นใจ ด้วยปัญญาที่จะแก้ปัญหานานาพิบัติไป
- (จ) ความโปร่งโล่งมั่นใจ ว่าได้ทากรรมดี มีหลักประกันวิสุทธิใหม่¹¹⁸

เมื่อนุชย์ตั้งมั่นอยู่ในหลักของศีลกุศลกรรมบถ 10 ประการอย่างบริบูรณ์ด้วยดีแล้ว นอกจากจะได้รับผลในชาติปัจจุบันคือเป็นกัลยาณชนเป็นที่เคารพยกย่องของคนอื่น และสามารถพัฒนาไปจนบรรลุธรรมได้ ถ้ายังไม่บรรลุผลสูงสุดในปัจจุบัน เมื่อละจากโลกนี้ไปย่อมได้รับผลสูงไปตามลำดับข้อวัตรปฏิบัติที่สามารถทำได้ ตั้งแต่เกิดเป็นพระราชามหาอำมาตย์ จนเข้าถึงชั้นพรหมโลกชั้นสูงสุด สมด้วยพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แก่พราหมณ์และคฤหบดีว่า

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า ทาอย่างไรหนอ หลังจากตายไปแล้ว เราพึงเกิดเป็นพวกกษัตริย์มหาศาลเถิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ หลังจากตายไปแล้ว บุคคลนั้นพึงเกิดเป็นพวกกษัตริย์มหาศาล นั้นเป็นเพราะอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแหละ

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า ทาอย่างไรหนอ หลังจากตายไปแล้ว เราพึงเกิดเป็นพวกพราหมณ์มหาศาลเถิด... ความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพเถิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ หลังจากตายไปแล้ว บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ นั้นเป็นเพราะอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแหละ¹¹⁹

จากพุทธพจน์ที่ยกมานั้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า หลักกุศลกรรมบถทั้ง 10 ประการนั้นเมื่อนุชย์ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างบริบูรณ์แล้ว ย่อมสามารถพัฒนาตนให้ได้รับผลทุกระดับชั้นแล้วแต่ความปรารถนาของผู้นั้น ๆ

การพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการนั้นนอกจากจะเป็นการพัฒนาเพื่อมุ่งผลในปัจจุบันแล้ว ยังมีผลในอนาคต คือติดตัวข้ามภพข้ามชาติไป อานิสงส์ของการรักษาศีลที่บุคคลรักษาสังเกตด้วยดีแล้วเมื่อตายจากโลกนี้ไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อีกทั้งเมื่อกลับมาเกิดอีกในโลกมนุษย์ย่อมได้รับอานิสงส์อีกคือ

1) การเว้นจากการฆ่าสัตว์¹²⁰ มีอานิสงส์ 9 ประการ คือ

¹¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 5.

¹¹⁹ ม.ม. (ไทย) 12/442/392, ม.ม. (ไทย) 12/442/478.

¹²⁰ ชุ. อิติ. อ. (ไทย) 45/4/456.

- (1) มีร่างกายสมบูรณ์
- (2) มีรูปพรรณสัณฐานงดงาม
- (3) มีกำลังกายดี
- (4) มีกำลังปัญญาไว
- (5) เป็นคนองอาจ
- (6) ไม่ทาลายตนหรือถูกผู้อื่นทาลาย
- (7) ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน
- (8) มีบาริรามาก
- (9) มีอายุยืน¹²¹

2) การเว้นจากการลักทรัพย์ มีอานิสงส์ 6 ประการ คือ

- (1) มีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์
- (2) ชีวิตไม่ฝืดเคือง
- (3) ไม่มีความอดอยาก
- (5) มีความเจริญก้าวหน้าในการค้าขาย
- (6) ย่อมได้สิ่งที่ตนปรารถนา
- (7) ไม่มีความพินาศด้วยความพิบัติใดๆ ไม่ถูกอุทกภัย วาตภัย เป็นต้น

3) การเว้นจากการประพฤติดีกในกาม มีอานิสงส์ 11 ประการ คือ

- (1) มีคนรักนิยมนับถือมาก
- (2) ไม่มีคนคอยปองร้าย
- (3) มีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์
- (4) ไม่มีความอดอยากยากจน
- (5) ไม่ต้องเกิดเป็นหญิง
- (6) ไม่เกิดเป็นกระเทย
- (7) เกิดเป็นบุรุษในตระกูลสูง
- (8) ได้รับเกียรติอยู่เสมอ
- (9) มีร่างกายสมบูรณ์
- (10) ไม่มากไปด้วยความวิตกกังวล
- (11) ไม่ต้องพลัดพรากจากผู้ที่ตนรัก

4) การเว้นจากการพูดเท็จ มีอานิสงส์ 8 ประการ คือ

- (1) เป็นคนพูดเสียใจเพราะชัดเจน

¹²¹ ที.ปา. (บาลี) 11/104/62, ที.ปา. (ไทย) 11/104/75.

- (2) มีฟันเรียบร้อยดี
- (3) มีกลิ่นปากหอม
- (4) ไม่มีกลิ่นตัวเหม็น
- (5) มีดวงตาสมส่วน
- (6) มีปกติพูดจาด้วยความจริงใจ
- (7) มีกิริยาท่าทางสง่าผ่าเผย
- (8) มีจิตใจมั่นคง

5) การเว้นจากการพูดส่อเสียด มีอานิสงส์ 4 ประการ คือ

- (1) เป็นคนไม่ติเตียนตนเอง
- (2) มีปกติรับฟังคำพูดจริง
- (3) บัณฑิตย่อมยกย่องสรรเสริญเสมอ
- (4) มีความสามัคคีกับมิตรเสมอ

6) การเว้นจากการพูดคหาหยาบ มีอานิสงส์ 4 ประการ คือ

- 1) เป็นคนสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์
- 2) มักจะได้ยินเสียงเป็นที่น่าพอใจ
- 3) มีกายวาจาเรียบร้อย
- 4) เวลาตายมีสติสมบูรณ์

7) การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ มีอานิสงส์ 4 ประการ คือ

- (1) เป็นคนมักพูดเป็นธรรม
- (2) ไม่วิกลจริต
- (3) มีอำนาจวาสนาดี
- (4) มีความพอใจคำพูดของตนเสมอ

8) การเว้นจากการโลภอยากได้ของเขา มีอานิสงส์ 4 ประการ คือ

- (1) สมบูรณ์ด้วยทรัพย์และคุณความดี
- (2) เกิดในตระกูลสูง
- (3) ได้รับเคารพสรรเสริญอยู่เสมอ
- (4) มีลาภสักการะสมบูรณ์

9) การเว้นจากการไม่พยาบาลปองร้าย มีอานิสงส์ 4 ประการ คือ

- (1) เป็นคนมีรูปงาม
- (2) ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน
- (3) มีอายุยืน
- (4) ตายตามอายุขัย

10) การเห็นชอบตามทาทองคลองธรรม มีอานิสงส์ 4 ประการ คือ

- (1) เป็นคนอยู่ใกล้จิตพระธรรมเสมอ
- (2) มีปัญญาดี
- (3) เกิดในตระกูลมีความรู้
- (4) เป็นผู้มีความรู้ทัดเทียมคนที่มีฐานะดี¹²²

2. จุดหมายระดับโลกุตตระ

จุดหมายระดับโลกุตตระนั้น จัดเป็นจุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระ โดย

- ก) ไม่หวั่นไหว หรือถูกรบกวนด้วยความผันผวนปรวนแปรต่าง ๆ
- ข) ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิตเพราะความยึดติดถ้อยมั่นในสิ่งใด ๆ
- ค) ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- ง) เป็นอยู่และกระทำการด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

การพัฒนาสังคมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการนั้นเป็นการพัฒนาที่ละเอียดเป็นการพัฒนาที่ให้ได้ผลได้ไม่มีจำกัด สามารถพัฒนามนุษย์ให้เจริญขึ้นได้ตามลำดับคือพัฒนามนุษย์ที่เป็นปุถุชนธรรมดาให้บรรลุเป็นอริยบุคคลได้ สามารถพัฒนาอริยบุคคลชั้นโสดาบันให้บรรลุเป็นอริยบุคคลชั้นสกิทาคามี พัฒนาอริยบุคคลชั้นสกิทาคามีให้บรรลุเป็นอริยบุคคลชั้นอนาคามี พัฒนาอริยบุคคลชั้นอนาคามีให้บรรลุเป็นอริยบุคคลชั้นอรหัตต์ตามลำดับ ดังเช่นเรื่องพระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาให้สำเร็จเป็นพระโสดาบันด้วยพระคาถาว่า “อุตตฺถิณฺเนปฺมชฺเชยฺย” เป็นต้น เนื้อความเป็นภาษาไทยว่า “บรรพชิตไม่พึงประมาทในก้อนข้าวอันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ, บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต (กุศลกรรมบถ) ผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า” ให้สำเร็จเป็นพระสกิทาคามี ด้วยพระคาถาว่า ธมฺม จเร สุจฺจิต เป็นต้น เนื้อความเป็นภาษาไทยว่า “บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต (กุศลกรรมบถ), ไม่พึงประพฤติธรรมนั้นให้ทุจริต (อกุศลกรรมบถ), ผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า”¹²³ ให้สำเร็จเป็นพระอนาคามีด้วยการแสดง “มหาธรรมบาลชาดก และทรงประกาศสังฆธรรม”¹²⁴

¹²² ที. ม. (บาลี) 10/305/354, ที.ม. (ไทย) 10/305/238, ชุ.ช.อ. (ไทย) 39/1/40.

¹²³ ชุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) 1/146, ชุ.ธ.อ. (ไทย) 41/2 /234.

¹²⁴ ชุ.ชา.อ. (ไทย) 59/5/ 882-892.

จากพระธรรมเทศนาทั้งสามนั้นโดยใจความแล้วพระองค์ได้แสดงถึงหลักของกุศลกรรมบถ 10 ประการอันเป็นการยืนยันว่า หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการนั้น เป็นหลักการพัฒนามนุษย์ให้เจริญขึ้นตามลำดับได้อย่างดี

พระพุทธศาสนาดังจุดมุ่งหมายสูงสุดไว้ที่การบรรลุนิพพาน ซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงได้ด้วย “การพัฒนา” ซึ่งในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” แปลว่า การทำให้มี ทำให้เป็น และการบรรลุนิพพาน มีความสัมพันธ์กับบุคคลและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการบรรลุนิพพาน ซึ่งจะขอเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ

1) นิพพานเป็นจุดหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้ ไม่จำกัดชาติ ชั้น หญิง ชาย

เมื่อบุคคลใด มีฉันทะ เพียรพยายาม มีความพร้อมแล้ว ก็สามารถบรรลุได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด มีฐานะอย่างไร ยากจน มั่งมี เป็นหญิงหรือชาย เป็น คฤหัสถ์หรือบรรพชิต ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ ดังนี้

ทางนั้น ชื่อว่าทางสายตรง ทิศนั้นชื่อว่าทิศไม่มีภัย รถชื่อว่าไร้เสียง ประกอบด้วยล้อคือธรรม มีทริเป็นฝา มีสติเป็นเกราะกัน ธรรมนั้นเรบอกให้มีสมาธิปฏิฐานำหน้าเป็นสารถิ บุคคลใดมียานเช่นนี้จะป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม เขาย่อมไ้ช้ยานนั้นถึงในสำนักแห่งนิพพาน¹²⁵

2) นิพพานเป็นภาวะที่ทุกคนอาจบรรลุได้ในชาตินี้

คุณลักษณะอย่างหนึ่งของนิพพานที่ว่า “สนธิภูก” แปลว่า เห็นได้เอง, ประจักษ์ได้ในชีวิตนี้ และ “อกาลิก” หมายถึง ไม่จำกัดกาล, ไม่ขึ้นต่อเวลา เหล่านี้เป็นการแสดงถึงการบรรลุนิพพาน เป็นสิ่งที่สามารถบรรลุได้ในชาตินี้ ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ ดังนี้

บุรุษเป็นวิญญู ไม่โ้้อวด ไม่ม่มารยา เป็นคนตรง จงมาเกิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำสั่งสอนก็จักประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาอันยั้งขึ้นเองซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือน บวชเป็นอนาคาริกโดยชอบ อันเป็นจุดหมายของพราหมณ์ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้ทีเดียว¹²⁶

ในชาติปัจจุบัน เมื่อมนุษย์ไม่ว่าเป็นหญิงหรือชายสามารถประพฤติปฏิบัติตามหลักของกุศลกรรมบถได้อย่างสมบูรณ์และด้วยดีแล้ว ย่อมได้ผลคือความดีที่เกิดขึ้นกับตัวเองและสังคมแล้วเมื่อปรารถนาการบรรลุธรรมคือทางกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นในชาติปัจจุบันนี้ ก็ย่อมเป็นไปได้ สมด้วยพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แก่พราหมณ์และคฤหบดีว่า “พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรม (กุศลกรรมบถ) พึงหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ ด้วยปัญญาอันยั้งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ในชาตินี้เกิด ขึ้นนี้ป็นฐานะที่จะมีได้ บุคคลนั้นพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะสิ้นอาสวะ ด้วย

¹²⁵ ส.ส. (บาลี) 15/46/37, ส.ส. (ไทย) 15/46/60.

¹²⁶ ที.ปา. (บาลี) 11/77/46, ที.ปา. (ไทย) 11/77/56.

ปัญญาอันยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ในชาตินี้เป็นเพราะเหตุอะไร เป็นเพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรม (กุศลกรรมบถ) อย่างนั้นแหละ”¹²⁷

จากพระบาลีสามารถยืนยันได้ว่า ผู้ที่ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมได้แก่ ประพฤติตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ ซึ่งเป็นการประพฤติดีทางกาย 3 ประการ ประพฤติดีทางวาจา 4 ประการ และประพฤติดีทางใจ 3 ประการอย่างบริบูรณ์ด้วยดีแล้ว เมื่อหวังการบรรลุธรรมสิ้นกิเลสในชาติปัจจุบันก็สามารถทำได้ โดยไม่จำเป็นต้องรอถึงภพหน้าแต่อย่างใด

2.4 ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เริ่มจัดตั้งขึ้นครั้งแรกในประเทศศรีลังกานั้นได้ขยายไปยังประเทศอื่น ๆ ที่มีพระภิกษุชาวลังการไปจัดตั้งสำหรับในประเทศไทยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เริ่มกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2496-2500 โดยพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง (สมัยพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484) อธิบดีสงฆ์ (เจ้าอาวาส) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ องค์กรุทยสถานายกมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมีสมณศักดิ์สุดท้ายเป็นที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและศรีลังกา เห็นพระสงฆ์ในประเทศพม่าและศรีลังกาจัดระเบียบการสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนได้ผลดีมาก และจัดการสอนเฉพาะวันอาทิตย์ เมื่อท่านเดินทางกลับมาประเทศไทยจึงได้ปรารภถึงการสอนศีลธรรมของคณะสงฆ์ในประเทศพม่าและศรีลังกาแก่พระเจ้าหน้าที่บริหารและพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีดำริว่า “โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สมควรที่จะจัดให้มี ขึ้นในประเทศไทยบ้าง เพราะเด็กและเยาวชนมีความสนใจในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อไป และยังเป็นการส่งเสริมในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง อีกทั้งเป็นการให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชนได้ศึกษาและรู้จักหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัยของตน ” ประกอบกับในสมัยนั้น พระเจ้าหน้าที่และพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำบุตรหลานของข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไปที่สนใจมาฟังบรรยายธรรม ฟังสมาธิในวันอาทิตย์ ซึ่งพากันวิ่งเล่นบริเวณลานอโศกวัดมหาธาตุ ฯ มาเล่านิทานและสอนธรรมะ นอกจากนั้นทางโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้อาราธนาพระสงฆ์ดังกล่าวไปสอนธรรมะ อบรมศีลธรรมแก่นักเรียนและนักศึกษาอีกด้วย ดังนั้น พระเจ้าหน้าที่และพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงดำเนินการขอเสนออนุมัติ ต่อทางสภามหาวิทยาลัยเพื่อเปิดสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น และได้รับอนุมัติให้เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 จึงนับได้ว่าเป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนา

¹²⁷ ม.ม. (บาลี) 12/442/393, ม.ม. (ไทย) 12/442/479.

วันอาทิตย์แห่งแรกในประเทศไทย หลังจากนั้นก็ได้รับความสนใจมีการจัดตั้งขยายไปยังวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ¹²⁸

ต่อมาทางราชการได้พิจารณาเห็นว่า สภาพสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งแต่จะประกอบภารกิจเกี่ยวกับอาชีพ การงานที่รัดตัว โดยไม่มีเวลาสนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือประพฤติตนในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และเยาวชนที่เกิดมาในครอบครัวชาวพุทธจึงขาดแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลัก ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น หากทางราชการสนับสนุนให้วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้ จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น โดยเน้นให้พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอน ก็จะเป็นการ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการอบรม ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยการศึกษา และได้ใช้ เวลาว่างวันหยุดการศึกษาได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปประพฤติปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัย ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด มีบทบาทการ ปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ให้ เป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตในสังคมไทยตลอดไป

ด้วยเหตุนี้ กรมการศาสนาในฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ด้านการรับสนองงาน การพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการพระพุทธศาสนาที่ต้องทำนุบำรุงส่งเสริมเป็นพิเศษในฐานะที่เป็น ศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่บรรพกาล จึงได้จัดตั้งโครงการส่งเสริมการศึกษาศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2520 เป็นต้นมา โดยในระยะแรกได้จัดสรร งบประมาณอุดหนุนวัดต่าง ๆ ที่เปิดดำเนินการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้วยงบประมาณที่ จำกัด และได้เห็นความสำคัญของการเผยแผ่ปลูกฝังศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนในรูปแบบการศึกษา สงเคราะห์ โดยการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อสอนวิชาพระพุทธศาสนาขึ้นในวัดที่ ดำเนินการโดยพระสงฆ์ จึงได้เสนอโครงการส่งเสริมต่อรัฐบาลเพื่อให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนมาก ขึ้น ซึ่งรัฐบาลทุกสมัยก็ได้เห็นความสำคัญของงานด้านนี้ว่าเป็นการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสู่ประชาชนที่มีเด็กและเยาวชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่ง จึงได้มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุน ด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่องทุกปี

ในปี พ.ศ. 2523 เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางและสอดคล้องกับระเบียบทางราชการ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศได้เปลี่ยนชื่อจากคำว่า “โรงเรียน” เป็น “ศูนย์ศึกษา” จึงมีชื่อเป็นทางการมาจนปัจจุบันนี้ว่า “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” และกำหนดให้ใช้ อักษรย่อว่า “ศพอ”

¹²⁸ จานงค์ ทองประเสริฐ, ใครจะกุมชะตาเอเชียพระพุทธศาสนาหรือคอมมิวนิสต์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2527), หน้า 3.

นับตั้งแต่นั้นมา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ก็ได้เจริญแพร่หลายเพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ อีกทั้งในปี พ.ศ. พ.ศ. 2530 อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 5 รอบนักษัตร 60 พรรษา คณะสงฆ์และกรรมการศาสนาได้สนับสนุนให้วัดทั่วประเทศที่มีความพร้อมเปิดดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ทั่วประเทศ โดยกำหนดเป้าหมายให้ได้จำนวน 61 ศูนย์ เพื่อน้อยเกล้า ฯ ถวายเป็นพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปี พ.ศ. 2534 เพื่การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในความอุปถัมภ์ของกรรมการศาสนาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว มีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ กรรมการศาสนาจึงออกระเบียบกรรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. 2534 ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2534ซึ่งในระเบียบนี้กำหนดให้มี (1) แนวทางการจัดตั้งและดำเนินงาน (2) การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน (3) การประเมินผลการศึกษา และ (4) การส่งเสริมอุดหนุน โดยกรรมการศาสนาได้นำเสนอระเบียบนี้ให้มหาเถรสมาคมรับทราบ ต่อเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2534 เพื่อให้เป็นไปตามความในข้อ 17 แห่งระเบียบกรรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์พ.ศ. 2534 อีกทั้งเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศเป็นไปอย่างมีเอกภาพ โดยมีสำนักงานกลางเป็นศูนย์ประสาน ควบคุม ดูแลและส่งเสริมการจัดการศึกษา การพัฒนาบุคลากร การกำหนดและพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร การจัดทำคู่มือครูและการผลิตสื่อการเรียนการสอนสำหรับใช้ในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรรมการศาสนาได้ประกาศตั้งสำนักงานบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย (กำหนดใช้อักษรย่อว่า สพท.) พร้อมทั้งประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารซึ่งมีสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นประธานกรรมการ ไปในคราวเดียวกันด้วย โดยให้มีหน้าที่ในการพิจารณากำหนดนโยบาย แผนงานและโครงการเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ขึ้นต่อมหาเถรสมาคมและให้มีสำนักงานตั้งอยู่ที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ สว. ชั้น 2 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งประกาศแต่งตั้งพระปริยัติกิจโกศล (จิม อิสสรธัมโม) ปัจจุบันได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชปัญญามุนี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม เป็นเลขาธิการสำนักงานบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย พระครูอุดมธรรมวาที (สำราญ อัครวโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส เป็นรองเลขาธิการ ฯ และพระมหาบัว ปิยวันโณ วัดอนงคาราม เป็นเลขานุการสำนักงาน ฯ¹²⁹

¹²⁹ จานงค์ ทองประเสริฐ, โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (ม.ป.ท. : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2527), หน้า 99.

“ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” ได้เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อปีพุทธศักราช 2501 โดยก่อตั้งครั้งแรกที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร โดยนายแบบอย่างการศึกษาพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกาที่จัดการเรียนการสอนแก่เด็กและเยาวชนในวันอาทิตย์มาเป็นแนวทางการศึกษาพระพุทธศาสนา ของเด็กและเยาวชนไทยเรา และได้แพร่หลายขยายสาขาออกไปทั่วประเทศ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่เกิดขึ้นในประเทศศรีลังกา และประเทศไทยนั้น มีปรารถนาเหตุที่แตกต่างกันของที่มา แต่มีความมุ่งหมายในแนวทางเดียวกัน คือ ต้องการให้เด็กและเยาวชนได้มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีจริยธรรมและคุณธรรมเป็นแบบอย่างในสังคม

ประเทศไทยที่ได้มีการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ก็โดยปรารถนาถึงเด็กและเยาวชนของชาติที่นับวันจะออกห่างจากพระพุทธศาสนามากขึ้นทุกที เพราะโรงเรียนที่เคยมีอยู่ในวัดต่างๆ ก็ไปมีอยู่นอกวัด ทำให้เด็กออกห่างวัด การศึกษาแผนใหม่แม้ไม่ขัดแย้งกับคำสอน ในพระพุทธศาสนา แต่ก็จะไม่เกื้อกูลต่อพระศาสนา ถ้าครูผู้สอนไม่รู้จักนาธรรมะในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิชาการสมัยใหม่ อีกทั้งสังคมเมืองก็ใหญ่ขึ้น มีสิ่งล่อลึงเร้าที่ทำให้เด็กและเยาวชนหันเหไปทางผิดได้เสมอ และก็มีตัวอย่างที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนให้เป็นข่าวปรากฏตามสื่อมวลชนอยู่ไม่น้อย เราทำอย่างไรที่จะเด็กและเยาวชนได้รู้ถึงคำสอนในพระพุทธศาสนา แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ เป็นภูมิคุ้มกันให้พวกเขาก้าวพ้นจากห้วงเหวของความไม่ดีไม่งามต่างๆ ไปได้จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น¹³⁰

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของชุมชน ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้แก่เยาวชน และประชาชนให้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ ศิลธรรม ศึกษาอบรมบ่มนิสัย และสร้างจิตสำนึกให้เห็นถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม นับเป็นวิธีการในรูปแบบประเพณีไทยอย่างหนึ่ง ที่ได้รับการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของไทยเราตั้งแต่อดีตและปัจจุบันไม่ได้สอนเฉพาะเรื่องพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาการต่างๆ เข้ามาเสริมด้วย เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ดนตรี นาฏศิลป์ และวัฒนธรรมไทย เป็นต้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่มีใจรักในวิชาการเหล่านี้ได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ และเกื้อกูลกับวิชาที่เด็กเรียนในโรงเรียนประจำ

¹³⁰ กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2545), หน้า 2.

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ได้มีนักวิชาการหลายท่านที่ให้ความสนใจ และได้ทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม เป็นจำนวนมากซึ่งแต่ละท่านก็ได้ศึกษาในประเด็นที่ใกล้เคียงกันดังต่อไปนี้

2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

พระมหาบุญสมบัติ ปากาโร¹³¹ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำหลักธรรมที่ได้จากการเข้าค่ายคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เข้าค่ายคุณธรรมแล้ว มีการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ร้อยละ 70 ขึ้นไปที่ปฏิบัติทุกครั้ง ได้แก่ การเคารพธงชาติตรงเวลา, ร้องลงมาความเคารพและเดินผ่านครูแล้วก้มหัว ส่วนที่ไม่ได้นำไปใช้หรือใช้น้อยได้แก่ ส่งการบ้านไม่ตามกำหนดและโกรธเมื่อถูกตักเตือน ส่วนที่เคยฟังเทศน์จากสื่อต่าง ๆ มิไม่ถึงครึ่ง แต่เมื่อทดสอบสมมุติฐานแล้วพบว่า ปัจจัยคือเพศ, อายุ และผลการเรียนของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กับการนำหลักธรรมบางข้อที่ได้จากการเข้าค่ายคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์หรือมีเหตุผล ต่อการนำหลักธรรมไปใช้ นอกจากนี้ นักเรียนที่เข้าค่าย มีข้อเสนอแนะเป็นอันหนึ่งว่า ควรคิดชี้แจงในการใช้เงินและไม่หลงใหลในอบายมุข

อมรวิรัช นาครทรรพ¹³² กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันกระแสบริโภคนิยมที่กลืนกินจิตวิญญาณเด็กไทย ข้ำร้ายสถาบันศาสนาเองที่เคยเป็นเสาหลักทางปัญญาก็ดูจะอ่อนพลังไปมากในการเป็นที่พึ่งหรือดึงดูดจิตใจเด็ก ให้มีหลักธรรมประจำใจ ท่ามกลางสภาวะปัญหาที่หลากหลายก่อให้เกิด

¹³¹ พระมหาบุญสมบัติ ปากาโร, การนำหลักธรรมที่ได้จากการเข้าค่ายคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2547”, รายงานการวิจัยโครงการฝึกอบรมพัฒนานักวิจัย รุ่นที่ 2, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏ, 2547), หน้าบทคัดย่อ.

¹³² อมรวิรัช นาครทรรพ, เด็กไทยในมิติวัฒนธรรม, รายงานการวิจัย สกว. ของนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2548), หน้า 46-65.

คำถามที่น่าสนใจว่า เหตุวิบัติทางศีลธรรม จริยธรรมของเด็กไทยที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะสังคมไทย ทราม หรือวัฒนธรรมไทยเสื่อม หรือเพราะเด็กไทยเลวลง จากงานวิจัยโครงการติดตามสภาวการณ์ เด็กและเยาวชนรายจังหวัดของ สกว. และงานวิจัยของนิสิตคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2546 ชี้ให้เห็นว่า วัยรุ่นไทยกำลังถูกล้อมกรอบด้วยสภาพปัจจัยทางสังคมที่ชักนำไปในทางเสื่อม มากกว่าทางดี โดยเฉพาะการใช้ชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ จากงานวิจัยระบุว่า ร้อยละ 60 ใช้ชีวิตตาม ห้างสรรพสินค้า ดูภาพยนตร์ใช้อินเตอร์เน็ต เพื่อการพูดคุย เล่นเกมร้อยละ 45 ไม่ไปทำบุญ ร้อยละ 65 ไม่เคยฟังพระเทศน์เลยในรอบ 1 เดือนสิ่งเหล่านี้เป็นสัญญาณที่อธิบายถึงความห่างเหินจากศาสนา ไปในตัวด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าในพื้นที่จังหวัดยะลาซึ่งมีผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่และ ศาสนาอิสลามมีหลักปฏิบัติเคร่งครัดที่เป็นข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเพศ ที่นอกเหนือจาก การแต่งงานอย่างถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามเท่านั้น

รองศาสตราจารย์ ดร. สุทธิวรรณ ตันติรจนาวงศ์และคณะ¹³³ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ:กรณีศึกษากลุ่มเด็กเยาวชนและข้าราชการภาครัฐ” มี วัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการส่งเสริมคุณธรรมในกลุ่ม เด็ก เยาวชน และข้าราชการภาครัฐ 2) ศึกษากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม ในกลุ่มเด็กเยาวชน และ ข้าราชการ ภาครัฐ 3) ศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมในกลุ่ม เด็ก เยาวชน และข้าราชการภาครัฐ 4) ศึกษาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม ในกลุ่มเด็ก เยาวชน และข้าราชการ ภาครัฐ 5) สร้างและ พัฒนารูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมในกลุ่มเด็ก เยาวชนและข้าราชการภาครัฐกลุ่มตัวอย่างใน การศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย นนทบุรี 1,080 คน ผู้บริหารและครู 92 คน และ ผู้ปกครอง/ชุมชน 1,083 คน คน รวมทั้งสิ้น 2,255 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบบันทึก 2) แบบสอบถาม และ 3) แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ได้แก่ ค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และวิเคราะห์เชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย มีดังนี้

1) ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการส่งเสริมคุณธรรมพบว่าปัจจัยด้านครอบครัวมีค่าเฉลี่ย สูงสุด รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านภาครัฐ เอกชน ด้านชุมชนและสิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านองค์กร ทางศาสนา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

¹³³ สุทธิวรรณ ตันติรจนาวงศ์และคณะ (รองศาสตราจารย์ ดร.), การส่งเสริมคุณธรรมที่มี ประสิทธิภาพ : กรณีศึกษากลุ่มเด็กเยาวชนและข้าราชการภาครัฐ, รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2552, (กรุงเทพมหานคร กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, 2552), หน้าบทคัดย่อ

2) กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมพบว่าการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ การอบรมสั่งสอนจากครอบครัว การเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน การเสริมสร้างประสบการณ์ และการสร้างเครือข่ายมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3) การส่งเสริมคุณธรรมพบว่าการเป็นแบบอย่างที่ดี มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ การกำหนดกฎระเบียบที่ส่งเสริมคุณธรรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม การมีส่วนร่วมส่งเสริมคุณธรรม และการสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

4) การดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม พบว่าด้านการจัดกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการประเมินผล การวางแผน การประสานงาน การจัดองค์กร และด้านการจัดงบประมาณ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

อภิชา แดงจำรูญ¹³⁴ ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมกับนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพฯ ผลการวิจัย พบว่า กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วม ได้แก่ การสวดมนต์ไหว้พระตอนเช้าก่อนเข้าเรียน การอบรมศีลธรรมในช่วงเช้าเรียน การตักบาตรประจำปี ทั้งนี้พบว่าหลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้มากที่สุด คือ นิทาน และวีดิทัศน์ ตามลำดับกิจกรรมที่พัฒนาคุณธรรมตามแนวทางการบริหารจิตเจริญปัญญา มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับวัย โดยพบว่าหลังจากที่นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การกำหนดอิริยาบถย่อย การฟังธรรมและการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ นักเรียนได้เรียนรู้และสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เข้าใจเรื่องความดีความชั่ว สามารถควบคุมอารมณ์และมีสติสัมปชัญญะ

ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน¹³⁵ ได้เสนอทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม หลังจากได้วิเคราะห์พฤติกรรมที่น่าปรารถนาและพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนาของคนไทยว่า มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง โดยได้ทำการวิเคราะห์และสรุปเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523, พ.ศ. 2526 และ พ.ศ. 2528 ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่เป็นคนเก่ง และเป็นคนดี คือเป็นพลเมืองดี ทำงานมีอาชีพซื่อตรง ขยันขันแข็ง และช่วยในการพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจแลประชาธิปไตยนั้น เป็นผู้ที่มีจิตลักษณะที่สำคัญ 8 ประการ ต่อไปนี้ในระดับสูง คือส่วนที่เปรียบเหมือนเป็นรากของต้นไม้จริยธรรม ได้แก่

1. สติปัญญาความเฉลียวฉลาด

¹³⁴ อภิชา แดงจำรูญ, การศึกษาการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพฯ, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า บทคัดย่อ.

¹³⁵ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม, การวิจัยและการพัฒนาบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543), หน้า 96 - 97.

2. สุขภาพจิต
 3. ประสบการณ์ทางสังคม
- ส่วนที่เปรียบเหมือนเป็นลำต้นของต้นไม้จริยธรรม ได้แก่
4. ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
 5. ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน
 6. ความเชื่ออำนาจในตน
 7. คุณธรรมค่านิยม และทัศนคติ
 8. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

จิตลักษณะทั้ง 8 ประการนี้เปรียบเหมือนราก และลำต้นของต้นไม้ (ประการที่ 1-3 เปรียบเหมือนรากของต้นไม้, และประการที่ 4-8 เปรียบเสมือนลำต้น) ซึ่งส่งผลให้เกิดดอกและผล นั้นหมายถึง พฤติกรรมการเป็นคนดี และเป็นคนเก่ง ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนที่เปรียบเหมือนเป็นดอกผลของต้นไม้จริยธรรม ได้แก่

1. พฤติกรรมสุขภาพ
2. พฤติกรรมการขยันเรียน
3. พฤติกรรมการทำงาน
4. พฤติกรรมพลเมืองดี
5. พฤติกรรมพัฒนาสังคม

โดยมีการอบรมเลี้ยงดูเป็นตัวเสริมส่งผลให้ดอกผลสวยงามโดดเด่นมากขึ้น ซึ่งเปรียบเสมือนกิ่งก้านของต้นไม้ พฤติกรรมทั้ง 5 ด้าน มีดัชนีชี้วัดอยู่ 5 ประการ คือ

1. ตัวชี้วัดพัฒนาการทางสติปัญญา การรู้ การคิด (ตามทฤษฎีของเพียเจท์) เช่น การรู้ การคิดขั้นรูปรูธรรมนั้นบุคคลมักจะแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งด้วยกำลังกาย และอาวุธ ส่วนผู้ที่มีการรู้การคิดในขั้นนามธรรมนั้นจะแก้ไขปัญหาด้วยการเจรจาต่อรองตกลงโดยสันติวิธี

2. ตัวชี้วัดพัฒนาการทางจริยธรรม (ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก) ซึ่งแบ่งพัฒนาการเหตุผลทางจริยธรรมของมนุษย์ที่จะตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ นั้นมี 6 ขั้นตอน

- ขั้นที่ 1 ทำเมื่อเห็นว่าตนเองได้เปรียบ
- ขั้นที่ 2 ต้องการรางวัลที่เป็นวัตถุสิ่งของ
- ขั้นที่ 3 ทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ
- ขั้นที่ 4 ยึดถือกฎระเบียบ กฎหมาย
- ขั้นที่ 5 มีตนเป็นเอกเทศ และควบคุมตนเอง
- ขั้นที่ 6 ยึดอุดมคติสากล มีหิริ และ โอตตัปปะ

3. ตัวชี้วัดความพร้อมทางจิตใจ เช่นจิตลักษณะ 8 ประการ (ตามทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม)

4. ตัวชี้วัด ความเป็นศาสนิกชน เช่น ความเชื่อทางศาสนา การปฏิบัติทางศาสนาและวิธีการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา

5. ตัวชี้วัดทางการศึกษา ได้แก่

- 1) ระดับการศึกษา
- 2) คุณภาพของสถานศึกษา
- 3) ผลการเรียนรู้สุดท้าย (ไม่ว่าจะจบในระดับชั้นใดก็ตาม)
- 4) ทักษะทางภาษาไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาและสติปัญญาของผู้ตอบ

สรุปได้ว่า ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม จากการศึกษาเอกสารงานวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ เล่มทำให้ผู้ศึกษาวิจัย ได้ทราบข้อมูลว่า หลักธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นมากต่อเยาวชนที่จะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอันจะทำให้เกิดประโยชน์มากมายต่อตนเองและสังคมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามและยังความสงบสุขร่มเย็นมาสู่ ครอบครัว โรงเรียนสังคม ประเทศชาติ โดยเฉพาะเยาวชน และประชาชนทั่วไป

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม เป็นการใช้ทรัพยากรในการดำเนินการใดๆ ก็ตามโดยมีสิ่งมุ่งหวังถึงผลสำเร็จ และผลสำเร็จนั้นได้มาโดยการใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด และการดำเนินการเป็นไปอย่างประหยัด ไม่ว่าจะเป็นระยะเวลา ทรัพยากร แรงงาน รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินการนั้นๆ ให้เป็นผลสำเร็จ และถูกต้องเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัยที่มี ผู้ศึกษางานวิจัยต่างๆ ได้ศึกษาวิจัย ไว้ ดังนี้

บรรจง เจริญสุข¹³⁶ งานวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบในการนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน จำนวน 2,325 โรงเรียนโดยดำเนินการวิจัย 3

¹³⁶ บรรจง เจริญสุข, “การพัฒนาแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้าบทคัดย่อ.

ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาในเขตภาคใต้ตอนบน 12 คน เลือกแบบเจาะจง ระยะที่สองพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนด้วยเทคนิคเดลฟาย โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา จำนวน 24 คน และระยะที่ 3 เป็นการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคใต้ตอนบน จำนวน 342 คน ผลการศึกษา พบว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีสภาพการบริหารสถานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานตามขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาทั้ง 4 ด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พบว่า รูปแบบซึ่งเป็นวิธีการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยภารกิจสถานศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ละด้านประกอบด้วยภารกิจการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล 6 หลัก ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกด้าน

นางลักษณ์ เรือนทอง¹³⁷ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วย 8 องค์ประกอบคือ 1) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ 2) ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ 3) การประกันคุณภาพ การตรวจสอบได้และความน่าเชื่อถือ 4) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 5) การมีวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน 6) เน้นการเรียนการสอน 7) การสอนที่มีวัตถุประสงค์ 8) มีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง

ชัชภูมิ สีชมพู ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการบริหารจัดการด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกเป็นภาวะผู้นำของผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และภาวะผู้นำของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ด้านกระบวนการบริหารจัดการ จำแนกเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ การบริหารตามแผนบุคลากร การบริหารตามแผนงบประมาณการบริหารตามแผนการส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษา การวางแผนปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตรวจสอบถ่วงดุล การรายงานผลการจัดการศึกษา

¹³⁷ นางลักษณ์ เรือนทอง, “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฏีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), หน้า 163 – 190.

ความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ไปใช้ตามความคิดของผู้ปฏิบัติงานบริหารในเขตพื้นที่การศึกษา พบว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากทุกรูปแบบ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโรงเรียนนั้น ผู้บริหารควรมีหลักบริหารที่ดีและมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญในการบริหารงานบุคคล รวมทั้งศิลปะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์นอกจากนี้ยังต้องสนใจในหลักการ ที่ต้องมีกระบวนการในการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ

ดร.ตระกูล ขำนาญ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเพิ่มประสิทธิภาพการในดำเนินงานกรณีศึกษา : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คานาอัน พร็อพเพอร์ตี้” จากการศึกษาปัญหาภายในองค์กรพบว่า บุคลากรมีภาระงานมากจนเกินไป จากการนำแบบสัมภาษณ์บุคลากรภายในองค์กรมาค้นหาปัญหาได้แก่ ด้านการจัดการองค์กร วางแผนกลยุทธ์ และสื่อทางการตลาด พร้อมทั้งวิเคราะห์ความเป็นไปได้ทางด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษาธุรกิจนายหน้าอสังหาริมทรัพย์ พบว่า มีความแตกต่างจากธุรกิจบริการอื่นเป็นอันมาก เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันมีสภาวะที่ค่อนข้างถดถอย แต่ผลการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมาของห้างหุ้นส่วนคานาอัน พร็อพเพอร์ตี้ มีการสวนกระแสสภาพเศรษฐกิจ คือ ไม่ถดถอยตามเศรษฐกิจ และยังมีแนวโน้มว่ายอดขายจะสูงขึ้นเรื่อยๆ สรุปผลของการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาองค์กร สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน¹³⁸ คือ

1) ด้านการจัดการองค์กร เป็นการพัฒนาในเรื่องการจัดการวางโครงสร้างองค์กร เพื่อให้เกิดสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจน

2) ด้านบุคลากร คณะผู้จัดทำ ได้จัดทำ คู่มือคำ บรรยายลักษณะงาน ผลการปฏิบัติงานไม่สามารถวัดผลในด้านการจัดการองค์กรได้เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านระยะเวลา จึงทำให้พนักงานไม่สามารถศึกษาและทำความเข้าใจคู่มือได้อย่างละเอียด คณะผู้จัดทำ จึงได้ใช้ดัชนีชี้วัด คือ ความพึงพอใจของเจ้าของกิจการ ซึ่งอยู่ในระดับ 4 คือมีความพึงพอใจมาก

3) ด้านการตลาด ได้ทำการวิเคราะห์ จากข้อมูลทางสถิติ พบว่า เว็บไซต์ และแผ่นพับ เป็นสื่อที่ได้รับการตอบสนองมากที่สุด คณะผู้จัดทำ จึงทำการปรับปรุงสื่อที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลปรากฏว่า จำนวนผู้เข้าชมเว็บไซต์เพิ่มขึ้น 5.8% และความพึงพอใจของเจ้าของกิจการ ซึ่งอยู่ในระดับ 4 คือ มีความพึงพอใจมากผลการดำเนินงานนี้ จึงทำให้บรรลุดัชนีชี้วัดทางการตลาด

¹³⁸ ไกรสิทธิ์ รุ่งเรือง และคณะ, “การเพิ่มประสิทธิภาพการในดำเนินงานกรณีศึกษา : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คานาอัน พร็อพเพอร์ตี้”, รายงานวิจัยหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิตคณะวิทยาการจัดการ, (ขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551).

พิสิฐ เทพไกรวัล¹³⁹ ได้ทำการศึกษาวิจัย “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก” พบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก มีกระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย 2) ขึ้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย 3) ขึ้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน 4) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่าย 5) ขึ้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ 6) ขึ้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ส่วนองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ 1) ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินการกิจของเครือข่าย 2) ขอบข่ายและภารกิจการบริหารจัดการสถานศึกษา 3) เทคนิค/วิธีการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย 4) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของเครือข่าย 5) คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่าย และ 6) การปฏิบัติงานของเครือข่ายและการสะท้อนผล ผลการทดลองใช้รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก พบว่า กลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กร ที่สมัครใจรวมกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มผู้นำชุมชน สถาบันทางศาสนา สถาบันอุดมศึกษา กลุ่มศิษย์เก่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงพยาบาลชุมชน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้ดำเนินการตามกระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทเพื่อทราบจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านบริหารทั่วไป แล้วสรุปรวมจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานแต่ละด้าน เพื่อกำหนดเป้าหมายใน การทำงาน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และจัดทำแผนพัฒนาร่วมกัน มีโครงการเกิดขึ้นหลายโครงการในโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง การดำเนินงานตามโครงการเสร็จสิ้นในหนึ่งปีการศึกษา ผลการประเมินโครงการพบว่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไป และส่งผลกระทบต่อนักเรียนตามขอบข่ายที่คาดหวังสูงกว่าปีที่ผ่านมา

ร.ศ.ดร.ศิริรัตน์ ชุนทดคล้าย และคณะ¹⁴⁰ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรมจังหวัด” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มผู้ปฏิบัติงานมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ “กระบวนการบริหารงาน” โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับปานกลาง

¹³⁹พิสิฐ เทพไกรวัล, “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554), หน้าบทคัดย่อ.

¹⁴⁰ศิริรัตน์ ชุนทดคล้าย ร.ศ., ดร. และคณะ, “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรมจังหวัด”, *รายงานวิจัย*, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553), หน้าบทคัดย่อ.

และเกี่ยวกับ “ผลการดำเนินงาน” อยู่ในระดับสูงมากทุกด้าน ผลการวิจัยระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับ “กระบวนการบริหารงาน” และ “ผลการดำเนินงาน” พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับค่อนข้างสูง และเป็นไปในทิศทางบวก แต่พบว่า ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพมีความไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณหลายประการ เช่น ผลการวิจัยจากแบบสอบถามที่ระบุการจัดการด้าน “นโยบายและการวางแผน” อยู่ในระดับดีมาก แต่จากการศึกษาเชิงลึกพบว่า ในทางปฏิบัตินโยบายที่เป็นรูปธรรมของผู้บริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเกี่ยวกับภารกิจหลักยังไม่ชัดเจนการนำไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายจึงวัดผลไม่ได้ หรือที่พบว่า “โครงสร้างสำนักงานยุติธรรมจังหวัด” มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง แต่ข้อมูลเชิงลึก กลับพบว่าโครงสร้างดังกล่าวทำให้งานสำนักงานยุติธรรมจังหวัดยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร เป็นต้น

ปัญหาที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเผชิญคือ การขาดหน่วยงานเจ้าภาพหลักทำให้ไม่อาจดำเนินการบูรณาการทั้งในด้านการวางแผนและด้านการบริหารงานด้านอื่นได้เหล่านี้แสดงว่า สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นองค์กรที่ขาดเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการจัดองค์การ (organize) ตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถกำหนดเป้าหมาย กำกับการดำเนินงานสู่เป้าหมาย และประเมินผลงานเพื่อนำมาปรับปรุงเป้าหมายหรือการดำเนินงานได้

ณัฐกิตติ์ ศรีสันต์¹⁴¹ การศึกษา “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออก” ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ ความพอเพียงของอาคารสถานที่การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้ดูแลอาคารสถานที่ และการจัดการสอนพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือความมีอิสระในการจัดกิจกรรมของนักเรียน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรเพื่อฝึกอบรมให้เกิดการกินอยู่ดี ฟังเป็น ตามหลักไตรสิกขา และการได้รับประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 3) ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ การนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา และการนำครูไปศึกษาดูงานที่จัดการศึกษา 4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ การส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ การแสดงความเคารพต่อครู ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และการส่งเสริมให้ครูได้ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญ 5) ด้านการบริหารจัดการ อยู่ในระดับปานกลางปัญหาที่พบคือ การจัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศในการบริหารและการจัดการศึกษา ให้มีความสอดคล้อง

¹⁴¹ ณัฐกิตติ์ ศรีสันต์, “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออก”, รายงานการวิจัย, (ชลบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548), หน้าบทคัดย่อ.

กับองค์กรทุกระดับ และการจัดทำระบบสารสนเทศ มีความเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียน

6) เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออก จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่งขนาดของโรงเรียน และวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้าน พบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 7) แนวทาง การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออก พบว่าโรงเรียนวิถีพุทธจะประสบความสำเร็จต้องพัฒนาที่ตัวบุคลากร คือครูก่อน ครูต้องเป็นครูวิถีพุทธจริงๆ วิถีพุทธเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นนามธรรม ถ้าไม่พัฒนาบุคลากร คือครูก่อน ก็จะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันกับนักเรียน

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์¹⁴² ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แก่รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ ซึ่งเป็นการจัดสวัสดิการสังคมที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคม โดยบูรณาการเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและผู้อำนวยความสะดวก สำหรับวิธีการจัดสวัสดิการสังคมแบ่งได้เป็น 8 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจ ข้อมูลชุมชนและสภาพปัญหาของกลุ่มเด็กและเยาวชน ขั้นตอนที่ 2 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นของภาคีต่างๆ ขั้นตอนที่ 3 การร่วมกันวางแผนการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน ขั้นตอน ที่ 4 การระดมทุนและทรัพยากรต่างๆ ขั้นตอนที่ 5 การนำแผนงาน กิจกรรม และโครงการต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 6 การสร้างกลไกในการขับเคลื่อนงานสวัสดิการ เช่น เครือข่ายเด็กและเยาวชนขั้นตอนที่ 7 การติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน และขั้นตอนที่ 8 การให้ข้อมูลป้อนกลับ

¹⁴² สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์, “รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, ปีที่ 15 ฉบับที่ 30 มกราคม - มิถุนายน 2555, วารสาร มจร.วิชาการ, หน้า 47.

2.6 สรุป

ในการพัฒนาเยาวชนจึงพิจารณาถึงองค์รวมทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ และความสัมพันธ์กับเด็กและบุคคลที่แวดล้อม ทั้งนี้โดยมีคุณธรรมเป็นแกนของการพัฒนาทุกด้าน คุณธรรมที่น่าส่ູจุดมุ่งหมายของการเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ นั่นคือการที่เด็กได้รับฝึกรอบมให้ละเว้นความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ นอกจากนี้พุทธศาสนายังวางหลักการ ทางด้านสังคมให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยยึดหลักของวิชา และกรุณา

พัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ำำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม¹⁴³ แนวคิดในการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อน การแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กรรมวิธีเปลี่ยนแปลงและแผนการดำเนินงาน

¹⁴³ พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533), หน้า 18-19.

บทที่ 3

การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

ในการศึกษา รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนใน กรุงเทพมหานคร จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

- 3.1 แนวคิด ทฤษฎีของเยาวชนตามแนวพุทธ
- 3.2 ทฤษฎีเชิงบูรณาการ
- 3.3 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน
- 3.4 การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ
- 3.5 เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ
- 3.6 จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ
- 3.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิด ทฤษฎีของเยาวชนตามแนวพุทธ

3.1.1 ความหมายพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ

ในการศึกษาความหมายพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ได้มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ดังต่อไปนี้

การนิยามความหมายของพฤติกรรมของเยาวชนตามแนวพุทธ ตามแนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยท่านได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่าเป็นการกระทำของบุคคล ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงหรือเจตนา ดังพุทธพจน์¹ ที่ว่า... “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม บุคคล เป็นขวานาก็เพราะกรรม เป็นช่างศิลป์ก็เพราะกรรม เป็นพ่อค้าก็เพราะกรรม เป็นผู้รับใช้ก็เพราะกรรม บุคคลแม้เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นทวารอาชีวิกก็เพราะกรรม เป็นปุโรหิตก็เพราะกรรม แม้เป็นพระราชาก็เพราะกรรมทั้งนั้น”²

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคันกันได้อย่างไร*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2551), หน้า 3.

² ม.ม. (ไทย) 13/460/581 - 582.

พฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ตามความหมายของกรรม สามารถแยกตามทวารหรือทางที่กระทำการ ได้เป็น 3 ด้าน คือ

1) กายกรรม³ ได้แก่ การกระทำทางกายของเยาวชน เช่น การเคลื่อนไหวร่างกาย การใช้ร่างกายทำกิจกรรมต่าง ๆ

2) วาจากรรม⁴ ได้แก่ การกระทำทางวาจาของเยาวชน เช่น การพูด การสื่อสาร การเขียน หนังสือ

3) มโนกรรม⁵ ได้แก่ การกระทำทางใจของเยาวชน เช่น ความคิด ความเชื่อ ความเห็น การยึดถือ โดยในทางพระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมมีความสำคัญมาก เพราะมโนกรรมหรือการกระทำทางใจนี้ หมายถึง กระบวนการคิดทั้งหมด ตั้งแต่ความคิดนึก การคิดปรุงแต่ง รวมทั้งความเชื่อถือ ความคิดเห็น ทฤษฎี ลัทธิ อุดมการณ์ทั้งหลาย หรือรวมเรียกว่า ทิฐิ⁶ ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของเยาวชน ความเป็นไปในชีวิตของเยาวชน และคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเยาวชนเชื่อหรือเห็น หรือนิยามอย่างไร ก็คิด พูด และกระทำการต่าง ๆ ไปตามที่เชื่อที่เห็นที่นิยามอย่างนั้น ถ้าเป็นมิจฉาทิฐิ การคิด การพูด การทำ ก็เป็นไปในทางที่ผิดเป็นมิจฉาไปด้วย แต่หากเป็น สัมมาทิฐิ การคิด การพูด การทำของเยาวชนก็เป็นไปทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาไปด้วย⁷ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป...ถ้าคนมีใจดี ก็จะพูดดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”⁸ ตัวอย่างเช่น การที่เยาวชนเห็นว่ากรรมมีเงินทองทรัพย์สินมากมีค่าสูงสุด เป็นจุดมุ่งหมายต้องการ ก็จะพยายามแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง เพื่อเป็นมาตรฐานวัดความเจริญรุ่งเรือง เกียรติ และศักดิ์ศรี เป็นต้น พฤติกรรมของเยาวชนที่แสวงหาทรัพย์สินเงินทองและวัตถุที่ต้องการ จะแสดงออกหรือดำเนินชีวิตในรูปแบบหนึ่ง ส่วน พฤติกรรมของเยาวชนที่ถือความสงบสุขทางจิตใจ ก็จะดำเนินชีวิตอีกรูปแบบหนึ่ง

3.1.2 ความสำคัญพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ

³ ม.ม.(ไทย) 13/ 109/119.

⁴ ม.ม. (ไทย) 13/110/121.

⁵ ม.ม.(ไทย) 13/57/55.

⁶ พระธรรมปิฎก(ปอ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 95.

⁷ อ.ทสก. (ไทย) 24/104/246.

⁸ ชุ.ธ.(ไทย) 25/1-2/23-24.

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ย่อมมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเท่ากับผู้ใหญ่ ฉะนั้น พุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรมเชิงคุณธรรมเยาวชนตามแนวพุทธ เพราะเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ดั่งามทางกาย วาจา และจิตใจแล้ว ย่อมเป็น ผู้ประเสริฐได้ วัยจึงไม่ได้เป็นตัวชี้วัดทางพระพุทธศาสนาว่า คนดีจะต้องเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น เยาวชนตามแนวพุทธที่ได้รับการพัฒนาและฝึกฝนอบรมย่อมเป็นคนดีได้เช่นกัน ดังคำอุปมาอุปมัยใน ขุททนิกายชาดกความว่า “หงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง ย่อมกลัวราชสีห์ทั้งนั้น จะถือเอาร่างกายเป็นประมาณไม่ได้ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น ถ้าแม้เยาวชนตามแนวพุทธมีปัญญา ก็เป็นผู้ใหญ่ได้ คนโง่ถึงร่างกายจะใหญ่โต ก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้”⁹

เยาวชนตามแนวพุทธ ในความหมายของพระพุทธศาสนาแล้ว เยาวชนก็คือสิ่งมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยเลือดเนื้อร่างกายและจิตใจ เช่นเดียวกับความหมายที่ใช้เรียกแทนคำว่ามนุษย์หรือคนต่างกันเพียงแค่ว่าเด็กมีขอบเขตความสามารถบางอย่างถูกจำกัดไว้ตามธรรมชาติ ที่ไม่อาจทำในบางสิ่งบางอย่างได้ เช่นเดียวกับคนที่มีความเจริญเติบโตเต็มที่แล้วทางร่างกาย เช่น การรับรู้ความผิดชอบชั่วดีอย่างเช่นคนปกติ เยาวชนยังไม่อาจที่จะรับรู้และเข้าใจในสิ่งที่อยู่ล้อมรอบตัวเองได้มากนัก สภาพทางกาย และทางใจ ยังไม่อาจที่จะมีความเข้มแข็งเท่ากับคนที่อยู่ในช่วงโตเต็มวัยแล้ว แต่การรับรู้อื่นๆ เช่น สุข ทุกข์ ดีใจ หรือเสียใจ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอยู่ในตัวเยาวชนเช่นเดียวกันกับผู้ใหญ่¹⁰ ดังนั้น เยาวชนก็คือชีวิตหนึ่งที่ประกอบไปด้วยกายและจิตใจ

ส่วนที่เป็นรูปนั้น อธิบายอีกได้ว่า หมายถึง ร่างกาย พฤติกรรม และการทำงานของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วย ในส่วนที่เป็นนามอธิบายได้ว่า หมายถึง อารมณ์สุข ทุกข์ หรือวางเฉย หมายถึง การกำหนดได้ จำได้ว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้คืออะไร หมายถึงคุณภาพของจิตที่คิดปรุงแต่งในทางที่ดี ทางที่ชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ หรือหมายถึงสภาวะที่รับรู้ทางสัมผัส คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้สัมผัส กายได้สัมผัส และการรับรู้ทางใจ¹¹ ฉะนั้น การพัฒนาเยาวชนตามหลักการของพุทธศาสนา จึงมีลักษณะที่บูรณาการเด็กต้องได้รับการหล่อเลี้ยง บำรุง และส่งเสริมไปพร้อมกันทั้งหมดอย่างได้สัดส่วนสมดุลกันกล่าว คือ

1. ทางด้านร่างกายนั้น ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และ ยึดหลักของความพอเหมาะพอดีในการเลี้ยงดู เช่น การให้อาหาร การพักผ่อน ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

⁹ ขุ.ชา. (ไทย) 25/167/191.

¹⁰ สุวัฒน์ จันทรจำนง, **ปรัชญาและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2540), หน้า 79.

¹¹ ทิศนา แจมมณี และคณะ, **หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 28.

2. ทางด้านจิตใจ ต้องยึดหลักของสมาธิการบริหารจิตให้แต่ละบุคคล มีความบริสุทธิ์
แจ่มใส

3. ทางด้านปัญญา ยึดหลักของความรู้คิดที่มีเหตุผลเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่อิสรภาพ
อันสมบูรณ์

ในการพัฒนาเด็กจึงพิจารณาถึงองค์รวมทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ
และความสัมพันธ์กับเด็กและบุคคลที่แวดล้อม ทั้งนี้โดยมีคุณธรรมเป็นแกนของการพัฒนาทุกด้าน
คุณธรรมที่นำสู่จุดมุ่งหมายของการเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ นั่นคือการที่เด็กได้รับฝึกอบรมให้ละเว้นความ
ชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ นอกจากนี้พุทธศาสนายังวางหลักการ ทางด้านสังคมให้
มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยยึดหลักของวิชา และกรุณา¹²

ดังนั้น สรุปได้ว่า ความสำคัญพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ต้องยึดหลักของศีลในการ
ควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และยึดหลักของความพอเหมาะ พอดีในการเลี้ยงดู และปัญญา การอบรม
เลี้ยงดูเยาวชนที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพที่
สมบูรณ์เท่านั้น หากยังต้องให้มีการอบรมสั่งสอน ให้เยาวชนมีความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องและปฏิบัติ
ตนในทางที่ชอบธรรม

3.1.3 สาเหตุของพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเยาวชนตามแนวพุทธ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ประยุตต์)¹³ ได้กล่าวถึง สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
ของเยาวชน ตามแนวพุทธ คือเกิดจากการบงการของ ตัณหา¹⁴ โดยไม่มีความรู้ ขาดการ พัฒนาเมื่อ
เยาวชน ไม่มีความ รู้ก็จะ ไม่รู้ว่าจะ ปฏิบัติต่อสิ่งนั้นหรือ สถานการณ์นั้นอย่างไร กล่าวคือ

เยาวชนมีอายุนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นทางรับรู้ประสบการณ์ ทำหน้าที่ 2
อย่างคือ

1) เป็นทางรับรู้ข้อมูล หรือเป็นทางรับความรู้ คือ รับรู้ประสบการณ์เข้ามาในลักษณะที่
เป็นข้อมูล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเกิดปัญญาที่จะรู้เข้าใจแล้วปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้อง
ถ้าเยาวชนรู้จักใช้ประโยชน์ของอายุนะ ในการเรียนรู้หรือหาความรู้ จะเป็นพฤติกรรมหลักในการ
ดำเนินชีวิต

¹² สุมณ อมรวิวัฒน์, การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์, ปาฐกถาในการประชุมอาจารย์
คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2529.

¹³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ประยุตต์), จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร, หน้า 13 – 21.

¹⁴ ส.ม.(ไทย) 19/170/98.

2) เป็นทางรับรู้ความรู้สึกหรือเวทนา คือ รู้ว่ามีความรู้สึกสบายหรือไม่สบายเกิดขึ้นพร้อมกันด้วย หากเขาวงคนยังมีความไม่รู้หรือไม่มีปัญญา ก็จะใช้อายตนะแต่ในแง่ความรู้สึก เพื่อใช้ในการเสพรสหรือเป็นเครื่องมือหาเสพ ปฏิกริยายินดีหรือยินร้าย รวมเรียกว่า ตัณหา

การที่เขาวงคนเกิดตัณหา ประกอบด้วย กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา คือ ความกระหายอย่างในสิ่งที่ให้เวทนา หรือ ความกระหายอยากในอารมณ์ที่ชอบใจ หรือในกามคุณทั้งหลาย หรือความกระหายอย่างได้อารมณ์ที่ชอบใจมาเสพเสวยเวทนา¹⁵ เป็นตัวนาการกระทำจะทำให้เขาวงคนทำอะไร เพียงแค่ตามความปรารถนาที่ได้รับสุขเวทนา หรือหลีกเลี่ยงทุกข์เวทนาเท่านั้น จะเกิดปัญหาหลายขั้นตอน คือ

1) อันตรายต่อชีวิตของตน ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ เช่นการที่เขาวงคนกินตามความอร่อย เมื่อยังอร่อยก็ต้องกินเรื่อยไป ก็เลยกินจนเต็มท้อง แต่ปรากฏว่าการกินตามความอร่อยนี้ ทำให้กินมากเกินไป เลยเกิดอาหารไม่ย่อย หรืออ้วนเกินไป บางคนชอบอาหารจาวอกไขมัน เมื่อกินสนองความอร่อยได้รับไขมันเข้าไปมาก ก็เกิดเป็นอันตรายต่อร่างกาย บางทีถึงกับไขมันอุดตันในเส้นเลือด ทำให้เสียชีวิตได้ หรือเขาวงคนบางคนกินแต่อาหารอร่อยที่ตนชอบ แต่กลายเป็นโรคขาดอาหาร

2) อันตรายต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์หรือสังคม เมื่อเขาวงคนหามาเสพสนองความอยาก ไม่มีขอบเขต และไม่มีที่สิ้นสุด ก็ทำให้เกิดการเบียดเบียนกัน เกิดปัญหาสังคม เป็นอันตรายต่อการอยู่ร่วมกัน

3) อันตรายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่เขาวงคนบริโภคสนองความอยากอย่างไม่มีขอบเขตก็ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมตามมา¹⁶

สรุปได้ว่าสาเหตุพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเขาวงคน เกิดจากการบงการของตัณหา โดยไม่มีความ รู้ ชาติการพัฒนา เป็นตัวนาการกระทำไป ตามความปรารถนาที่ได้รับสุขเวทนาหรือหลีกเลี่ยงทุกข์เวทนา ทำให้เขาวงคนกระทำการพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

3.2 ทฤษฎีเชิงบูรณาการ

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 491.

¹⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**, หน้า 20 – 23.

ในการศึกษาทฤษฎีบูรณาการของเคน วิลเบอร์ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเรื่องทฤษฎีสไปรัลไดนามิกส์ (Spiral Dynamics) หรือ ทฤษฎีเกลียวพลวัต เป็นลำดับแรก ซึ่งเป็นทฤษฎีหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของทฤษฎีบูรณาการของเคน วิลเบอร์ใน เมื่อบูรณาการเข้าด้วยกัน เรียกว่าทฤษฎีสไปรัลไดนามิกส์บูรณาการ หรือ ทฤษฎีเกลียวพลวัตบูรณาการ (Spiral Dynamics Integral)

ทฤษฎีสไปรัลไดนามิกส์ (Spiral Dynamics) หรือ ทฤษฎีเกลียวพลวัต¹⁷ ทฤษฎีสไปรัลไดนามิกส์ มีชื่อเรียกในภาษาไทยว่า ทฤษฎีเกลียวพลวัต หรืออาจเรียกว่าทฤษฎีพลวัตรูปกันหอย คิดค้นโดยศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ ดร. แคลร์ ดับบลิว.แกรฟส์ (Dr. Clare W. Graves: 1914-1986) ในช่วงทศวรรษที่ 60 โดยมีลูกศิษย์สองคนได้ร่วมพัฒนาในเวลาต่อมา คือ ดร.ดอน เอ็ดเวิร์ด เบ็ค (Dr. Don Edward Beck) และคริสโตเฟอร์ ซี. โควาน (Christopher C. Cowan)

แนวคิดของ ดร. แกรฟส์ คล้ายกับเรื่องควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics) ทฤษฎีระบบทั่วไป (General System Theory) และทฤษฎีโกลาหล (Chaos Theory) แนวคิดนี้เป็นการรวมเรื่องเกี่ยวกับชีวิต (Bio-) เกี่ยวกับจิต (Psycho-) และเกี่ยวกับสังคม (Socio-) ในปี 1973 ดร.แกรฟส์ ได้ทำการวิจัยเรื่องจิตและสมอง ซึ่งศึกษาเฉพาะเรื่องจิตมีอิทธิพลต่อระบบประสาทและโครงข่ายประสาทอย่างไร และมันถูกกระตุ้นโดยสารเคมีในร่างกายและเงื่อนไขของชีวิตอย่างไร เขาสรุปสิ่งที่ได้ทำการวิจัย ได้ผลดังนี้

1. ธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีการหยุดนิ่ง และไม่มีที่สิ้นสุด ธรรมชาติของมนุษย์เปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของชีวิตที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น จึงเกิดมีระบบใหม่ๆ อยู่เสมอ อย่างไรก็ตามระบบเดิมๆ ก็ยังคงอยู่ได้
2. เมื่อระบบใหม่หรือระดับขั้นของการพัฒนาเกิดขึ้น เราจะเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิตและเงื่อนไขของการมีชีวิต เพื่อปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขใหม่ๆ เหล่านั้น
3. เราอยู่ในระบบเปิดของการให้คุณค่า ซึ่งทำให้วิถีของการดำเนินชีวิตมีหลากหลายวิธี ไม่มีจุดสิ้นสุดที่เราจะต้องไขว่คว้าหรือปรารถนา
4. บุคคลที่ดี บริษัทที่ดี หรือสังคมที่ดี มักตอบสนองไปในเชิงบวกต่อเรื่องหลักการบริหาร คำพูดที่ให้อำนาจ การศึกษา กฎหมายหรือหลักจริยธรรม ที่ตรงกับระดับการพัฒนาจิตในช่วงระยะเวลาที่ตนเองดำรงชีวิตอยู่¹⁸

¹⁷ Don Edward Beck and Christopher C. Cowan, *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership, and Change*, (Malden: Blackwell Publishing, 2006)

¹⁸ Don Edward Beck and Christopher C. Cowan, *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership, and Change*, p. 29.

หลักการของทฤษฎีเกลียวพลวัต ใช้ได้กับปัจเจก องค์กร หรือสังคมทุกภาคส่วน เพราะเป็นการอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ในภาพกว้างหรือแบบทั่วไปหรือแบบสากล มากกว่าเรื่องที่เป็นส่วนตัว เชื้อชาติ เพศ หรือชาติพันธุ์ และใช้ได้กับเรื่องปัญหาในระดับท้องถิ่นหรือระดับสากล เป็นการเสนอกรอบแนวคิดที่เป็นหนึ่งเดียว ทฤษฎีเกลียวพลวัตใช้อธิบายพัฒนาการของมนุษย์ เป็นการอธิบายในเชิงระบบของคุณค่า ทักษะการมองโลก ความเชื่อ ซึ่งผลรวมของเรื่องทั้งหลายนี้จะขึ้นอยู่กับเวลา และปัจจัยแวดล้อมในแต่ละช่วงเวลานั้นๆ

ในการศึกษาทฤษฎีเกลียวพลวัต สิ่งที่จะต้องศึกษาขั้นพื้นฐานคือ เรื่องของ VMEME¹⁹ อ่านว่า แวลู-มีม เมื่อ v หมายถึง value คือ คุณค่า แวลู-มีม หมายถึง มีมแห่งคุณค่า

คำว่า มีม (Meme) ปรากฏใช้ครั้งแรกโดยริชาร์ด ดอว์กินส์ (Richard Dawkins: 1941) มาจากภาษากรีกว่า “Mimeme” เป็นคำที่ใช้ในการอธิบายถึงหน่วยของข้อมูลทางวัฒนธรรม เช่น แนวคิดทางการเมือง แนวโน้มของแฟชั่น ภาษาที่ใช้ รูปแบบของดนตรี หรือแม้แต่รูปทรงทางสถาปัตยกรรม มีมถูกนำมาใช้โดยศาสตราจารย์มิฮาย ชิกเซนตมิฮายยี (Mihaly Csikszentmihalyi: 1934 -) ในหนังสือชื่อ The Evolving Self (1993) เพื่อให้พ้องกับคำว่า ‘genes’ (ยีน) ซึ่งใช้ในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์และลักษณะที่ปรากฏภายนอก ชิกเซนตมิฮายยี อธิบายว่า มีมเกิดขึ้นเมื่อระบบประสาทของมนุษย์ตอบสนองกับสิ่งที่ได้รับในขณะนั้น มันก็คือข้อมูลต่างๆ ที่เก็บในภวังคจิต (Collective consciousness) และส่งผ่านออกมาเป็นทัศนคติผ่านทางจิตใจของเรา มีมใช้เลียนแบบแนวคิดทางพันธุศาสตร์ คือ ดีเอ็นเอ (DNA) เมื่อดีเอ็นเอเป็นหน่วยพันธุกรรมที่ถ่ายทอดมาจากบิดามารดา มีมก็บรรจุคำสั่งทางด้านพฤติกรรมที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นรวมถึงประดิษฐกรรมทางสังคม (Social artifacts)⁵ หรือเป็นสัญลักษณ์ในการให้คุณค่า (Value laden symbols) ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเชื่อมสังคมให้เป็นระบบเข้าด้วยกัน มีมก็คล้ายกับไวรัสในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ฉลาด แพร่กระจายได้ (reproduce) มีมก็แพร่กระจายได้โดยผ่านความคิดเช่น แฟชั่นของเสื้อผ้า ภาษาที่กำลังนิยม วัฒนธรรมที่กำลังนิยม การออกแบบสถาปัตยกรรมรูปแบบศิลปะ การแสดงออกทางศาสนา การเคลื่อนไหวทางสังคม รูปแบบเศรษฐกิจ และคำพูดทางจริยธรรมที่ว่าชีวิตควรจะเป็นอย่างไร

ทฤษฎีเกลียวพลวัต จะนำเรื่องมีมมาใช้ในเรื่องระบบการให้คุณค่า คือ แวลู-มีม เป็นการแสดงออกคล้ายอนุภาค เหมือนกรดอะมิโนแอซิดของดีเอ็นเอด้านจิตใจ-สังคม (Psycho-social) มีลักษณะเหมือนตัวดึงดูดแบบแม่เหล็กที่เชื่อมมีมต่างๆ เข้าด้วยกันและรวมออกมาเป็นความคิดของคนนั้นๆ เมื่อมีมถูกสร้างขึ้นในจิตของมนุษย์ มันจะเหมือนสิ่งมีชีวิต จะวิ่งผ่านไปยังกลุ่มคน และเริ่มต้นสร้างทัศนคติหรือความเชื่อ (Mindsets) ของกลุ่ม แวลู-มีมจะมีกระบวนการสร้างและรวบรวมความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน มันสร้างวิธีการคิด ระบบคุณค่า รูปแบบการเมือง และทัศนคติ ในการมองโลก

¹⁹ Ibid., pp. 30-33.

ตลอดสายของอารยธรรมนั้นๆ ในด้านองค์กร แวลู-มีมจะเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งกำหนดการตัดสินใจว่าควรเป็นอย่างไร และทำไมถึงตัดสินใจเช่นนั้น

ทฤษฎีเกลียวพลวัต นำมาใช้อธิบายในสามระดับ ดังนี้

1. ระดับปัจเจกบุคคล แวลู-มีมจะเป็นตัวจัดลำดับ จัดระเบียบในชีวิต และการให้คุณค่า การแสดงออกของแวลู-มีม จะเห็นได้ในขณะที่บุคคลนั้นประสบปัญหาในครอบครัว หรือปัญหาความสัมพันธ์ในที่ทำงาน ผู้บริหารระดับสูงมักจะมีจุดอ่อนในเรื่องเหล่านี้

2. ระดับองค์กร จะมีแวลู-มีมเป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในตลาดที่มีการแข่งขันอย่างสูง การเปลี่ยนแปลงมีม เป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่ง มากกว่าแค่การทำงานมากขึ้นและฉลาดกว่าเท่านั้น

3. ระดับสังคม ไม่ว่าระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ แวลู-มีมจะสอดคล้องกัน และสอดคล้องกับสถานการณ์โลกในขณะนั้น ทั้งความรุ่มรวยและความสงบ จะเป็นผลพวงของแวลู-มีมที่กำลังดำเนินอยู่ทฤษฎีเกลียวพลวัตนี้จะเป็นเพียงกรอบแนวคิดในเรื่องการตระหนักรู้ในเรื่องแวลู-มีม และสิ่งที่แสดงออก เป็นหลักการจัดระบบในการถามว่า ‘ทำไม’ เปลี่ยนจากสิ่งที่รุ่มรวยให้เป็นภาษาที่มี

ค่า ทฤษฎีเกลียวพลวัตจะชี้ให้เห็นแนวทางในการค้นหาตัวเอง แวลู-มีมจะค้นเข้าถึงไปในระบบของมนุษย์ และให้ทางเลือกในการตัดสินใจที่เต็มไปด้วยปัญญากับทุกคน ทุกองค์กรและทุกสังคมคุณสมบัติของแวลู-มีม

1. แวลู-มีมจะแสดงถึงแกนของปัญญาที่ทำให้เกิดระบบและมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ (vMEMEs manifest the core intelligences that form systems and impact human behavior) อย่างที่ทราบแล้วว่า แวลู-มีมจะมีข้อมูลพื้นฐานอยู่ชุดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยความคิด แรงจูงใจ และชุดคำสั่ง ที่จะเป็นตัวกำหนดว่าเราจะตัดสินใจอย่างไร หรือจัดลำดับความสำคัญของชีวิตอย่างไรแวลู-มีมจะอยู่ในจิตใจของมนุษย์เหมือนตัวพยาธิ ที่แพร่กระจายไปทั่วตามระบบประสาท เพื่อให้เหมาะสมกับความคิดของเรา และเป็นสิ่งที่คนทั่วไปเห็นเราจากการตัดสินใจและพฤติกรรมนั้นๆ แวลู-มีมถูกจัดออกเป็น 8 ประเภท และแทนด้วยสีต่างๆ ปรากฏดังตารางข้างล่างนี้

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

3.3.1 ความหมายของเยาวชน

ได้มีการให้ความหมายของเยาวชนในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน²⁰ ได้ให้คำนิยามว่า เยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ต้องไม่เกิน 18 ปี และมีใช้การบรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรสพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้ให้คำจำกัดความว่า เด็ก หมายถึง บุคคลอายุเกิน 7 ปี บริบูรณ์แต่ยังไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์ และเยาวชน หมายถึง บุคคลอายุ 14 ปี บริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์²¹

ปรีชา วิหกโต²² ได้ให้คำนิยามว่า เยาวชน คือ ผู้อยู่ในวัยเริ่มหนุ่มสาวกำลังอยู่ในวัยซน ซึ่งเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เป็นวัยของความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งทางด้านร่างกายจิตใจสติปัญญา อารมณ์และสังคม มีการแปรปรวนและอ่อนไหวทางด้านอารมณ์ มุทะลุตุ้นเป็นบางครั้งกล้าเผชิญหรือชนกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น รักจนหลง ขอบจนคลั่ง ชังจนเข้ากระดูกดำมักเพื่อฝันและมีอุดมคติสูง มีความอยากรู้อยากลอง ต้องการค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง เยาวชนจึงเป็นวัยแห่งการปรับตัว ปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพอย่างแท้จริง

นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร²³ ได้สรุปว่า เยาวชน คือ บุคคลที่มีอายุระหว่าง 15 – 25 ปี หรือบุคคลที่มีพัฒนาการของวัย ตั้งแต่ระยะแรกจนถึงอายุไม่เกิน 25 ปี แต่บางสังคมเยาวชนอาจมีอายุมากกว่านี้ ขึ้นอยู่กับค่านิยมแต่ละวัฒนธรรม

ความหมายของเด็กและเยาวชน ตามร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้กำหนดว่าเด็ก หมายถึง บุคคลอายุเกิน 7 ปี บริบูรณ์แต่ยังไม่เกิน 14 ปี บริบูรณ์ ส่วนเยาวชน หมายถึง บุคคลอายุ 14 ปี บริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปี บริบูรณ์ เด็กและเยาวชนดังกล่าว เมื่อกระทำความผิดต่อกฎหมายบ้านเมืองจะถูกฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัว และมีพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนและครอบครัวเป็นแม่บทปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองเด็กและเยาวชน เนื่องจากเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชาติ เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้าจึงควรได้รับการเยียวยาและแก้ไขศาลจึงมุ่งให้โอกาสเด็กและ

²⁰ พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2531), หน้า 22.

²¹ ศาลเยาวชนและครอบครัว, **โครงการรัฐ-ราษฎร์ร่วมใจพัฒนาเยาวชน**, 2542, หน้า 18-21.

²² ปรีชา วิหกโต, **จิตวิทยาวัยรุ่น**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (นนทบุรี, 2533), หน้า 57.

²³ นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร, **การพัฒนาเยาวชน**, (จันทบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, 2538), หน้า 12

เยาวชนได้กลับตัวเป็นพลเมืองดี ซึ่ง ศรีเรือน แก้วกังวาล²⁴ ได้กล่าวว่าเด็กที่มีอายุในช่วงนี้จัดอยู่ในกลุ่มวัยเด็กตอนปลายจนถึงวัยรุ่นตอนปลาย ที่มีการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายจิตใจและสังคม จนมีลักษณะร่างกายคล้ายหรือเหมือนผู้ใหญ่หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นวัยครึ่งเด็กครึ่งผู้ใหญ่ จึงมักมีปัญหาความสัมพันธ์ทั้งกับเด็ก ผู้ใหญ่และผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกันเอง ซึ่งมักประสบปัญหาการปรับตัวการเข้าสังคมและปัญหาทางด้านอารมณ์

จากตัวอย่างการให้นิยามของเยาวชนข้างต้น จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของเยาวชนมีหลายลักษณะ คือ กำหนดเป็นช่วงอายุ กำหนดโดยลักษณะทางจิตวิทยาซึ่งถือเอาพัฒนาการเจริญเติบโตเป็นหลักและกำหนดโดยกฎหมาย คือ การถือเอาความสามารถในการทำนิติกรรมหรือการถือเอาการสมรสเป็นหลัก

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าเยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 7 – 18 ปีซึ่งมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ในทางจิตวิทยาและตามที่กฎหมายกำหนด

3.3.2 พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเยาวชน

3.3.2.1 พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Development)

สมร ทองดี²⁵ กล่าวว่า ลักษณะของเด็กวัยนี้จะรุนแรงและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญเติบโตของต่อมต่าง ๆ และความจำเป็นในการปรับตัวใหม่ บางครั้งจึงทำให้เยาวชนเกิดความสับสน รู้สึกไม่แน่ใจ ไม่ปลอดภัย ทำให้เกิดอารมณ์แปรปรวนได้ง่ายอารมณ์ในเยาวชนวัยนี้จะปรากฏลักษณะเด่น ๆ สรุป ได้ดังนี้

1) มีความรุนแรง หากได้รับความกระทบกระเทือนใจแม้เพียงเล็กน้อยก็แสดงพฤติกรรมที่รุนแรงได้ เช่น เมื่อถูกญาติผู้ใหญ่ตำหนิหรือการแสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับตนก็จะแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบทันที บางทีก็หนีออกจากบ้าน บางคนผิดหวังมากก็อาจฆ่าตัวตายได้

2) อารมณ์ที่ไม่คงที่ อารมณ์จะเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว บางทีก็กำลังใจดี แต่ถ้าไม่พอใจหรือได้รับเรื่องกระทบกระเทือนจิตใจก็เสียใจได้ง่าย บางครั้งดูเหมือนว่าเป็นคนที่ชอบเอาแต่ใจตนเองเป็นหลัก ลักษณะอารมณ์จึงผันแปรอย่างรวดเร็ว

3) มีอารมณ์ค้าง อารมณ์เศร้าเสียใจ เช่น ผิดหวังในเรื่องการเรียนหรือคนรักก็จะแสดงอารมณ์เศร้าหมอง ห่อเหี่ยว และอารมณ์เหล่านี้จะมีผลกระทบไปถึงเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย

²⁴ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ : พฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536)., หน้า 82.

²⁵ สมร ทองดี, การพัฒนาบุคลิกภาพ อารมณ์ สังคม ของวัยรุ่น. พิมพ์ครั้งที่ 1. (นนทบุรี : สุโขทัยธรรมมา ธีราช, 2532). หน้า 21

4) ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ เมื่อโกรธจะแสดงอาการโกรธออกมาทันที ไม่สามารถยับยั้งไว้ได้ จะแสดงออกทั้งคำพูดและกริยาท่าทาง

เยาวชนในวัยนี้ได้จะมีการขัดแย้งทางอารมณ์ มีทั้งอารมณ์ที่เป็นทุกข์ อันได้แก่ความกังวลใจ ความวิตกกังวล ความริษยา อิจฉา ความกลัว ความโกรธ ความทุกข์โศก เป็นต้นและอารมณ์เป็นสุข ประกอบด้วยความร่าเริง สนุกสนาน ความรักชื่นชมยินดี เป็นต้น ลักษณะทางอารมณ์ที่แสดงออกนั้นหากบิดา มารดาหรือผู้ปกครองตลอดจนครูอาจารย์ไม่เข้าใจลักษณะทางอารมณ์ที่แสดงออกไปขัดขวางก็อาจจะทำให้เยาวชนเกิดความเครียด จะหันไปหาทางออกที่อาจก่อให้เกิดผลเสีย เช่น หันไปติดยาเสพติด เป็นต้น

3.3.2.2 พัฒนาการทางสังคม (Social Development)

พัฒนาการทางสังคมของเยาวชนเริ่มตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นมา เป็นประสบการณ์สะสมที่เกิดจากสภาพแวดล้อมหลายประการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเพื่อน สถาบันการศึกษาและสภาพแวดล้อมทางสังคม

1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว คือ สภาพการเลี้ยงดู การฝึกอบรม การเป็นตัวอย่างที่ดีของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู รูปแบบการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หรือ อดตาดิปไตยจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางสังคม บิดามารดาที่ให้ความรัก ความสนใจให้อิสระและโอกาสอย่างมีเหตุผล จะช่วยสร้างฐานที่ดีในการพัฒนาทางสังคมของเยาวชน

2) เพื่อนมีอิทธิพลต่อเยาวชนมาก เพราะเยาวชนจะแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง เยาวชนจะเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน จะให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก ชอบที่จะคบหาและร่วมกลุ่มกับเพื่อน ลักษณะความเป็นผู้นำหรือผู้ตามจะเริ่มแสดงอย่างชัดเจน ถ้าหากได้รับการชักจูงไปในแนวทางที่ไม่ดี ก็จะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้

3) สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษามีอิทธิพลต่อเยาวชนมากนอกจากเพื่อนแล้ว ครูอาจารย์จะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อเยาวชน รวมทั้งกฎระเบียบของสถาบันจะเป็นส่วนผลักดันให้เยาวชนอยู่ในสังคมเพื่อนที่สถาบันอย่างมีความสุขหรือจะสร้างให้เยาวชนเกิดความเครียด ก็จะอยู่ที่กระบวนการและสภาพแวดล้อมของสถาบันการศึกษาที่จะจัดให้

4) สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมต่างชาติ รวมทั้งอิทธิพลของสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น จะมีส่วนสร้างรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมแก่เยาวชน

สรุปได้ว่าลักษณะเด่นๆ โดยทั่วไปของการพัฒนาทางสังคมของเยาวชน คือ เยาวชนจะแยกตัวจากครอบครัวเข้าอยู่ในสังคมกลุ่มเพื่อน จะพยายามเลียนแบบตั้งแต่การแต่งกาย ทรงผมการพูดจา ที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มเยาวชนชายหญิงจะเล่นด้วยกันน้อยลง เริ่มสนใจเพื่อนต่าง

เพศอยากเป็นตัวของตัวเอง ชอบความเป็นอิสระและอยู่ในกลุ่มเพื่อน มีความกล้าที่แสดงออก รู้จักใช้ความคิด และให้ความร่วมมือกับผู้อื่น

เยาวชนในวัยนี้ ถ้าได้รูปแบบทางสังคมที่ดีที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ดีจากครอบครัว อยู่ในสังคมเพื่อนดี และอยู่ในสถาบันการศึกษาที่เข้าใจธรรมชาติของเยาวชน พยายามสนับสนุนให้เยาวชนได้พัฒนาไปตามธรรมชาติจะช่วยสร้างพื้นฐานทางสังคมที่ดีให้กับเยาวชนเป็นอย่างมาก

อีริก อีริกสัน²⁶ (Erik Erikson) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่พยายามหาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยพยายามค้นหาความสามารถ ความต้องการที่แท้จริงของตนเองในอนาคต การค้นหาเอกลักษณ์ของเด็กวัยรุ่นจะเป็นไปได้ด้วยดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ที่เด็กได้รับมาตลอดระยะของพัฒนาการและโอกาสที่เด็กจะเป็นอิสระในการค้นหาในสภาพแวดล้อม การปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และกับกลุ่มเพื่อนจะช่วยให้เด็กวัยรุ่นรู้จักตนเองมากขึ้นและถ้าไม่มีปัญหาพัฒนาการแล้วเด็กสามารถค้นหาตัวเองได้ในระยะวัยรุ่นตอนปลาย

การที่เด็กวัยรุ่นพยายามค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนเอง ทำให้เด็กวัยรุ่นมีลักษณะนิสัยของความชอบเป็นอิสระ ชอบทดลอง ต้องการความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจก่อให้เกิดพฤติกรรมของการชอบแสวงหาประสบการณ์ ซึ่งผู้ใหญ่หรือบุคคลใกล้ชิดควรเข้าใจและสามารถให้คำแนะนำหรือการชี้แนะให้เด็กหาประสบการณ์ในทางที่ถูกต้อง

เนื่องจากวัยรุ่นเป็นช่วงต่อระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ นั่นคือก้าวจากความเป็นเด็กสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างลักษณะ สังคมหรือความคิด ทำให้เด็กวัยรุ่นเกิดการสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง บางครั้งเด็กวัยรุ่นไม่ต้องการรับผิดชอบอะไร แต่บางครั้งอยากเป็นผู้ใหญ่ที่มีสิทธิต่างๆ ในสังคม ความสับสนนี้เองเด็กจะหากกลุ่มของเด็กที่มีความรู้สึกเหมือนกัน จับกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นโดยสร้างลักษณะเฉพาะตัวของกลุ่มขึ้นมา เช่น ลักษณะ ท่าทาง การแต่งกายหรือภาษาที่ใช้ ตลอดจนการสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมของกลุ่ม กลุ่มเด็กวัยรุ่นจะมีการสนับสนุนภาวะจิตใจสมาชิกของกลุ่ม ให้โอกาสสมาชิกได้รับผิดชอบต่อกิจกรรมที่กลุ่มทำอยู่ ทดลองทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อที่จะรับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเผชิญอยู่ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสมาชิก การยอมรับภายในกลุ่มนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก นักจิตวิทยาพบว่าเด็กวัยรุ่นที่ได้รับการยอมรับภายใน

กลุ่มมีบุคลิกภาพที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับวัยรุ่นกลุ่มที่ไม่ยอมรับ เช่น เด็กที่ไม่ได้รับการยอมรับมักจะชอบถอนตัวออกจากกิจกรรมกลุ่ม ซ้ำอวย วิตกกังวล ชอบเรียกร้องความสนใจจากกลุ่มเพื่อนอย่างเกินขอบเขต นอกจากนี้นักจิตวิทยายังพบอีกว่าลักษณะรูปร่างและบุคลิกภาพของเด็กจะมีผลต่อการยอมรับของกลุ่ม

²⁶ อีริก อีริกสัน (อ้างในวิรุช สอนกอง, สภาพปัญหาการติดยาเสพติดและสารเสพติดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546), หน้า 10.

เด็กวัยร่นอยู่ในวัยแห่งการสับสนโดยไม่ได้อยู่ในสังคมของเด็กและในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ อยู่ในสังคมผู้ใหญ่ ความสับสนนี้ทำให้เด็กหันไปจับกลุ่มกันเอง สร้างลักษณะกลุ่มขึ้นมาเอง

ในขณะที่ศึกษาทัศนคติของสังคมภายนอก ความสับสนของกลุ่ม และการที่เด็กต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ อาจนำไปสู่ปัญหาพฤติกรรมในที่สุด บุคคลใกล้ชิด ผู้ใหญ่ หรือครูควรให้คำแนะนำที่ถูกต้อง ตลอดจนพยายามจัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะให้วัยร่นได้มีโอกาสทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อที่เด็กวัยร่นจะมีพัฒนาการที่ดีต่อไปเมื่อก้าวไปสู่วัยผู้ใหญ่

3.3.2.3 พัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development)

ทฤษฎีพัฒนาการทางด้านความรู้ความเข้าใจของเพียเจท์ (Piaget's Theory of Cognitive Development)

เพียเจท์²⁷ ได้กล่าวถึง พัฒนาการทางด้านความรู้และความเข้าใจหรือทางสติปัญญา ว่าความคิดหรือสติปัญญา หมายถึง การที่บุคคลสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสามารถ ดัดแปลงความคิดและการแสดงออกของตนได้ดี ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการ 2 ชนิด คือ

1) การรับ (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เด็กรับเอาประสบการณ์ต่าง ๆ มาเป็น ประสบการณ์เฉพาะตน ทำให้เด็กมีพฤติกรรมต่อสิ่งใหม่ ๆ ตามประสบการณ์ของตน เช่นเด็ก 2 ขวบ ที่ชอบเล่นของเล่นตุ๊กตาด้วยการโยนหรือเขย่า เมื่อนำเครื่องบินเครื่องบินเล่นอื่นมาให้เล่นก็อาจเล่นแบบ โยนหรือเขย่าเหมือนเดิม

2) การเก็บและปรุแต่ง (Accommodation) เป็นกระบวนการในการปรับความ เข้าใจหรือประสบการณ์เดิมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของตนเองให้เหมาะสม เช่น เด็กที่เล่นของเล่นโดยการโยนหรือเขย่า ถ้าเด็กเรียนรู้ว่าเครื่องบิน สามารถร่อนได้ เด็กก็จะเปลี่ยนวิธีเล่นเสียใหม่ โดยการร่อนเครื่องบินเล่นแทนที่จะโยนเล่นหรือเขย่า เหมือนเดิม

เพียเจท์ แบ่งพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ ความคิด หรือสติปัญญาออกเป็น 4 ระยะ คือ

1) ระยะของการใช้อวัยวะเคลื่อนไหวสัมผัส (Sensorimotor Period)

อายุ 0 – 2 ปี ในขั้นนี้พฤติกรรมของเด็กอยู่กับการเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การ ดูด การมอง การไขว่คว้า พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นลักษณะปฏิกิริยาสะท้อน มีพฤติกรรมน้อยมาก ที่แสดงออกถึงความเข้าใจ เพราะเด็กยังไม่สามารถแยกตนเองออกจากสภาพแวดล้อมได้ ตัวตน (Self) ของเด็กยังไม่พัฒนา จนกว่าเด็กจะได้รับประสบการณ์ ทำให้ได้พัฒนาตัวตนขึ้นมาแล้วเด็กจึงสามารถ

²⁷ เพียเจท์, (อ้างแล้วในวิช สุข สอนกอง เรื่องเดียวกัน), หน้า 11-12

แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ จนกระทั่งเด็กอายุ 18 เดือน จึงจะเริ่มแก้ปัญหาด้วยตนเองได้บ้าง และรับรู้เท่าที่สายตามองเห็น เช่น จะหยิบของที่อยู่ไกลตัวได้อย่างไร จะเอาผ้าปิดหน้าอยู่ได้อย่างไร เมื่อเด็กโตขึ้นค่อย ๆ เข้าใจสภาพแวดล้อม และเริ่มสนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากขึ้น

2) ระยะของการเริ่มมีความคิดความเข้าใจ (Pre – operational Period)

อายุ 2-7 ปี เด็กยังไม่สามารถใช้สติปัญญากระทำการสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ ระยะนี้แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

(1) **ชั้นก่อนเกิดสัจกับ (Preconceptual Thought)** อายุ 2 – 4 ปี ในระยะนี้เด็กพัฒนาทางด้านการใช้ภาษา รู้จักใช้คำสัมพันธ์กับสิ่งของ เด็กมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์และยังไม่มีเหตุผล เด็กชอบเล่นสมมติโดยสร้างเป็นจินตนาการ เช่น ให้ตุ๊กตาเป็นเด็กจริงๆ หรือสมมติให้ของเล่นเป็นสิ่งมีชีวิต เด็กในระยะนี้อยู่ในโลกแห่งจินตนาการ

(2) **ชั้นการคิดแบบสัทญาณ (Intuitive Thought)** อายุ 4 – 7 ปี ความคิดของเด็กในระยะนี้มีเหตุผลขึ้น แต่การคิดยังออกมาในลักษณะการรับรู้มากกว่าความเข้าใจ เด็กจะพัฒนาการรับรู้อย่างรวดเร็ว สามารถที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นหมวดหมู่ ทั้งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ในขั้นนี้เด็กมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่ง คือ เชื่อตัวเองโดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลงความคิดหรือเชื่อในเรื่อง การทรงภาวะเดิมของวัตถุ (Conservation) ซึ่งเพียเจท์ เรียกว่า Principle of Invariance เช่น เมื่อเด็กรับรู้เกี่ยวกับขนาดและน้ำหนักของวัตถุทรงกลมแล้ว เมื่อให้เด็กทำเป็นแท่งยาว เด็กจะบอกว่า ทำไม่ได้ เพราะแท่งยาวจะต้องใช้จำนวนวัสดุที่มีปริมาณมากกว่าเดิม เป็นต้น

3) **ชั้นของการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลเชิงรูปธรรม (Concrete Operational Period)**

อายุ 7 – 10 ปี ระยะนี้เป็นระยะที่เด็กสามารถคิดอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน และเริ่มเข้าใจลักษณะมวลสารที่เท่ากันและเปลี่ยนรูปร่างไปแล้วยังมี น้ำหนักหรือปริมาตรคงเดิม เป็นระยะที่เด็กสามารถนำความรู้ หรือประสบการณ์ในอดีตมาแก้ไขปัญหาค้นหาเหตุการณ์ใหม่ ๆ ได้ มีการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) แต่ปัญหาหรือเหตุการณ์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมส่วนปัญหาที่เป็นนามธรรมนั้นเด็กยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้

4) **ชั้นของการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal Operational Period)**

เด็กจะมีอายุระหว่าง 11 – 15 ปี ขั้นนี้เป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาความเข้าใจ เด็กสามารถคิดแก้ไขปัญหาค้นหาที่เป็นนามธรรม สามารถแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการหลาย อย่าง รู้จักทดลอง รู้จักใช้เหตุผล เริ่มมีความคิดแบบผู้ใหญ่ คือ สามารถทำงานที่ต้องใช้สติปัญญาอย่างสลับซับซ้อนได้ นักจิตวิทยาเชื่อว่า การพัฒนาความเข้าใจจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเข้าสู่วัยชรา

โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ²⁸ ได้อธิบายเกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development) ของวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วเมื่อสิ้นสุดระยะวัยรุ่น เด็กจะมีระดับสติปัญญาเหมือนผู้ใหญ่ แต่ยังมีความแตกต่างจากผู้ใหญ่ในด้านความสุขและประสบการณ์ เพียเจท์ เรียกระยะพัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่นว่า ระยะแก้ปัญหาด้วยเหตุผลกับสิ่งที่ป็นรูปธรรม ซึ่งระยะนี้เด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่สามารถคิดรวบรวมเหตุผลในหลาย ๆ ด้าน เพื่อตั้งเป็นสมมติฐานในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เด็กวัยรุ่นมีความจำดีขึ้น วิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี

ความสามารถทางสติปัญญาของเยาวชนเห็นได้จาก ความสามารถในการใช้เหตุผลเข้าใจ ความหมายของคำพูดได้ถูกต้อง สามารถใช้คำจำกัดความที่เป็นนามธรรมได้มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น สามารถคิดหรือคาดคะเนเดาเอาสิ่งที้อาจจะเกิดขึ้นได้และหาวิธีแก้ปัญหาแบบลองผิดลองถูกเยาวชนจะมีแบบแผนทางการคิด และพัฒนาการทางด้านจริยธรรมอย่างชัดเจน ซึ่งมีลักษณะเด่น ดังนี้

1) กระบวนการคิดของเยาวชน

ศรีเรือน แก้วกังวาน²⁹ ได้กล่าวถึง พัฒนาการที่เป็นกระบวนการคิดของเยาวชนเมื่อมีความเติบโตทางร่างกายตามวัยมีผลถึงความเจริญของระบบประสาทและสมองซึ่งทำหน้าที่คิดด้วยเยาวชนพยายามคิดให้เหมือนผู้ใหญ่ ตัวอย่างความคิดที่สามารถพบมากได้ในวัยนี้สรุปได้ ดังนี้

- (1) รู้จักคิดเป็นเหตุเป็นผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ
- (2) รู้จักคิดแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งรวมถึงลักษณะการคิดแบบวิเคราะห์ (Analyzation) คิดวิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน (Systematic)
- (3) ต้องการฝึกคิดด้วยตนเอง ระยะนี้เด็กจึงรู้สึกชิงช้าคำสั่งบังคับ คำสั่งให้เชื่อและคล้อยตาม
- (4) รู้จักตัดสินใจในเรื่องยาก ๆ รวมทั้งการค้นหาข้อมูลมาใช้ในการประกอบการตัดสินใจ
- (5) มีความคิดรวบยอดเรื่องเวลาสักขีขึ้น ฉะนั้นจึงสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตเข้าปัจจุบัน แล้วคาดหรือวางแผนสำหรับอนาคต
- (6) เข้าใจและมีความคิดรวบยอด เรื่อง ทฤษฎี กฎ ระเบียบ วินัย ฉะนั้นจึงสามารถเรียนเข้าใจเรื่องเหล่านี้และสามารถนำไปใช้ได้ ชอบการเล่นที่มีกฎเกณฑ์และวิธีการเล่นที่ซับซ้อน

²⁸ โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ, **จิตวิทยา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2533), หน้า

²⁹ ศรีเรือน แก้วกังวาน, **จิตวิทยาพัฒนาการ: พฤติกรรมศาสตร์**, หน้า 37-40

2) การพัฒนาทางด้านจริยธรรม

การพัฒนาทางด้านจริยธรรมถือเป็นส่วนหนึ่งของสติปัญญา เยาวชนจะมีพัฒนาการตามการอธิบายของลอเรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพัฒนาจริยธรรมของบุคคล โดยพยายามหลีกเลี่ยงจริยธรรมที่เกิดขึ้นเพราะอิทธิพลทางวัฒนธรรม และวางรากฐานทฤษฎีของเขาอยู่บนพื้นฐานของเพียเจต์ ซึ่งเพียเจต์ได้สร้างทฤษฎีพัฒนาการทางด้านจริยธรรม ตั้งอยู่บนสมมติฐานของพัฒนาการทางโครงสร้างสติปัญญา ซึ่งกำหนดไว้ 2 ระดับ คือระดับที่อยู่ใต้อายุที่มีอิทธิพล (Heteronomous Stage) อยู่ในช่วงอายุประมาณ 4 – 8 ปี ระยะเวลาจริยธรรมของเด็กขึ้นอยู่กับบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือเขา ค่านิยมตายตัวไม่มีเปลี่ยนแปลง นอกจากผู้มีอิทธิพลเหนือเขาจะเปลี่ยนแปลง การผิดศีลธรรมตามความเข้าใจของเด็กวัยนี้ คือ การที่จะต้องโดนลงโทษจากผู้ใหญ่ พฤติกรรมจะดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับผู้มีอิทธิพลเหนือเขา ระดับที่สอง คือ จริยธรรมด้วยตนเอง (Autonomous Stage) อายุประมาณ 8 ปี ขึ้นไปจริยธรรมจะเกิดจากตัวเด็กเอง (His own moral rule) ซึ่งขึ้นอยู่กับ การนับถือตนเองและเคารพสิทธิของผู้อื่น กฎต่าง ๆ เป็นสิ่งที่อาจเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์และความเหมาะสม

โคลเบอร์ก³⁰ ได้พัฒนาแนวคิดต่อจากเพียเจต์ เขาเชื่อว่าจริยธรรมของแต่ละบุคคลนั้นแบ่งออกได้ 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ขั้นทั้งหมดในทฤษฎีของโคลเบอร์กจึงมี 6 ขั้นดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนการมีจริยธรรมของตนเองอย่างมีระเบียบแบบแผน (The Preconventional Level)

(1) พฤติกรรมขึ้นอยู่กับ การลงโทษและการเชื่อง นั่นคือ เด็กจะหลีกเลี่ยงพฤติกรรมการถูกลงโทษหรือเด็กเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี

(2) พฤติกรรมขึ้นอยู่กับ การไต่หารางวัล เด็ก คิดว่าพฤติกรรมที่ดี นั่นคือพฤติกรรมที่ทำแล้วได้รับรางวัลจากผู้ใหญ่ รางวัลนั้นอาจเป็นสิ่งของหรือคำชมเชย

ระดับที่ 2 ระดับการมีจริยธรรมเป็นของตนเองอย่างมีระเบียบแบบแผน (The Persoinal Level)

(1) พฤติกรรมอยู่กับการที่ได้รับคำชมเชย หลีกเลี่ยงจากการถูกตำหนิตไยตนจากผู้ใหญ่ และบุคคลใกล้ชิด

(2) พฤติกรรมขึ้นอยู่กับผู้มีอิทธิพล เช่น ครู ตำรวจ พ่อแม่ บุคคลใกล้ชิดหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ตั้งไว้

ระดับที่ 3 ศีลธรรมด้วยวิจารณญาณ (The Post Convention Level)

³⁰ โคลเบอร์ก, (อ้างแล้วในวิช สุข สอนกอง เรื่องเดียวกัน), หน้า 13

(1) พฤติกรรมขึ้นอยู่กับมาตรฐานของสังคม (Social Contract) หมายถึงพฤติกรรมที่ดี คือ พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ

(2) พฤติกรรมขึ้นอยู่กับ อุดมการณ์ของตนเองด้วยเหตุผล และความรู้สึกรับผิดชอบ (Individual Principle)

จากการศึกษาของโคลเบอร์กปรากฏว่า ในแต่ละระดับของพัฒนาการกระบวนการความคิดและการใช้เหตุผลในการตัดสินใจนั้น แตกต่างไปตามวุฒิภาวะ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1.1 เหตุผลของพฤติกรรม คือ การที่พยายามปฏิบัติตามกฎ เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ

ขั้นที่ 1.2 พฤติกรรมเกิดขึ้น เพื่อการพยายามที่จะได้มาซึ่งการตอบแทนหรือได้มาซึ่งรางวัล

ขั้นที่ 2.1 พฤติกรรมเกิดขึ้นด้วยเหตุผลที่พยายามหลีกเลี่ยงคำตำหนิต้ายจากบุคคลใกล้เคียงหรือการถูกรังแกจากบุคคลอื่น

ขั้นที่ 2.2 พฤติกรรมเกิดจากการที่พยายามปฏิบัติตามบุคคลที่มีอำนาจและอิทธิพล

ขั้นที่ 3.1 พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม

ขั้นที่ 3.2 พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพราะต้องการทำในสิ่งที่ตนเองเห็นว่าถูกต้อง หลีกเลี่ยงการถูกตำหนิ

ในวัยรุ่นนั้น จะเรียนรู้ถึงธรรมชาติ อำนาจในสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมจะค่อย ๆ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามระดับอายุและสภาพแวดล้อมทางสังคม และการเลี้ยงดูประกอบด้วยสาระสำคัญ ที่สรุปมีไว้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม โดยได้รับอิทธิพลหรือได้รับการโต้ตอบจากบุคคล รวมทั้งการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นอีกด้วย เช่น การพูดปด ในวัยเด็กตอนปลาย เด็กจะมีการพูดเพื่อรักษาภาพในสังคม ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะทำให้เด็กเกิดความสับสน

2) พัฒนาการทางด้านความสำนึก ความสำนึกเป็นแรงควบคุมภายในจิตใจของเยาวชนประการหนึ่ง ซึ่งความสำนึกนี้จะประกอบด้วยลักษณะ ความรู้สำนึก และความละเอียดใจซึ่งสองลักษณะนี้จะทำให้เยาวชนเกิดความสำนึกในหน้าที่ของตน

3) วินัยในตนเอง เยาวชนมีความต้องการในเรื่องของวินัยเช่นเดียวกับวัยเด็ก แต่วินัยของเยาวชนจะเป็นไปในลักษณะที่ว่า เยาวชนต้องการที่จะมีวินัยด้วยการอธิบายกันด้วยเหตุผลมากกว่าเป็นการขู่บังคับ

ในปัจจุบันวัยรุ่นมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาที่ก้าวหน้าขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งความสามารถทางสติปัญญานี้ นำมาซึ่งการเรียนรู้ ความมีเหตุผล การแก้ปัญหา ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่

จากพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กและวัยรุ่นที่กล่าวมา ทำให้ทราบว่า พัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กและวัยรุ่น ได้มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น อายุ เพศ ประสบการณ์ การอบรมเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวทำให้เด็กวัยรุ่นมีการแสดงออกพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา ซึ่งเป็นสาเหตุที่นำมาสนับสนุนและวิเคราะห์เกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กและวัยรุ่นที่สอดคล้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อยาเสพติด

3.4 การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ

ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มีเพียง 11 ศาสนา แต่ที่เป็นศาสนาของโลกมี 3 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาคริสต์ อิสลาม และพุทธศาสนา³¹ ศาสนาที่มีคำสอนที่เป็นสากลมากที่สุด คือ พุทธศาสนา และเป็นศาสนาที่สอนให้คนหาทางหลุดพ้นจาก “ความทุกข์” ด้วยตนเอง ไม่หวังพึ่งพาตนเอง ไม่หวังพึ่งพาผู้อื่น ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “อตตาคิ อตตโน นาโถ” ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน “โกทินาโถ ปริลียา” คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ พระศาสดาของพุทธศาสนา คือ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ศึกษาทดลองเป็นเวลานานถึง 6 ปี จึงได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ “ตรัสรู้” (Enlightenment) เมื่อวันเพ็ญเดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 45 ปี หลังจากนั้นพระพุทธองค์ ได้ทรงตั้งความปรารถนาไว้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ว่า³²

เราตรัสรู้แล้ว จักให้ผู้อื่นรู้ด้วย
เราพ้นแล้ว จักให้ผู้อื่นพ้นด้วย
เราข้ามได้แล้ว จักให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย

พระธรรมคำสั่งสอน 84,000 พระธรรมขันธ์ (หัวข้อเรื่อง) นี้ล้วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา “คน” การพัฒนาคนเป็นปฏิบัติการตามธรรมชาติ เมื่อจะพัฒนาคนจะต้องพัฒนา 3 ด้าน คือ

1. พัฒนาพฤติกรรม เรียกว่า ศีล
2. การพัฒนาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เพราะเอาสมาธิเป็นแกนในการฝึกทางจิตใจ ทั้งในด้านคุณธรรมความดีงามและด้านสมรรถภาพความเข้มแข็งของจิตใจและด้านความสุข)
3. การพัฒนาด้านความรู้และความเข้าใจ เรียกว่า ปัญญา

มนุษย์ หรือ คน เป็นสัตว์พิเศษที่ต้องฝึกถ้าไม่ฝึกหรือไม่เรียนรู้แล้วจะไม่สามารถดำรงชีวิต อยู่ได้ไม่รอด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ที่ฝึกตนเองพัฒนาตนเองทั้ง 3 ด้าน คือ ทางกาย วาจา ใจ ตลอดเวลา 6 ปี สามารถพัฒนาภูมิปัญญาจนกระทั่งกลายเป็นบุคคลที่วิเศษสุด ประเสริฐเลิศล้ำเป็น “พุทธะ” ได้ ยุคนี้ เรียกว่า สารสนเทศ หรือโลกไร้พรมแดน คนสามารถบริโภค

³¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : เขมบรรณกิจ, 2550), หน้า 9-11

³² สุริย์ และ วิเชียร มีผลกิจ, **พุทธศิลป์ 45 พรรษา**, (กรุงเทพมหานคร, 2543), หน้า 7-12

สิ่งต่างๆ โดยเฉพาะ วัฒนธรรมของโลกได้พร้อมๆ กัน โดยไม่ผ่านการศึกษาเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จึงมีปัญหารอบด้านโดยเฉพาะ “ด้านสังคม” เราจะพัฒนาคนอย่างไรนั้นต้องพึ่งหลักการพัฒนาคนตาม

แนวพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” เพื่อความดีงามของชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ดีในสภาพอย่างนี้ สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ สร้างสังคมได้มนุษย์ ถ้ายังไม่ได้ฝึกตามหลักการนี้ก็จะด้อยกว่าสัตว์ทุกชนิด แต่ถ้าฝึกแล้วจะเหนือกว่า “เทพ” และ “พรหม” ทั้งหมด แม้แต่พรหมและเทพก็ต้องกลับมาบวชขอขมาคารพบูชามนุษย์ที่ฝึกแล้ว เช่น “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” การระลึกถึงองค์พุทธะเป็นการให้กำลังใจแก่ “ตนเอง” ในฐานะเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาได้ ด้วยการศึกษา ยิ่งฝึกฝนมากก็ยิ่งเจริญงอกงามและมีชีวิตที่จะประเสริฐยิ่งขึ้น

มนุษย์ดำเนินชีวิตสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เรียกว่า สังคม เพื่อช่วยเหลือให้แต่ละคนในสังคมพัฒนาด้านตนเองไปได้ด้วยดี จึงต้องช่วยเหลือกัน โดยการสร้างระบบการอยู่ร่วมกัน หรือระบบสังคมให้เป็นสังคมที่เกื้อกูลกัน การจัดระบบสังคมแห่งความเป็นอยู่ร่วมกันให้ดีให้กลับมาช่วยเหลือเกื้อหนุนการพัฒนาของแต่ละคนนั้น “เป็นหลักสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา” ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงแยกเรื่องการพัฒนาคนเป็น 2 ส่วน คือ

1. เรื่องพฤติกรรมพร้อมทั้งจิตใจและปัญญาของแต่ละคนที่จะต้องฝึกฝนและพัฒนา เรียกว่า “ธรรม”
2. การจัดระบบสังคมมนุษย์ให้เป็นระบบที่ดีงาม ที่เกื้อหนุนและทำการพัฒนาของแต่ละคน เรียกว่า “วินัย”

การพัฒนาทั้ง 2 ส่วนดังกล่าวไม่อาจแยกกันได้ ต้องเป็นไปพร้อม ๆ กันเพราะทั้ง 2 ส่วนเริ่มที่ “จิตใจ” ที่เป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจชั่วแล้ว พุทอยู่ก็ทำอยู่ก็ตาม (ก็ชั่ว) เพราะความชั่วนั้นทุกข์ย่อมตามบุคคลผู้นั้นไป ดุจล้อตามรอยเท้าแห่งโค ผู้นำแอกไปอยู่ฉะนั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พุทอยู่ก็ทำอยู่ก็ตาม (ก็ผ่องใส) เพราะความผ่องใส นั้น สุขย่อมตามผู้นั้นไป ดุจเงาตามตนไปฉนั้น

ดังนั้นการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธคือ การพัฒนาจิตใจ ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ความฝึกจิตที่เข้มได้ยาก ที่เบา (คือเกิดขึ้นเร็วดับไปเร็ว) มีจิตวิตกไปตามความใคร่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่งได้ เป็นคุณให้ประโยชน์สำเร็จ จิตอันเขาฝึกแล้ว นำสุขมาให้” การพัฒนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนไว้ คือ การพัฒนาตนเอง ด้วยตนเอง เพราะตนเองเป็นที่พึ่งของตน ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้กับบุคคลที่ตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งที่เขาได้โดยยาก

เยาวชนเป็นบุคคลที่ฝึกได้ หรือต้องฝึก เพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการฝึกฝนพัฒนาด้าน หากเยาวชนขาดการฝึกก็จะไม่ประเสริฐ แต่ถ้าฝึกแล้ว

จะมีขีดความสามารถสูงสุด ดังพุทธพจน์กล่าวว่า “ในหมู่มนุษย์ ผู้ที่ประเสริฐสุดคือคนที่ฝึกแล้ว”³³ และ “ม้าอัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ ช้างใหญ่ ที่ได้รับการฝึกแล้วเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกได้ แล้ว ประเสริฐกว่าสัตว์พาหนะเหล่านั้น”³⁴ จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนคือ มีสัมมาทิฐิ³⁵ โดย **พระธรรมปิฎก** (ป.อ.ปยุตโต)³⁶ ได้ให้ความหมายของสัมมาทิฐิว่า ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง ซึ่ง สัมมาทิฐิ เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นตัวนำ ในทุกขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติ มีความสำคัญคือเมื่อ เชื่อหรือเห็นเช่นนั้นแล้ว ก็ยอมพร้อมที่จะพัฒนา³⁷ ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิคือ ปรโตโมสะ และ โยนิโสมนสิการ

ปัจจัยแรก คือ ปรโตโมสะ³⁸ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น คืออิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรโตโม สะนั้นเป็นบุคคลที่ดี เรียกว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรโตโมสะชนิดที่กลั่นกรองแล้ว ในการ พัฒนา ปรโตโมสะโดยทั่วไป เช่นพ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคม ถ้า บุคคลและสถาบันเหล่านี้เป็นปรโตโม สะที่ดี ก็จะนำเยาวชนไปสู่สัมมาทิฐิ โดยในขั้นนี้เยาวชนยังต้อง อาศัยศรัทธา เพื่อพิสูจน์ด้วยปัญญาของเยาวชนเองให้เห็นเหตุผลชัดเจน จนมั่นใจหมดความลังเล สงสัย

ปัจจัยที่สอง คือ โยนิโสมนสิการ³⁹ หมายถึง การหาใจโดยแยบคาย เป็นตัวหลัก ของการ ใช้ปัญญา ทำให้เยาวชนเป็นรู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เป็นเจ้าของความคิด เอาความคิดมา ช่วยแก้ไขปัญหาทำให้อยู่สุขสบาย⁴⁰

การที่เยาวชนจะมีคุณภาพนั้นสิ่งหนึ่งที่สำคัญก็จะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมา จากบ่อเกิดที่สำคัญ คือหลักพระพุทธศาสนาเมื่อศาสนาเห็นความสำคัญของเยาวชน ก็จะมีการ ดำเนินการที่จะทำให้เยาวชนมีศาสนาและจริยธรรมมากขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาชีวิตให้เจริญเติบโตขึ้นใน ท่ามกลางบรรยากาศที่พร้อมไปด้วยศาสนาและจริยธรรมด้วยกัน ในการพิจารณาเรื่องนี้อาจจะ มองได้หลายประเด็น คือมองว่าสังคมจะต้องทำประการใดในแง่ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ในการที่จะทำให้ เยาวชนมีศาสนาและจริยธรรม มีขอบเขตอะไรที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นการเริ่มต้นคิดว่าต้องมองที่

³³ ขุ.ธ.(ไทย) 25/321/133.

³⁴ ขุ.ธ.(ไทย) 25/322/133.

³⁵ ขุ.ธ.(ไทย) 25/90/461.

³⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า 613.

³⁷ อ้างแล้ว, หน้า 613.

³⁸ ม.ม.ุ(ไทย) 12/452/491.

³⁹ ม.ม.ุ(ไทย) 12/452/491.

⁴⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า 675.

ตัวเยาวชน คือพิจารณาเยาวชน โดยสัมพันธ์กับตัวของเยาวชนเอง จากนั้นก็พิจารณาตัวเยาวชน โดยสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมประเทศไทยทั้งหมดแล้วก็พิจารณาเยาวชนโดยสัมพันธ์กับทั้งโลก แล้วก็จะมองเห็นประเด็นต่าง ๆ ที่ศาสนาและจริยธรรมจะเข้าไปเกี่ยวข้อง⁴¹ กล่าวคือ

1) เยาวชนกับตัวเยาวชนเอง ศาสนาจะมีอะไรให้แก่เยาวชน สังคมจะพัฒนาเยาวชนขึ้นมาให้เป็นคนอย่างไร ให้เป็นคนที่มีความดีอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร ทำอย่างไรจะให้เยาวชนมีชีวิตที่มีความสุข เป็นต้น เป็นเรื่องในแง่ของเยาวชนกับตัวของเยาวชนเอง จะต้องสนใจพิจารณาว่า ศาสนาและจริยธรรมมีอะไรให้แก่เยาวชน และจะช่วยหล่อเลี้ยงพัฒนาชีวิตของเยาวชนอย่างไร

2) ตัวเยาวชนกับสังคมไทย ขณะนี้หมายถึงในประเทศไทย ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับคือ ในระดับต้น คือ เยาวชนโดยสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นของเยาวชนเองและในวงกว้างออกไปเหนือขึ้นไป ได้แก่ เยาวชนนั้นโดยสัมพันธ์กับสังคมไทยทั้งหมดหมายความว่า ศาสนาจะให้เยาวชนเป็นคนที่ดีบำเพ็ญประโยชน์หรือมีคุณค่าต่อสังคมไทยอย่างไรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมของเขาอย่างไร รวมทั้งการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสังคมที่มีอยู่

3) ตัวเยาวชนนั้นโดยสัมพันธ์กับโลกทั้งหมด ในแง่สังคมไทยคือมองในแง่ที่จะสร้างพลเมืองที่ดี หรือสมาชิกของสังคมไทยที่ดี เยาวชนนั้นนอกจากเป็นพลเมืองก็เป็นพลโลกด้วยต้องมองดูเยาวชนในฐานะที่เป็นพลโลก จะต้องสร้างเยาวชนให้เป็นคนอย่างไร ให้เติบโตขึ้นเป็นคนที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของโลกมนุษย์ของอารยธรรมของมนุษย์ มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์พัฒนาอารยธรรมของมนุษย์เป็นสำคัญประการหนึ่งจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน คือการเริ่มมองศาสนาและจริยธรรมที่เยาวชนโดยสัมพันธ์กับตัวเยาวชนเป็นจุดเริ่มแรก การที่จะมองเยาวชนโดยสัมพันธ์กับสังคมไทย หรือสังคมโลกก็ตามโดยสัมพันธ์กับกาลสมัยใดก็ตาม จุดแรก ต้องเริ่มที่ตัวเยาวชนเองว่า จะทำอย่างไรกับเยาวชน ศาสนาและจริยธรรมมีคุณค่าอะไรที่จะให้แก่เยาวชน จะสร้างเยาวชนให้มีบุคลิกภาพอย่างไร ให้เยาวชนใช้ชีวิตอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะทำให้มีความสุข ไม่เป็นปัญหาแก่ตัวของเขาเอง ซึ่งจะส่งผลต่อไปยังสังคม สิ่งนี้เป็นเรื่องของตัวเยาวชนเองซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐาน คือหน้าที่หรือบทบาทขั้นแรกขั้นต้นของศาสนาและจริยธรรม ที่จะต้องสร้างเยาวชนให้เป็นคนมีคุณภาพเป็นคนซึ่งพร้อมที่จะอยู่ได้อย่างดีในทุกยุคทุกสมัย และเป็นที่ต้องการของสังคมทุกยุคทุกสมัย ในเวลาที่กล่าวถึงตัวเยาวชนการมองจะสัมพันธ์กับกาลเวลาด้วย ในแง่ที่ว่า ไม่ต้องขึ้นกับกาลเวลาในยุคสมัยใด เพราะเยาวชนที่มีคุณภาพที่ดีอย่างแท้จริงนั้น ถ้าสังคมผลิตขึ้นมาได้ ก็เป็นเยาวชนที่อยู่ในยุคสมัยใดก็ได้⁴²

⁴¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2539), หน้า 7-9,11.

⁴² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2539), หน้า 39-41.

การพัฒนาเยาวชนตามหลักของพระพุทธศาสนา ว่า ในการอบรมเลี้ยงดูเยาวชนทางด้านร่างกายนั้น ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และยึดหลักของความพอเหมาะ พอดีในการเลี้ยงดู ส่วนทางด้านจิตใจ ต้องยึดหลักของสมาธิ และปัญญา ดังนั้น การอบรมเลี้ยงดูเยาวชนที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาจึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพที่สมบูรณ์เท่านั้น หากยังต้องให้มีการอบรมสั่งสอน ให้เยาวชนมีความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องและปฏิบัติตนในทางที่ชอบธรรม⁴³

3.5 เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ

เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ แบ่งโดยใช้เกณฑ์ตามประโยชน์ที่ได้รับ (อรรถ) ในทางพระพุทธศาสนามี ดังนี้

1) เป้าหมายในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) เป็นจุดหมายขั้นแรกของเยาวชน เป็นพฤติกรรมที่ดำเนินไปอย่างชอบธรรม การปฏิบัติต่อต่าง ๆ อย่างถูกต้อง พฤติกรรมกระทำจะต้องทำตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องในระหว่างบุคคล เพื่อความสุขร่วมกัน⁴⁴

2) เป้าหมายในอนาคต (สัมปรายิกัตถะ)⁴⁵ เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เยาวชนจะแสดงออกในด้านคุณค่าของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไปกว่าเป้าหมายระดับแรก เป็นเป้าหมายอันเป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไป หรือเป็นเครื่องประกันการได้คุณค่าที่สูงล้ำเลิศยิ่งกว่าสิ่งที่จะพึงได้กันตามปกติในโลกนี้ ได้แก่ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมความใฝ่ใจในทางศีลธรรม ในเรื่องบุญเรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นพฤติกรรมที่อาศัยศรัทธา ความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ พฤติกรรมที่รู้จักปิติสุขที่ประณีตด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต เป็นเป้าหมายของพฤติกรรมขั้นที่

ผ่านคลายความยึดติดผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผลประโยชน์ด้านามิสสูงเกินไปจนจะต้องมุ่งไขว่คว้ายอสมบัตินี้ หรือเป็นเหตุต้องมีพฤติกรรมไปในทางชั่วร้าย หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมดีงาม รู้จักทำการด้วยความใฝ่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของจิตใจ⁴⁶

⁴³ ทิศนา แคมมณี และคณะ, หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 28-39.

⁴⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง, 2532), หน้า 109.

⁴⁵ ที.ปา.อ. 189/ 105.

⁴⁶ ส.ส.(ไทย) 15/ 128- 129/ 103.

3) เป้าหมายขั้นสูงสุด (ปรมาตมะ)⁴⁷ หรือเป้าหมายที่เป็นสาระที่แท้จริงของพฤติกรรมชีวิตมนุษย์ เป็นเป้าหมายขั้นสุดท้าย ได้แก่การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่งผ่องใสไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจกัดด้วยความยึดติดถือมั่น หวั่นหวาดของตนเอง เป็นพฤติกรรมที่ดำเนินไปเพื่อความปราศจากกิเลส ที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุตติ และนิพพาน⁴⁸

ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว พฤติกรรมที่เยาวชนแสดงออกนั้น จะต้อง เพียพยายามให้เข้าถึงเป้าหมายให้ได้ 2 ระดับ คือ เมื่อได้เมื่อได้บรรลุวิมุตติธรรมมีกตมะแล้ว ไม่ควรหยุดยั้งแค่นั้นแต่จะต้อง กระทำพฤติกรรมของตนเอง ให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายขั้นสัมปรายิกัตถะด้วย บุคคลใดสามารถปรับพฤติกรรมของตนเองให้เข้าถึงเป้าหมายถึงสองขั้นนี้แล้ว ถือว่าเป็นบัณฑิต กล่าวคือการทำเพื่อประโยชน์ตนเองและผู้อื่น ย่อมให้คุณค่า ให้ความดีมากกว่าการทำเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว⁴⁹ และดำเนินไปสู่เป้าหมายขั้นสูงสุด (ปรมาตมะ) เพื่อให้เข้าถึงสาระที่แท้จริงของพฤติกรรมชีวิตมนุษย์⁵⁰

3.6 จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ

เยาวชนเป็นบุคคลที่ฝึกได้ หรือต้องฝึก เพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการฝึกฝนพัฒนาตน หากเยาวชนขาดการฝึกก็จะไม่ประเสริฐ แต่ถ้าฝึกแล้วจะมีขีดความสามารถสูงสุด ดังพุทธพจน์กล่าวว่า “ในหมู่มนุษย์ ผู้ที่ประเสริฐสุดคือคนที่ฝึกแล้ว”⁵¹ จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนคือ มีสัมมาทิฐิ⁵² และ “มัวอัสตร มัวอาชาไนย มัวลีนธพ ข้างใหญ่ ที่ได้รับการฝึกแล้วเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกได้แล้ว ประเสริฐกว่าสัตว์พาหนะเหล่านั้น”⁵³ โดยพระธรรมปิฎก⁵⁴ ได้ให้ความหมายของสัมมาทิฐิว่า ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง ซึ่งสัมมาทิฐิ เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นตัวนำ ในทุกขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติ มีความสำคัญคือเมื่อเชื่อหรือเห็น

⁴⁷ ขุ.สุ.อ 1/37/69.

⁴⁸ อง.เอกก.ฎีกา.(บาลี) 1/ 170/ 150

⁴⁹ อง.อฎฐก.ฎีกา(บาลี) 22/68/94

⁵⁰ ส.ส.(ไทย) 15/128-129/103.

⁵¹ ขุ.ธ.(ไทย) 25/321 / 133.

⁵² ขุ.ธ.(ไทย) 25/90/461.

⁵³ ขุ.ธ.(ไทย) 25/322/ 133.

⁵⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 613.

เช่นนั้นแล้ว ก็ย่อมพร้อมที่จะพัฒนา⁵⁵ ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิคือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ

ปัจจัยแรก คือ ปรโตโฆสะ⁵⁶ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น คืออิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรโตโฆสะ นั้นเป็นบุคคลที่ดี เรียกว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรโตโฆสะชนิดที่กลั่นกรองแล้ว ในการพัฒนา ปรโตโฆสะโดยทั่วไป เช่นพ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคม ถ้าบุคคลและสถาบันเหล่านี้เป็นปรโตโฆสะที่ดี ก็จะนำเยาวชนไปสู่สัมมาทิฐิ โดยในขั้นนี้เยาวชนยังต้องอาศัยศรัทธา เพื่อพิสูจน์ด้วยปัญญาของเยาวชนเองให้เห็นเหตุผลชัดเจน จนมั่นใจหมดความลังเลสงสัย

ปัจจัยที่สอง คือ โยนิโสมนสิการ⁵⁷ หมายถึง การทำใจโดยแยบคาย เป็นตัวหลัก ของการใช้ปัญญา ทำให้เยาวชนเป็นรู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เป็นเจ้าของความคิด เอาความคิดมาช่วยแก้ไขปัญหาก็ทำให้มีความสุขสบาย⁵⁸

สรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นของ การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธคือ การมี สัมมาทิฐิในสิ่งที่ต้องพัฒนา เยาวชนอาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ การมี สัมมาทิฐิทำให้เยาวชนเชื่อในสิ่งจะกระทำว่า ถูกต้องดีงาม และพร้อมที่จะกระทำการสิ่งนั้นได้ง่าย เยาวชนนำความคิดมาช่วยแก้ไขปัญหาก็

3.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม เป็นการใช้ทรัพยากรในการดำเนินการใดๆ ก็ตามโดยมีสิ่งมุ่งหวังถึงผลสำเร็จ และผลสำเร็จนั้นได้มาโดยการใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด และการดำเนินการเป็นไปอย่างประหยัด ไม่ว่าจะเป็นระยะเวลา ทรัพยากร แรงงาน รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินการนั้นๆ ให้เป็นผลสำเร็จ และถูกต้องเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัยที่มี ผู้ศึกษางานวิจัยต่างๆได้ศึกษาวิจัย ไว้ ดังนี้

บรรจง เจริญสุข⁵⁹ งานวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการ

⁵⁵ อ้างแล้ว, หน้า 613.

⁵⁶ ม.ม. (ไทย) 12/452/491.

⁵⁷ ม.ม. (ไทย) 12/452/491.

⁵⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า 675.

⁵⁹ บรรจง เจริญสุข, “การพัฒนาแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” ปรชญาตษณีย์บัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้าบทคัดย่อ.

บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบในการนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน จำนวน 2,325 โรงเรียนโดยดำเนินการวิจัย 3 ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาในเขตภาคใต้ตอนบน 12 คน เลือกแบบเจาะจง ระยะที่สองพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนด้วยเทคนิคเดลฟาย โดยผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา จำนวน 24 คน และระยะที่ 3 เป็นการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคใต้ตอนบน จำนวน 342 คน ผลการศึกษา พบว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีสถานภาพการบริหารสถานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานตามขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาทั้ง 4 ด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พบว่า รูปแบบซึ่งเป็นวิธีการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยภารกิจสถานศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ละด้านประกอบด้วยภารกิจการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล 6 หลัก ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกด้าน

นงลักษณ์ เรือนทอง⁶⁰ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลจากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลประกอบด้วย 8 องค์ประกอบคือ 1) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ 2) ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ 3) การประกันคุณภาพ การตรวจสอบได้และความน่าเชื่อถือ 4) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 5) การมีวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน 6) เน้นการเรียนการสอน 7) การสอนที่มีวัตถุประสงค์ 8) มีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง

ชัชฎา สีมพู ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการบริหารจัดการด้านปัจจัยนำเข้า จำแนกเป็นภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงาน

⁶⁰ นงลักษณ์ เรือนทอง, “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), หน้า 163 – 190.

เขตพื้นที่การศึกษา และภาวะผู้นำของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ด้านกระบวนการบริหารจัดการ จำแนกเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ การบริหารตามแผนบุคลากร การบริหารตามแผนงบประมาณการบริหารตามแผนการส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษา การวางแผนปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตรวจสอบถ่วงดุล การรายงานผลการจัดการศึกษา ความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ไปใช้ตามความคิดของผู้ปฏิบัติงานบริหารในเขตพื้นที่การศึกษา พบว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากทุกรูปแบบ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโรงเรียนนั้น ผู้บริหารควรมีหลักบริหารที่ดีและมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญในการบริหารงานบุคคล รวมทั้งศิลปะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์นอกจากนี้ยังต้องสนใจในหลักการ ที่ต้องมีกระบวนการในการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ

ดร.ตระกูล ชำนาญ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเพิ่มประสิทธิภาพการในดำเนินงานกรณีศึกษา : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คานาอัน พร็อพเพอร์ตี้” จากการศึกษาปัญหาภายในองค์กรพบว่า บุคลากรมีภาระงานมากจนเกินไป จากการนำแบบสัมภาษณ์บุคลากรภายในองค์กรมาค้นหาปัญหาได้แก่ ด้านการจัดการองค์กร วางแผนกลยุทธ์ และสื่อทางการตลาด พร้อมทั้งวิเคราะห์ความเป็นไปได้ทางด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษาธุรกิจนายหน้าอสังหาริมทรัพย์ พบว่า มีความแตกต่างจากธุรกิจบริการอื่นเป็นอันมาก เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันมีสภาวะที่ค่อนข้างถดถอย แต่ผลการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมาของห้างหุ้นส่วนคานาอัน พร็อพเพอร์ตี้ มีการสวนกระแสสภาพเศรษฐกิจ คือ ไม่ถดถอยตามเศรษฐกิจ และยังมีแนวโน้มว่ายอดขายจะสูงขึ้นเรื่อยๆ สรุปผลของการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาระบบหรือพัฒนาองค์กร สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน⁶¹ คือ

1) ด้านการจัดการองค์กร เป็นการพัฒนาในเรื่องการจัดการวางโครงสร้างองค์กร เพื่อให้เกิดสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจน

2) ด้านบุคลากร คณะผู้จัดทำ ได้จัดทำ คู่มือคำ บรรยายลักษณะงาน ผลการปฏิบัติงาน ไม่สามารถวัดผลในการจัดการองค์กรได้เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านระยะเวลา จึงทำให้พนักงานไม่สามารถศึกษาและทำความเข้าใจคู่มือได้อย่างละเอียด คณะผู้จัดทำ จึงได้ใช้ดัชนีชี้วัด คือ ความพึงพอใจของเจ้าของกิจการ ซึ่งอยู่ในระดับ 4 คือมีความพึงพอใจมาก

3) ด้านการตลาด ได้ทำการวิเคราะห์ จากข้อมูลทางสถิติ พบว่า เว็บไซต์ และแผ่นพับ เป็นสื่อที่ได้รับการตอบสนองมากที่สุด คณะผู้จัดทำ จึงทำการปรับปรุงสื่อที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมาก

⁶¹ ไกรสิทธิ์ รุ่งเรือง และคณะ, “การเพิ่มประสิทธิภาพการในดำเนินงานกรณีศึกษา : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คานาอัน พร็อพเพอร์ตี้”, รายงานวิจัยหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิตคณะวิทยาการจัดการ, (ขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551).

ขึ้น ผลปรากฏว่า จำนวนผู้เข้าชมเว็บไซต์เพิ่มขึ้น 5.8% และความพึงพอใจของเจ้าของกิจการ ซึ่งอยู่ในระดับ 4 คือ มีความพึงพอใจมากผลการดำเนินงานนี้ จึงทำให้บรรลุดัชนีชี้วัดทางการตลาด

พิสิฐ เทพไกรวัล⁶² ได้ทำการศึกษาวิจัย “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก” พบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก มีกระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย 2) ขึ้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย 3) ขึ้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน 4) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่าย 5) ขึ้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ 6) ขึ้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ส่วนองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ 1) ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินการกิจของเครือข่าย 2) ขอบข่ายและภารกิจการบริหารจัดการสถานศึกษา 3) เทคนิค/วิธีการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย 4) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของเครือข่าย 5) คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่าย และ 6) การปฏิบัติงานของเครือข่ายและการสะท้อนผล ผลการทดลองใช้รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก พบว่า กลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กร ที่สมัครใจรวมกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มผู้นำชุมชน สถาบันทางศาสนา สถาบันอุดมศึกษา กลุ่มศิษย์เก่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงพยาบาลชุมชน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้ดำเนินการตามกระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทเพื่อทราบจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านบริหารทั่วไป แล้วสรุปรวมจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานแต่ละด้าน เพื่อกำหนดเป้าหมายใน การทำงาน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และจัดทำแผนพัฒนาร่วมกัน มีโครงการเกิดขึ้นหลายโครงการในโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง การดำเนินงานตามโครงการเสร็จสิ้นในหนึ่งปีการศึกษา ผลการประเมินโครงการพบว่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไป และส่งผลกระทบต่อนักเรียนตามขอบข่ายที่คาดหวังสูงกว่าปีที่ผ่านมา

ร.ศ.ดร.ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย และคณะ⁶³ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรมจังหวัด” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มผู้ปฏิบัติงานมี

⁶²พิสิฐ เทพไกรวัล, “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554), หน้าบทคัดย่อ.

⁶³ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย ร.ศ., ดร. และคณะ, “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรมจังหวัด”, *รายงานวิจัย*, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553), หน้าบทคัดย่อ.

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ “กระบวนการบริหารงาน” โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับปานกลาง และเกี่ยวกับ “ผลการดำเนินงาน” อยู่ที่ระดับสูงมากทุกด้าน ผลการวิจัยระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับ “กระบวนการบริหารงาน” และ “ผลการดำเนินงาน” พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับค่อนข้างสูง และเป็นไปในทิศทางบวก แต่พบว่า ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพมีความไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณหลายประการ เช่น ผลการวิจัยจากแบบสอบถามที่ระบุการจัดการด้าน “นโยบายและการวางแผน” อยู่ในระดับดีมาก แต่จากการศึกษาเชิงลึกพบว่า ในทางปฏิบัตินโยบายที่เป็นรูปธรรมของผู้บริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเกี่ยวกับภารกิจหลักยังไม่ชัดเจนการนำไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายจึงวัดผลไม่ได้ หรือที่พบว่า “โครงสร้างสำนักงานยุติธรรมจังหวัด” มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง แต่ข้อมูลเชิงลึก กลับพบว่าโครงสร้างดังกล่าวทำให้งานสำนักงานยุติธรรมจังหวัดยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร เป็นต้น

ปัญหาที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเผชิญคือ การขาดหน่วยงานเจ้าภาพหลักทำให้ไม่อาจดำเนินการบูรณาการทั้งในด้านการวางแผนและด้านการบริหารงานด้านอื่นได้เหล่านี้แสดงว่า สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นองค์กรที่ขาดเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการจัดองค์การ (organize) ตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถกำหนดเป้าหมาย กำกับการดำเนินงานสู่เป้าหมาย และประเมินผลงานเพื่อนำมาปรับปรุงเป้าหมายหรือการดำเนินงานได้

ณัฐกิตติ์ ศรีสันต์⁶⁴ การศึกษา “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออก” ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ ความพอเพียงของอาคารสถานที่การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้ดูแลอาคารสถานที่ และการจัดการสอนพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือความมีอิสระในการจัดกิจกรรมของนักเรียน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรเพื่อฝึกอบรมให้เกิดการกิน อยู่ดี พึ่ง เป็น ตามหลักไตรสิกขา และการได้รับประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 3) ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ การนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา และการนำครูไปศึกษาดูงานที่จัดการศึกษา 4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ การส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ การแสดงความเคารพต่อครู ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และการส่งเสริมให้ครูได้ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญ 5) ด้านการบริหาร

⁶⁴ ณัฐกิตติ์ ศรีสันต์, “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออก”, รายงานการวิจัย, (ชลบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548), หน้าบทคัดย่อ.

จัดการ อยู่ในระดับปานกลางปัญหาที่พบคือ การจัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศในการบริหารและการจัดการศึกษา ให้ความสอดคล้องกับองค์กรทุกระดับ และการจัดทำระบบสารสนเทศ มีความเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียน 6) เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออก จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่งขนาดของโรงเรียน และวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้าน พบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 7) แนวทาง การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออก พบว่าโรงเรียนวิถีพุทธจะประสบความสำเร็จต้องพัฒนาที่ตัวบุคลากร คือครูก่อน ครูต้องเป็นครูวิถีพุทธจริงๆ วิถีพุทธเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นนามธรรม ถ้าไม่พัฒนาบุคลากร คือครูก่อน ก็จะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันกับนักเรียน

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์⁶⁵ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แก่รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ ซึ่งเป็นการจัดสวัสดิการสังคมที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคม โดยบูรณาการเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและผู้อำนวยความสะดวก สำหรับวิธีการจัดสวัสดิการสังคมแบ่งได้เป็น 8 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจ ข้อมูลชุมชนและสภาพปัญหาของกลุ่มเด็กและเยาวชน ขั้นตอนที่ 2 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นของภาคีต่างๆ ขั้นตอนที่ 3 การร่วมกันวางแผนการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน ขั้นตอนที่ 4 การระดมทุนและทรัพยากรต่างๆ ขั้นตอนที่ 5 การนำแผนงาน กิจกรรม และโครงการต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 6 การสร้างกลไกในการขับเคลื่อนงานสวัสดิการ เช่น เครือข่ายเด็กและเยาวชน ขั้นตอนที่ 7 การติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน และขั้นตอนที่ 8 การให้ข้อมูลย้อนกลับ

⁶⁵ สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์, “รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, ปีที่ 15 ฉบับที่ 30 มกราคม - มิถุนายน 2555, วารสาร มจร.วิชาการ, หน้า 47.

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องทำการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์เชิงคุณภาพจาก การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลแบบเชิงลึก (Indepth Interview) จำนวน 25 ท่าน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 ท่าน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร รวมถึงการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ แนวคิดทฤษฎี การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

4.1.1 ผลวิเคราะห์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักพุทธเกี่ยวกับพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม กล่าวคือ แนวคิดศีลกับเจตนาธรรมทางสังคม : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ พระธรรมปิฎก (สมณศักดิ์ปัจจุบัน คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) เป็นพระสงฆ์อีกท่านหนึ่งที่พยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ ซึ่งท่านมองว่า “เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไป เป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศีลหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศีลในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนแทบจะไม่มีกล่าวถึงเลยในสังคมไทย” สอดคล้องกับหมอประเวศ วสี แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือ นายแพทย์ประเวศ วสี โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎกดังที่กล่าวมาแล้ว นพ. ประเวศ มองว่า “ศีลธรรมหรือศาสนาเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ คือต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (2) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้าง

ก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมา อบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักค้ำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้”

ความสำคัญพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และยึดหลักของความพอเหมาะ พอดีในการเลี้ยงดู และปัญญา การอบรมเลี้ยงดูเยาวชนที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพที่สมบูรณ์เท่านั้น หากยังต้องให้มีการอบรมสั่งสอน ให้เยาวชนมีความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องและปฏิบัติตนในทางที่ชอบธรรม การพัฒนาเยาวชนตามหลักการของพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะที่บูรณาการเด็กต้องได้รับการหล่อเลี้ยง บำรุง และส่งเสริมไปพร้อมกันทั้งหมดอย่างได้สัดส่วนสมดุลกันกล่าว คือ

1. ทางด้านร่างกายนั้น ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และ ยึดหลักของความพอเหมาะพอดีในการเลี้ยงดู เช่น การให้อาหาร การพักผ่อน ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค
2. ทางด้านจิตใจ ต้องยึดหลักของสมาธิการบริหารจิตให้ลดละอกุศล มีความบริสุทธิ์แจ่มใส
3. ทางด้านปัญญา ยึดหลักของความรู้คิดที่มีเหตุผลเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่อิสรภาพอันสมบูรณ์

สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน ตามแนวพุทธ คือเกิดจากการบงการของ ตัณหาโดยไม่มีความรู้ ขาดการพัฒนาเมื่อ เยาวชน ไม่มีความ รู้ก็จะ ไม่รู้ว่าจะ ปฏิบัติต่อสิ่งนั้น หรือ สถานการณ์นั้นอย่างไร กล่าวคือ

เยาวชนมีอายุนั้นคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นทางรับรู้ประสบการณ์ ทำหน้าที่ 2 อย่างคือ

1) เป็นทางรับรู้ข้อมูล หรือเป็นทางรับความรู้ คือ รับรู้ประสบการณ์เข้ามาในลักษณะที่เป็นข้อมูล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเกิดปัญญาที่จะรู้เข้าใจแล้วปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้อง ถ้าเยาวชนรู้จักใช้ประโยชน์ของอายุนั้น ในการเรียนรู้หรือหาความรู้ จะเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิต

2) เป็นทางรับรู้ความรู้สึกหรือเวทนา คือ รู้ว่ามีความรู้สึกสบายหรือไม่สบายเกิดขึ้นพร้อมกันด้วย หากเยาวชนยังมีความไม่รู้หรือไม่มีปัญญา ก็จะใช้อายุนั้นแต่ในแง่ความรู้สึก เพื่อใช้ในการเสพหรือเป็นเครื่องมือหาเสพ ปฏิกริยายินดีหรือยินร้าย รวมเรียกว่า ตัณหา

การที่เยาวชนเกิดตัณหา ประกอบด้วย กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา คือ ความกระหายอย่างในสิ่งที่ให้เวทนา หรือ ความกระหายอยากในอารมณ์ที่ชอบใจ หรือในกามคุณทั้งหลาย

หรือความกระหายอย่างได้อารมณ์ที่ขบใจมาเสพเสวยเวทนา¹ เป็นตัวนาการกระทำจะทำให้เยาวชนทำอะไร เพียงแค่ตามความปรารถนาที่ได้รับสุขเวทนา หรือหลีกเลี่ยงทุกข์เวทนาเท่านั้น จะเกิดปัญหาหลายขั้นตอน คือ

ในการพัฒนาเยาวชนจึงพิจารณาถึงองค์รวมทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ และความสัมพันธ์กับเด็กและบุคคลที่แวดล้อม ทั้งนี้โดยมีคุณธรรมเป็นแกนของการพัฒนาทุกด้าน คุณธรรมที่นำสู่จุดมุ่งหมายของการเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ นั่นคือการที่เด็กได้รับฝึกอบรมให้ละเว้นความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ นอกจากนี้พุทธศาสนายังวางหลักการ ทางด้านสังคมให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยยึดหลักของวิชา และกรุณา

พัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม² แนวคิดในการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อน การแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กรรมวิธีเปลี่ยนแปลงและแผนการดำเนินงาน กล่าวคือ

1. เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกัน อย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดีกว่าเดิม
2. เป็นวิธีการ (Method) ต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม
3. เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) ต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความเจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

¹พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 491.

² พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533), หน้า 18-19.

4. เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมจะต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอน สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม

4.1.2 สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

การสัมภาษณ์นี้ มีจุดมุ่งหมายในการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งสรุปบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 25 ท่าน

ดังนั้นผลเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานครของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ครั้งนี้ซึ่งจำแนกเป็นรายด้านได้ดังนี้

4.1.2.1 ด้านหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

ประเด็นที่ 1 การนำหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม ปัจจุบันคนในสังคมขาดความละเอียดไม่กลัวเกรง โทษของความผิดควรใช้หลักธรรมคือ หิริ โอตตัปปะ ธรรมยกจิตใจจากความมืดก่อนแล้วเสริมด้วยธรรมทำให้มีกัมมวิเสส คือ อุ อา กะ สะ³ สอนให้นักเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง ความเป็นทุกข์ของร่างกายและความไม่ยึดติดในตัวตนเห็นคนอื่นชั่วกว่าตน⁴ ให้ยึดหลักพรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4⁵ หลักการในการพัฒนาสังคม ให้นำหลักธรรมไตรสิกขา 3 ศีล สมาธิ ปัญญา มาประกอบในการสอนของโรงเรียน⁶ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกน ฝึกอบรมเจริญ ทางกาย วาจา ปัญญาฝึกให้เกิดความคิดปฏิบัติด้วยตนเอง⁷ ต้องมีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในสังคมโดยการสอนเพื่อให้สอดคล้องต้องสอนโดยไม่เป็นการยึดเยียดต้องค่อย ๆ ซึมซับ⁸ นำหลักของไตรสิกขา มา

³ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามูณี อภิพลโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁴ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁵ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมฺมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁶ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก, รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมฺโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸ สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ ธีราภินนฺโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

ประยุกต์ใช้⁹ นำหลักศีล 5 ซึ่งเป็นศีลพื้นฐานของมนุษย์ พัฒนาตัวเองก่อนแล้วค่อยไปพัฒนาสังคม ศีล 5 ประกอบด้วยโดยคนเรานั้นต้องพัฒนาตัวเองก่อนถึงจะค่อยไปพัฒนาสังคมได้¹⁰ กฎแห่งกรรม ประกอบด้วย

1. ความรับผิดชอบ หน้าที่ (ผลของการกระทำ)

2. ความเพียรพยายาม ความอดทน (ไม่หวังผลดลบันดาล, ลาภลอยพละ ๔ ธรรมในการดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ปลอดภัย ประกอบด้วย

ปัญญาพละ : ความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่เกิดจากการฟัง อ่าน การค้นคว้า

วิริยพละ : ความขยันหมั่นเพียร

อนวัชพละ : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม

สังคหพละ : ทาน คือ การแบ่งปัน

การพัฒนาสังคมนั้น ปิยวาจา เจริญด้วยถ้อยคำสุภาพ พูดสิ่งที่ดี อุดมจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สมนัดตดา วางตนให้เหมาะสม ความสามัคคี¹¹ 1. นำมาส่งเสริมประยุกต์ใช้ให้คนในชุมชนตลอดถึงคนในชาติ เกิดความสามัคคี 2. พัฒนาสุขภาพครอบครัวในมิติทางกาย จิต และปัญญา¹² แทรกหลักธรรมจากกิจกรรม เพื่อให้เยาวชนได้ซึมซับ¹³ เลี้ยงชีพพอมี มีเหลือจุนเจือสังคม¹⁴ ประยุกต์ ประหยัด ประโยชน์ รวมกันขยายพื้นที่สีขาวแก่เยาวชน¹⁵ นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ และปฏิบัติพัฒนาทางด้านจิตใจโดยนำหลักคืออริยสัจสี่ ไตรสิกขาสาม สังคหวัตถุสี่ พรหม

⁹ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹⁰ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปัญญาพัฒโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹¹ สัมภาษณ์ พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

¹² สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

¹³ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วรญาณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁵ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วิญญาณ, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

วิหารสี่ ทิศหก โลกธรรมแปด เป็นต้น¹⁶ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเอามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้หมดอยู่ที่การประยุกต์ใช้ที่เหมาะสม¹⁷ หลักกุศลกรรมบถ 10 เป็นคุณธรรม ที่เด็กจะใช้พัฒนาการกระทำของตนไปในทางที่ดี เป็นกุศล และมีจิตที่ดี แล้วจึงจะสามารถพัฒนาสังคมอย่างสงบสุข¹⁸

1. ใช้หลักอริยบท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในการพัฒนาสังคม
2. สังคหวัตถุ 4 นำไปใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม
3. ทิฐุธรรมมีกตลประโยชน์ 4 ประการ : เป็นธรรมที่มีประโยชน์ในปัจจุบันในชีวิตปัจจุบัน

4. สัมปรายกตลประโยชน์ : ประโยชน์ในเบื้องต้น ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา¹⁹

ประเด็นที่ 2 การพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรมได้อย่างไร

การพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรมเป็นหลักการปฏิบัติดีในสังคม ทำให้คนไม่เบียดเบียนกัน คนที่เข้าฟังธรรมะถึงหิริคือความละอายแก่ใจ ตั้งแต่ของเล็กน้อยจนถึงก้อนใหญ่โต แม้มีโอกาสก็ไม่โกง²⁰ เมื่อปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ย่อมเป็นการลดทอนกิเลสลงได้ เมื่อลดกิเลสได้ ย่อมลดปัญหาได้ ความสุขมีเพิ่มมากขึ้น²¹ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง²² หลักพุทธธรรมดังกล่าว เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมและมนุษย์ทั้งกายวาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญาให้รู้จักความอดทน อดกลั้น มีวิริยะ รู้ทันตามความเป็นจริง²³ การให้ทาน รักษาศีล การ

¹⁶ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัธโย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁷ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁸ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁹ สัมภาษณ์ พระมหาไชว ทสสนีย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

²⁰ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามณี อภิปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

²¹ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

²² สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมฺมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

²³ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

เจริญภาวนา ทำให้ได้รู้จักเสียสละ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อ ให้ท่านรู้จักตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น²⁴ สังคมพุทธต้องนำหลักคำสอนทางพุทธมาพัฒนา เพื่อให้เข้ากับชีวิตของคนในสังคม สังคมก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียน²⁵ สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง²⁶ พื้นฐานของศีล 5 สามารถนำมาพัฒนาได้ การนำศีล 5 เริ่มจากตนเอง มาสู่สังคม²⁷ พัฒนาด้านนอกแล้วไม่หลงลืมพัฒนาด้านใน หมายถึงการพัฒนาภายในแล้วต้องพัฒนาใจตามไปด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาอะไรที่ไม่พัฒนาดนไม่ยั่งยืน²⁸ นำมาส่งเสริมประยุกต์ใช้ให้คนในชุมชนตลอดถึงคนในชาติ เกิดความสามัคคี พัฒนาสุขภาพครอบคลุมในมิติทางกาย จิต และปัญญา²⁹ แทรกหลักธรรมจากกิจกรรม เพื่อให้เยาวชนได้ซึมซับ³⁰ เลี้ยงชีพพอดี มีเหลือจนเจือสังคม³¹ ประยุกต์ ประหยัด ประโยชน์ รวมกันขยายพื้นที่สีขาวแก่เยาวชน³² นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ และปฏิบัติพัฒนาทางด้านจิตใจโดยนำหลักคืออริยสัจ 4 ไตรสิกขา 3 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ทิศา 6 โลกธรรม 8 เป็นต้น³³ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเอามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้หมดอยู่ที่การ

²⁴ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

²⁵ สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ อธิธินโน, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

²⁶ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

²⁷ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปัญญาพนโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวัดอาทิตย วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

²⁸ สัมภาษณ์ พระมหาพวงศรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

²⁹ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

³⁰ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วรญาโณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

³¹ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

³² สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วิธยานโน, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

³³ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัทย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตยวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

ประยุกต์ใช้ที่เหมาะสม³⁴ พัฒนาต้องเริ่มจากตัวบุคคล เริ่มตั้งแต่ กาย วาจา ใจ เมื่อทำทั้งสองอย่างแล้ว ก็จะไปช่วยเหลือสังคมทำให้สังคมมีความสุข³⁵ 1. มีประโยชน์ยั่งยืน เมื่อพัฒนาตามหลักพุทธแล้วมีส่วนเสียน้อย 2. ทำให้สังคมเป็นสุขอยู่ร่วมกันอย่างปราศจากการแตกแยกทางสังคม³⁶

4.1.2.2 ด้านการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ตามหลักคุณธรรมบถ 10

ก. แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

ประเด็นที่ 1 แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชน “ทางกาย” แนวทางเสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย คือเข้าจากปาณา.....อทินนา.....ภนเมสุ..... เยาวชนอยากหล่อ อยากสวยต้องเว้นทั้ง 3 อย่างนี้³⁷ ทุกคนล้วนรักตัวกลัวตาย จึงไม่ควรที่จะทำร้ายกัน เบียดเบียนกันไม่ให้เกิดความเดือดร้อน³⁸ เน้นด้านศีลสิกขา³⁹ โดยมุ่งอบรมฝึกฝนให้เยาวชนทางกาย ให้รู้จักตนเอง ครอบครวั รู้จักกันดูฟังให้เป็น ให้ฝึกนิสัยการพิจารณาการเสพบริโภค ปัจจัย 4 รู้จักพอประมาณ และพอดี⁴⁰ ให้ได้รักษาศีล ถวายทาน ภาวนา หมายถึง การนำไปใช้⁴¹ ต้องเป็นการประพฤติหลักกายกรรม 3 คือไม่ฆ่าหรือทำลายชีวิตผู้อื่น ไม่ลักขโมยและไม่ประพฤติผิดในกาม⁴² การ

³⁴ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

³⁵ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

³⁶ สัมภาษณ์ พระมหาไชว ทุสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

³⁷ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามุนี อภิปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

³⁸ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

³⁹ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมฺมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁰ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴¹ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมฺโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴² สัมภาษณ์ พระมหาสรเรศริญ ธีราภินฺโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

ใช้หลักของศีล 5 นั้นสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง⁴³ พรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้การใส่ใจเด็กนักเรียน จะทำให้ผู้ปกครองไว้วางใจ เกิดความศรัทธาให้เด็กเข้ามาศึกษาใน โรงเรียน พอ⁴⁴ ควรใช้หลักศีล 5 ข้อ 3 และ 5 สำคัญกับวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน ปัญหาทางเพศและยาเสพติดควรใช้หลักอินทรียสังวร ดูฟังเป็นเท่าทันสื่อ⁴⁵ 1. ทำให้เยาวชนเข้าใจความเป็นอยู่ทางครอบครัวคือ การปฏิบัติตนกับพ่อแม่เป็นต้น 2. รู้จักการปฏิบัติตนในสังคม เช่น การเดินผ่านผู้ใหญ่ การอ่อนน้อม เป็นต้น⁴⁶ เริ่มต้นด้วยการแนะนำเยาวชนให้รู้จักการไหว้พ่อแม่ ครู พระ ซึ่งแสดงออกถึงความอ่อนน้อม⁴⁷ สุขภาพแข็งแรง ช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ทำร้ายผู้อื่น⁴⁸ ฝึกหัดตัดชีวิตด้วยศีล 5⁴⁹ เจริญบูรณาการกายสุจริต ทำดี ประพฤติดี อย่างฉลาด อย่างมีสติปัญญาอย่างสมเหตุสมผล ฉลาดทำ ฉลาดปฏิบัติ อย่างเชิงพุทธบูรณาการ⁵⁰ พระพุทธเจ้าสอนให้ เห็นว่า ทุกสรรพสิ่ง ธรรมทั้งหลายส่วนเกี่ยวเนื่องกันไม่ได้มองแบบแยกแยะ แบบไม่เห็นสายสัมพันธ์ กาย วาจา ใจ แม้จะแยกแยะได้โดยนัยพยัญชนะเพื่อมาวิเคราะห์ แต่เสียงเนื่องเป็นอันเดียวกันโดยอรรถ⁵¹ การกระทำที่เป็นกุศลจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นตนเองหรือผู้อื่น⁵² การไม่เบียดเบียนกัน ไม่ฆ่าสัตว์⁵³

⁴³ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁴⁴ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญวัฒน์ ปัญญาพัฒน์, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁴⁵ สัมภาษณ์ พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁶ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁷ สัมภาษณ์ พระมหาสมบูรณ์ วรญาณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁸ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณโกโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁹ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วีรญาณ, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

⁵⁰ สัมภาษณ์ พระครูนิพนธ์จริยาทร นิพัทย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁵¹ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁵² สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

ประเด็นที่ 2 แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน “ทางวาจา” แนวทาง
เสริมสร้างกายภาพทางวาจา คือท่านให้เว้น จากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ⁵⁴
ควรพูดให้คนมีรอยยิ้ม มากกว่าพูดให้คนอื่นมีรอยย่นระหว่างคิ้วเพราะคิดมากนึกถึงคำพูดเรา⁵⁵ เน้น
ด้านศีลและความอดทน⁵⁶ นำหลักธรรมของศีล ด้านประพจน์ทางวาจา ไม่พูดเท็จ พูดแต่ความจริง
อ่อนหวานไพเราะไม่พูดยุงให้แตกความสามัคคีใน ครอบครัว ชุมชน ประเทศ ในสังคม⁵⁷ เน้นมารยาท
ชาวพุทธ การพูดมีสัมมาคาระ ต้อนรับ ปฏิสันถาร การวางตนเองเสมอต้นเสมอปลาย ใช้สังคหวัตถุ⁵⁸
ต้องประพจน์ตามหลัก วชิรกรรม 4 คือ ไม่พูดเท็จ ส่อเสียด คำหยาบและเพ้อเจ้อ⁵⁹ เน้นปิยวาจา⁶⁰
เมตตา : ความรักใคร่ (การใช้คำพูด แสดงออกมีการให้รางวัลสินน้ำใจแก่เด็กที่ทำความดี⁶¹ เว้นคำ
หยาบ การทำร้ายกัน / เว้นคำโกหก พูดความจริง/ เว้นคำส่อเสียดให้แตกความสามัคคี ส่งเสริมความ
รักความสามัคคี / เว้นคำเพ้อเจ้อคุยโทรศัพท์นาน ใช้เฟสบุ๊ค⁶² เช่น 1.รู้จักการพูดจาดีไพเราะ ตามหลัก
ปิยวาจา ไม่พูดโกหก ปรีนปรีน 2. รู้ว่าสิ่งใดควรพูด หรือควรคิดก่อนพูดเป็นต้น⁶³ พูดจาไม่เสี่ยง

⁵³ สัมภาษณ์ พระมหาไชว ทสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

⁵⁴ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญานูณี อภิคุณโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁵⁵ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวัดอภัยวัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁵⁶ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอภัยวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁵⁷ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก, รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอภัยวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

⁵⁸ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁵⁹ สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ อธิราชินโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอภัย วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

⁶⁰ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอภัย วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁶¹ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปญญาทณโน, ผู้ช่วยเลขานุการพระพุทธศาสนาวัดอภัย วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁶² สัมภาษณ์ พระมหาพวงศรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอภัย วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

⁶³ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอภัย วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

กับพ่อแม่ ครู พระสงฆ์⁶⁴ การเจรจาสุภาพ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางคำพูด⁶⁵ มีปียวาจา ฝึกคนด้วย สัมมาวาจา⁶⁶ วิสสุจริตพูดดี เจรจาดี พูดมีประโยชน์ พูดอ่อนหวาน พูดถูกกาลเวลา พูดจริง พูดถูก สถานที่ อย่างมีสติปัญญา⁶⁷ มโนกรรมสำคัญที่สุด⁶⁸ ใช้ปียวาจา มาใช้ในการพัฒนาตนหรือสังคมจะ ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้นการพูดจึงนับได้ว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคม⁶⁹ การไม่พูดเท็จ ไม่พูด ส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่เพ้อเจ้อ⁷⁰

ประเด็นที่ 3 แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน “ทางใจ”

แนวคิดเชิงพุทธคือไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่ผิดใจในเรื่องที่เคยโกรธ มีความคิดเห็นถูก ทำนองครองธรรม⁷¹ เมื่อใจเราสงบเราจะพบกับทางออกเสมอ และเป็นทางออกที่ดีที่สุดโดยใจไม่เป็น ทุกข์⁷² เน้นที่สติ⁷³ ให้เยาวชนนั้นฝึกสมาธิ มีความตั้งมั่นในความดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ มีความกตัญญู สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้⁷⁴ จิตใจมีความอ่อนน้อม / จิตอาสา/ เอื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น⁷⁵ ต้อง

⁶⁴ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วรญาณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

⁶⁵ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณโกโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวิน อาศิตยัตถยานาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

⁶⁶ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วีรญาณ, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวินอาศิตยัตถยานาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

⁶⁷ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัทย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวินอาศิตยัตถวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁶⁸ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวินอาศิตยัตถวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁶⁹ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศา วาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷⁰ สัมภาษณ์ พระมหาไชว ทสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷¹ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามณี อภิปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁷² สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวินอาศิตยัตถวัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁷³ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมฺขโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาศิตยัตถวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷⁴ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาศิตยัตถวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷⁵ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมฺโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

ประพัตติตนตามหลักมโนกรรม 3 คือ ไมโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่⁷⁶ คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และเห็นชอบตามทำนองครองธรรม⁷⁷ เน้นการเป็นจิตอาสา⁷⁸ การแบ่งปัน⁷⁹ คือให้รู้จักแบ่งปัน ไมโกรธคือรู้จักให้อภัย เมตตา สัมมาทิฐิ คือความเชื่อ และเข้าใจ ความเข้าใจ คือกฎแห่งกรรม บุญคุณพ่อแม่ ครูอาจารย์⁸⁰ แนวทางใจเช่น 1. รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่หลงระเห็จทางใจ รู้จักว่าควรคิดหรือควรทำ 2. สร้างความเข้มแข็งทางสภาพจิตใจให้มากกว่าผู้ที่ไม่มีพุทธธรรม⁸¹ การนั่งสมาธิ ก่อนเรียน ก่อนนอน 5 นาที เป็นอย่างน้อย⁸² คิดถูกตามความเป็นจริง ความคุมจิตไม่คิดชั่ว⁸³ สามารถปฏิบัติธรรมได้ตามวัยอันสมควรทุกคน⁸⁴ เชิงพุทธบูรณาการแบบมโนสุจริตคือใจดี คิดดี ประราณาดิ จิตใจอ่อนโยน จิตใจดี มีความเมตตา เป็นต้น⁸⁵ เมื่อจิตน้อมนำมาเป็นสัมมาทิฐิ กายกรรม วจีกรรม ก็เป็นสุจริตการบูรณาการแนวพุทธ ด้านหลักของพระพุทธเจ้า จึงเป็นการพัฒนาใจ⁸⁶ การภาวนา ทำให้ใจของเด็กบริสุทธิ์

⁷⁶ สัมภาษณ์ พระมหาสรสรเสริญ อธิธาณโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷⁷ สัมภาษณ์ พระมหาสรสรเสริญ อธิธาณโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

⁷⁸ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁷⁹ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปัญญาพัฒโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁸⁰ สัมภาษณ์ พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸¹ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸² สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วรญาณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸³ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸⁴ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วิธยาน, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸⁵ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัทย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁸⁶ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

ปราศจากกิเลสเวลาทำงานใดๆให้แก่สังคมจะประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง⁸⁷ มโนกรรม 3 การไม่โลภ อยู่ในครรลองครองธรรม⁸⁸

ข. หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

ประเด็นที่ 1 หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางกาย”

หลักการพัฒนาทางกายใช้หลักของทานการให้ จาคะ การเสียสละ⁸⁹ เว้นจากการทำร้ายกันทุกรูปแบบ⁹⁰ ฝึกให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ซื่อสัตย์ กตัญญู⁹¹ การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่สังคม⁹² มีกิริยามารยาท รู้จักสัมมาคารวะ ความกตัญญู ตอบแทนบุญคุณ⁹³ คนที่จะสอนหรือที่จะปลูกฝังควรจะเริ่มโดยการปฏิบัติให้ดูเสียก่อนเช่นไม่ประพฤติผิด กายกรรม 3⁹⁴ เน้นการประพฤติปฏิบัติตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น⁹⁵ การวางตัวให้เหมาะสมกับโอกาสและสังคม⁹⁶ กิจกรรมวิถีพุทธ เน้นกิน

⁸⁷ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸⁸ สัมภาษณ์ พระมหาไชว ทสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

⁸⁹ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามณี อภิคุณโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁹⁰ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

⁹¹ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁹² สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก, รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

⁹³ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

⁹⁴ สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ อธิรัตนโณ, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

⁹⁵ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขาธิการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

⁹⁶ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปญญาทณโน, ผู้ช่วยเลขาธิการศูนย์พระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

อยู่ดูฟังเป็น⁹⁷ ส่งเสริมให้รู้จักหลักศีล 5 เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ควรให้มีการเข้าค่ายเยาวชนทุกหมู่บ้านเพื่อ
ชุมชน เป็นต้น⁹⁸ สอนเยาวชนให้รู้จักการไหว้ แสดงถึงความอ่อนน้อม⁹⁹ รู้จักอุปโลกบริโลกให้ถูกต้อง
สุขภาพกายดี ก็มีกำลังในการทำความดี¹⁰⁰ ส่งเสริมการนำหลักทรีโอตะปะปฏิบัติมาฝึกตนแก่
เยาวชน¹⁰¹ แบ่งปัน เสียสละ บริจาค ให้ทาน จิตอาสา นำไปสู่การไม่เบียดเบียนกันในทางกาย เช่น ไม่
ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น¹⁰² ใช้หลักของไตรสิกขา เป็นเครื่องมือ¹⁰³ การมีสติ
ในการทำงานหรือเรียนหนังสือถ้าเด็กเริ่มฝึกสติในการประพฤติดีแล้วจะทำอะไรก็จะมีมารอบคอบ
จึงทำให้สังคมพัฒนา¹⁰⁴ ให้นำหลักไม่เบียดเบียนมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน¹⁰⁵

ประเด็นที่ 2 หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางวาจา”
หลักการพัฒนาสังคมใช้หลักปิยะวาจา¹⁰⁶ คำพูดที่ชอบใจมากกว่าคำที่ขัดใจ¹⁰⁷ วาจาอ่อนหวาน
ไพเราะ¹⁰⁸ นำหลักธรรมข้อสี่ให้นักเรียนตระหนักของศีลมีการรับศีล 5 ก่อนเข้าโรงเรียนและให้พูดแต่

⁹⁷ สัมภาษณ์ พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวน
อาทิตย์วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

⁹⁸ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวน
อาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

⁹⁹ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วรญาณ, ครูสอนปรีชาธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1
กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁰⁰ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวน
อาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁰¹ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วีรญาณ, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวนอาทิตย์
วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁰² สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัทย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร,
เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁰³ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่
31 มกราคม 2558.

¹⁰⁴ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุร
วงศาवास, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁰⁵ สัมภาษณ์ พระมหาโชวี ทสสนิโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม,
เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁰⁶ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญาภุมนี อภิปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม
2558.

¹⁰⁷ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดสุทัศน์เทพวราราม,
เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ,
เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

สิ่งที่มีประโยชน์ ไม่พูดให้เกิดความแตกแยกของสังคม¹⁰⁹ มีมารยาทการพูด พูดกับพระต้องมีหางเสียง ค่ะ ครับ ไม่พูดเท็จ คำหยาบ ทุกจริต 3 พูดส่อเสียดผู้อื่น¹¹⁰ ต้องเริ่มต้นตั้งแต่การพูดจาอ่อนหวาน หรือ ประพฤติตามหลักวจีกรรม 4 ตั้งแต่ระดับครอบครัวหรือคนรอบข้างก่อน¹¹¹ ใช้คำพูดที่สุภาพ อ่อนโยน ไม่เพ้อเจ้อ ส่อเสียด¹¹² ใช้หลักปิยะวาจา¹¹³ เว้นคำหยาบ คำส่อเสียดไม่พูดให้แตกแยก¹¹⁴ เช่น 1. จัดให้มีการอบรมทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน 2. ต้องส่งเสริมให้คนทำดี ทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ควรเน้น เยาวชนรวมผู้ใหญ่ด้วย¹¹⁵ สอนเยาวชนพูดจาให้มีหางเสียงกับพ่อแม่ครู พระเพื่อฝึกหัดความเคยชิน¹¹⁶ มีสัมมาวาจาในการใช้คำพูดที่สุภาพ¹¹⁷ ส่งเสริมการฝึกหัดการพูดด้วยสัมมาวาจา¹¹⁸ ไม่พูดเท็จ พูดแต่ความจริง ไม่เพ้อเจ้อ พูดมีประโยชน์ ไม่พูดคำหยาบ พูดแต่คำอ่อนหวาน ไม่พูดส่อเสียด พูดแต่คำ สร้างสรรค์ เป็นต้น¹¹⁹ ยึดสัมมาวาจา เป็นหลักในการบูรณาการ¹²⁰ การมีสติในการพูด จะทำให้เยาวชน

¹⁰⁹ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹⁰ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹¹ สัมภาษณ์ พระมหาสรสเรศริญ อธิราชโนโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹² สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹¹³ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวุฒน์ ปญญาพมโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹¹⁴ สัมภาษณ์ พระมหาพวงศันรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹⁵ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹⁶ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วรญาโณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹⁷ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹⁸ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วิรญาโน, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹¹⁹ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพโย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹²⁰ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

ระวังคำพูดไม่ให้เกิดปัญหาต่อสังคม พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดโทษแก่ตนเอง¹²¹ ให้นำหลัก
ปิยวาจา มาปฏิบัติใช้แก่เยาวชน¹²²

ประเด็นที่ 3 หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางใจ” การ
พัฒนาจิตใจ คือฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก¹²³ หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็น
ประจำ¹²⁴ ความอ่อนโยน นุ่มนวล จิตอาสา¹²⁵ นำหลักธรรมด้านปัญญา ภาวนาสอนให้เยาวชนรู้จักสิ่งที่
ดีไม่ดี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตอาสา¹²⁶ รู้จักช่วยเหลือตนเอง
ผู้อื่น ครอบครัว ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์หลักในการทำดี 5 ประการ¹²⁷ ต้องพัฒนา
ตั้งแต่การคิด เมตตา ต่อคนอื่นเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วจึงพัฒนาหลักมโนกรรม¹²⁸ ต้องมีจิตอาสา¹²⁹ ต้อง
จิตใจเอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ เสียสละ¹³⁰ รู้จักการให้อภัย เมตตา รู้จักการแบ่งปัน¹³¹ เช่น 1. ให้มีความคิดว่า

¹²¹ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

¹²² สัมภาษณ์ พระมหาโชวี ทสฺสีนโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

¹²³ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามณี อภิคุณโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹²⁴ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹²⁵ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมฺมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

¹²⁶ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

¹²⁷ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมฺโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

¹²⁸ สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ อธิธมฺมโก, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

¹²⁹ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹³⁰ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปญฺญาวฑฒโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹³¹ สัมภาษณ์ พระมหาพงศ์นรินทร์ จิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

สิ่งใดผิด สิ่งใดถูก 2. ต้องมีการอบรม เด็กก็เหมือนผ้าขาว ไม่สามารถจะรู้อะไรมากกว่าผู้ใหญ่¹³² ฝึกให้
 เยาวชนนั่งสมาธิก่อนเรียน ก่อนนอน อย่างน้อย 5 นาที¹³³ ความคุมจิตให้มั่นคง ไม่ตกอยู่ในอำนาจ
 ความโลภ โกรธ หลง¹³⁴ ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่เยาวชน¹³⁵ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น โดยไม่เห็นแก่
 ตัวมีจิตใจในการให้ ไม่คิดพยาบาทมีจิตใจเมตตา ไม่ประพฤติดิตทำนองครองธรรม โดยมีสติ
 สัมมาทิฐิ เป็นต้น¹³⁶ ฝึกให้เยาวชนมีสติ ควบคุมจิตให้มั่นคง¹³⁷ การมีสติในการนึกคิด เมื่อคิดดี สมองก็
 จะพัฒนาและสามารถพัฒนา¹³⁸ ตนเองผู้อื่น ใช้หลักมโนกรรม มาปฏิบัติ¹³⁹

4.1.2.3 ด้านรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนใน กรุงเทพมหานคร

¹³² สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวิน
 อาทิตยวัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

¹³³ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วรรณโณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1
 กุมภาพันธ์ 2558.

¹³⁴ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวิน
 อาทิตยวัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹³⁵ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วรญาณ, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวินอาทิตย
 วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹³⁶ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัธโย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวินอาทิตยวัดโสมนัสวิหาร,
 เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹³⁷ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณโณ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวินอาทิตยวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่
 31 มกราคม 2558.

¹³⁸ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุร
 วังสาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

¹³⁹ สัมภาษณ์ พระมหาโชวี ทสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม,
 เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

ประเด็นรูปแบบที่ 1 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน
รูปแบบกิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชนทำจริงในเรื่องของเบญจศีล เบญจธรรม และจริยธรรมข้อ
อื่น ๆ¹⁴⁰ สอนให้รู้หลักการทำให้ตั้งใจให้สงบมีสติเป็นเช่นไร ผูกนั่งสมาธิสวดมนต์¹⁴¹ เจริญ การเข้าไปสอน
เชิงรับ ชักชวนให้การศึกษา¹⁴² เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนต่าง ๆ เป็นวิทยากรและ
อบรมค่ายคุณธรรมตามโรงเรียน¹⁴³

เปิดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์รับการอบรมเข้าค่ายตามโรงเรียนรับการบรรยาย
ตามโรงเรียน ในกทม. เน้นที่ศาสนพิธี การไหว้พระสวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา ฟังธรรมะประยุกต์
ตามวัยของเด็ก ให้ชมสื่อที่เกี่ยวกับคุณธรรม¹⁴⁴

การพัฒนาสังคมเชิงพุทธเริ่มปลูกฝังตั้งแต่ครอบครัว จนแม้กระทั่งโรงเรียนโดยที่ไม่
จำเป็นต้องเป็นหน้าที่พระภิกษุสงฆ์เพียงอย่างเดียว¹⁴⁵ การพัฒนาสังคมต้องเริ่มจากสังคม ครอบครัว
เป็นพื้นฐาน¹⁴⁶ ต้องมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน¹⁴⁷ จัดโครงการคุณธรรม ค่ายโครงการ
คุณธรรม กิจกรรมวิถีพุทธ¹⁴⁸ ส่งเสริมทั้งกระบวนการ เช่นภาครัฐ เอกชน พ่อแม่ ครูและที่สำคัญคือ
ตัวของเยาวชนเอง ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างดีเยี่ยม¹⁴⁹

¹⁴⁰ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญามณี อภิคุณโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁴¹ สัมภาษณ์ พระมหานิคมน นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁴² สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมโช, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴³ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก, รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴⁴ สัมภาษณ์ พระธวัชชัย ถาวรธมโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴⁵ สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ อธิธรรมาภรณ์, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดสุทัศน์ เทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴⁶ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹⁴⁷ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปญญาวฑฒโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัด จักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹⁴⁸ สัมภาษณ์ พระมหาพวงศันรินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวัด อาทิตย์วัดสุทัศน์เทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴⁹ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวัด อาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

รูปแบบคือ การสอดแทรกหลักธรรมง่าย ๆ ให้เยาวชนได้จำ เพื่อปลูกฝังความเคยชินแก่เยาวชน¹⁵⁰ ศึกษาตามและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา¹⁵¹ จัดกิจกรรมอบรมค่ายธรรมะ การบรรยายธรรม การปฏิบัติธรรมหลักสูตร วิปัสสนาอนุบาล¹⁵² โดยนำส่วนที่สอง ทั้ง 2 ข้อ มาปรับใช้ในรูปแบบพัฒนาสังคมในเชิงพุทธบูรณาการต่อไป¹⁵³

รูปแบบไตรสิกขา ก็สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน สังคม ได้¹⁵⁴ การคิดดี พูดดี ทำดี คือ พัฒนาเยาวชน เพื่อสังคมที่ดี และรวมถึงโลกและสิ่งแวดล้อม¹⁵⁵ เช่น 1. การฝึกอบรม พัฒนาจิตใจ 2. การปฏิบัติเชิงประจักษ์ ให้เด็กเยาวชนเข้าวัด ในแต่ละภาคการศึกษา¹⁵⁶

ประเด็นรูปแบบที่ 2 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร รูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ให้เยาวชนในศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรม¹⁵⁷ สอนญาติโยมให้รู้และนำไปสอนลูกหลานและสอนนักเรียนที่มาวัดในเรื่องพุทธธรรม¹⁵⁸ เน้นให้รู้จักหน้าที่ของแต่ละช่วงวัยแต่ละคน พัฒนาปรับปรุงตนให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเป็นสุข มีความกตัญญู รู้หน้าที่ มีวินัย ใจอาสา¹⁵⁹ ให้เยาวชนประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เยาวชนมีจิตอาสา ต่อส่วนรวมช่วยเหลือผู้อื่น สังคมก็จะเกิด

¹⁵⁰ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วรรณโณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁵¹ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณกาโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁵² สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วรรณโณ, ผอ.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁵³ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัธโย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁵⁴ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณโณ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁵⁵ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁵⁶ สัมภาษณ์ พระมหาไชว ทสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁵⁷ สัมภาษณ์ พระสิริปัญญาภรณ์ อภิบุณโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁵⁸ สัมภาษณ์ พระมหานิคม นิสโก, หัวหน้าฝ่ายปกครองพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁵⁹ สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

ความสุข¹⁶⁰ รับสอนพุทธศาสนา เน้นทักษะการปฏิบัติ การกราบ ไหว้ สวดมนต์ คู่กับให้ความรู้ ความเข้าใจ

- โครงการรับสอน พร้อมกับให้พระอาจารย์เข้าค่ายอบรมเด็กตามโรงเรียนที่เชิญไป บรรยายตามโครงการ อบรมเด็กและเยาวชนเปรียญธรรมสมาคม
- การอบรม จะเน้นทักษะ เช่น การกราบพระสงฆ์ สวดมนต์ สมาธิ เดินจงกรม
- บรรยาย เน้นความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ชาติ ศาสนา โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกน¹⁶¹

ก็มีการสอนเด็กนักเรียนจากโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์บ้างโรงเรียนปกติบ้าง¹⁶² บรรยายธรรมะ ตามโรงเรียน และบริหารงานโรงเรียน ศพอ.¹⁶³ การใช้หลักพรหมวิหาร 4 การบริหารปกครอง มีการนำหลัก ของพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้การใส่ใจเด็กนักเรียน จะทำให้ผู้ปกครองไว้วางใจ เกิดความศรัทธาให้เด็กเข้ามาศึกษาใน โรงเรียน พอ.¹⁶⁴ โครงการพัฒนาโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ เยาวชนไทย ทำดี ถวายในหลวง¹⁶⁵ อบรม เข้าค่าย บรรยาย ครูพระสอนศีลธรรม อบรมครูสังกัดกรุงเทพมหานคร¹⁶⁶ การฝึกสติด้วยกิจกรรมเพื่อให้เด็กมีความเพลิดเพลินใน

¹⁶⁰ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁶¹ สัมภาษณ์ พระวัชชัย ถาวรธมโม, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน มจร.สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁶² สัมภาษณ์ พระมหาสรเสริญ อีราลินนโท, เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁶³ สัมภาษณ์ พระครูภัทรธีรคุณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹⁶⁴ สัมภาษณ์ พระมหาปัญญาวัฒน์ ปญญาทตฺตโน, ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส, เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558.

¹⁶⁵ สัมภาษณ์ พระมหาพวงศน์รินทร์ ฐิตวิโส, กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม, เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁶⁶ สัมภาษณ์ พระมหาสมเกียรติ ยุติโก, หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไปโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

ธรรม¹⁶⁷ ให้มีการศึกษาไตรสิกขาและนำมาใช้ในชีวิตจริง¹⁶⁸ ร่วมขยายพื้นที่สีขาว ส่งเสริมให้เยาวชนมีศีล มีสุข ทำดีให้ทั่ว หนีชั่วให้พ้น ฝึกตนให้เป็นคนดี¹⁶⁹

ฝึกอบรมเยาวชนให้คิดดี พูดดี ประพฤติดี รู้จักแบ่งปัน มีปิยะวาจาที่ดีไม่เบียดเบียนผู้อื่น เคารพพ่อแม่ ครู อาจารย์ เน้นให้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน¹⁷⁰ สามารถนำหลักของไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับเยาวชนในปัจจุบันได้¹⁷¹ ในโรงเรียน ศพอ. ได้ใช้หลักกุศลกรรมบถ 10 ในการพัฒนาเยาวชน เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ต่อไป¹⁷² มีการจัดฝึกอบรมเยาวชน ค่ายคุณธรรมจริยธรรม¹⁷³

สรุปประเด็นวิเคราะห์การสัมภาษณ์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

1.1 ด้านหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม

การนำหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมนั้น ปัจจุบันคนในสังคมขาดความละเอียดไม่กลัวเกรง ความรับผิดชอบ หน้าที่ (ผลของการกระทำ) ความเพียรพยายาม ความอดทนธรรมในการดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ปลอดภัย หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องประกอบด้วยกล่าวคือ 1. ปัญญาผล : ความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่เกิดจากการฟัง อ่าน การค้นคว้า 2. วิริยผล : ความขยันหมั่นเพียร 3. อนวัชชผล : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม 4. สังคหผล : ทาน คือ การแบ่งปัน การพัฒนาสังคมนั้น ปิยะวาจา เจริญด้วยถ้อยคำสุภาพ

การพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรมเป็นหลักการปฏิบัติดีในสังคม ทำให้คนไม่เบียดเบียนกัน คนที่เข้าฟังธรรมะถึงหิริคือความละเอียดใส่ใจหลักธรรมของพระพุทธเจ้าประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมที่เหมาะสมพัฒนาต้องเริ่มจากตัวบุคคล เริ่มตั้งแต่ กาย วาจา ใจ เมื่อทำทั้งสอง

¹⁶⁷ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วรรณโณ, ครูสอนปริยัติธรรมประจำวัดมหาพฤฒาราม, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁶⁸ สัมภาษณ์ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณณโกโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁶⁹ สัมภาษณ์ พระมหาวิมล วรรณโณ, ผจก.วัดยานนาวาและเลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดยานนาวา, เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁷⁰ สัมภาษณ์ พระครูนิบุญจริยาทร นิพัธโย, เลขานุการศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁷¹ สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ สุวณโณ, ครูสอนพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร, เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2558.

¹⁷² สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร และ ผู้อำนวยการ ศพอ. วัดประยุรวงศาวาส, เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁷³ สัมภาษณ์ พระมหาโฆว ทสสนีโย, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558.

อย่างแล้วก็จะไปช่วยเหลือสังคมทำให้สงบมีแต่ความสุข 1. มีประโยชน์ยั่งยืน เมื่อพัฒนาตามหลักพุทธแล้วมีส่วนเสียน้อย 2. ทำให้สังคมเป็นสุขอยู่ร่วมกันอย่างปราศจากการแตกแยกทางสังคม

1.2 ด้านการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ตามหลักคุณธรรมบถ 10

ก. แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

1) แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชน “ทางกาย” แนวทางเสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย 1. ทำให้เยาวชนเข้าใจความเป็นอยู่ทางครอบครัวคือการปฏิบัติตนกับพ่อแม่เป็นต้น 2. รู้จักการปฏิบัติตนในสังคม เช่น การเดินผ่านผู้ใหญ่ การอ่อนน้อม เป็นต้นเริ่มต้นด้วยการแนะนำเยาวชนให้รู้จักการไหว้พ่อแม่ ครู พระ ซึ่งแสดงออกถึงความอ่อนน้อม

2) แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน “ทางวาจา” แนวทางเสริมสร้างกายภาพทางวาจา คือท่านให้ไว้ จากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อควรพูดให้คนมีรอยยิ้ม มากกว่าพูดให้คนอื่นมีรอยย่นระหว่างคิ้วเพราะคิดมากนึกถึงคำพูดเรา เน้นด้านศีลและความอดทน

3) แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน “ทางใจ” แนวคิดเชิงพุทธคือเสริมสร้างกายภาพทางใจ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่ผิดใจในเรื่องที่เคยโกรธ มีความคิดเห็นถูกต้อง ทานองครองธรรมมีความกตัญญู สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่หลงระเห็จทางใจ รู้จักว่าควรคิดหรือควรทำ

ข. หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

1) หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางกาย” หลักการพัฒนาทางกายใช้หลักของทานการให้ จาคะ การเสียสละ การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่สังคม

2) หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางวาจา” หลักการพัฒนาสังคมใช้หลักปิยะวาจา คำพูดที่ชอบใจมากกว่าคำที่ขัดใจ วาจาอ่อนหวาน ไพเราะ 1. จัดให้มีการอบรมทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน 2. ต้องส่งเสริมให้คนทำดี ทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ควรเน้นเยาวชนรวมผู้ใหญ่ด้วย

3) หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางใจ” การพัฒนาจิตใจ คือฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำฝึกให้เยาวชนมีสติ ควบคุมจิตให้มั่นคง การมีสติในการนึกคิด เมื่อคิดดี สมองก็จะพัฒนาและสามารถพัฒนา

1.3 ด้านรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

รูปแบบที่ 1 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน

รูปแบบกิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชนทำจริงในเรื่องของเบญจศีล เบญจธรรม และจริยธรรมรูปแบบคือ การสอดแทรกหลักธรรมง่าย ๆ ให้เยาวชนได้จำ เพื่อปลูกฝังความเคยชินแก่เยาวชนศึกษาตามและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาจัดกิจกรรมอบรมค่ายธรรมะ การบรรยายธรรม การปฏิบัติธรรมหลักสูตร วิปัสสนาญาณ

- นำหลักพุทธธรรมมาใช้ได้แก่ 1. ปัญญาพละ : ความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่เกิดจากการฟัง อ่าน การค้นคว้า 2. วิริยพละ : ความขยันหมั่นเพียร 3. อนวัชชพละ : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม 4. สังคหพละ : ทาน คือการแบ่งปันการพัฒนาสังคม

- พัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน ด้านทางกาย ทางวาจา และทางใจ

“ด้านทางกาย” ฝึกการให้ จาคะ การเสียสละ การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่สังคม

“ด้านทางวาจา” ฝึกใช้หลักปิยะวาจา คำพูดที่ซอซอใจมากกว่าคำที่ขัดใจ วาจาอ่อนหวาน ไพเราะ ควรเน้นเยาวชนรวมผู้ใหญ่นักด้วย

“ด้านทางใจ” พัฒนาจิตใจฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำฝึกให้เยาวชนมีสติ ควบคุมจิตใจให้มั่นคง การมีสติในการนึกคิด เมื่อคิดดีสมองก็จะพัฒนาและสามารถพัฒนาช่วยเหลือตนเองสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้

- เสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย เสริมสร้างกายภาพทางวาจา เสริมสร้างกายภาพทางใจ

รูปแบบที่ 2 รูปแบบการศึกษาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

รูปแบบการศึกษาหรือจัดกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ให้เยาวชน เช่น ในศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์กิจกรรมรับสอนพุทธศาสนา เน้นทักษะการปฏิบัติ การกราบ ไหว้ สวดมนต์ คู่กับให้ความรู้ ความเข้าใจ

- โครงการรับสอน พร้อมกับให้พระอาจารย์เข้าค่ายอบรมเด็กตามโรงเรียนที่เชิญไปบรรยายตามโครงการ อบรมเด็กและเยาวชนเปรียญธรรมสมาคม
- การอบรม จะเน้นทักษะ เช่น การกราบพระสงฆ์ สวดมนต์ สมาธิ เดินจงกรม บรรยาย เน้นความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ชาติ ศาสนา โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกน

4.2 สรุปผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งบทสรุปการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 ท่าน

ดังนั้นบทสรุปการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ครั้งนี้ได้ดังนี้

สรุปประเด็นวิเคราะห์การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยศึกษาวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

- แนวคิดหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม กล่าวคือ แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ พระธรรมปิฎก (สมณศักดิ์ปัจจุบัน คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นพระสงฆ์อีกท่านหนึ่งที่พยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ ซึ่งท่านมองว่า “เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไป เป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศีลหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศีลในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนแทบจะไม่มีใครกล่าวถึงเลยในสังคมไทย” สอดคล้องกับหมอประเวศ วสี แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือ นายแพทย์ประเวศ วสี โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎกดังที่กล่าวมาแล้ว นพ. ประเวศ มองว่า “ศีลธรรมหรือศาสนาเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ คือต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (2) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมา อบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักคำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้”

มีวิธีการพัฒนาเยาวชนกับพุทธศาสนาให้เยาวชนพัฒนาดังนี้

การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน ด้านทางกาย ทางวาจา และทางใจ

“ด้านทางกาย” ฝึกการให้ จาคะ การเสียสละ การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้องวิธี มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่ สังคม

“ด้านทางวาจา” ฝึกใช้หลักปิยะวาจา คำพูดที่ชอใจมากกว่าคำที่ขัดใจ วาจา อ่อนหวาน ไพเราะ ควรเน้นเยาวชนรวมผู้ใหญ่วัย

“ด้านทางใจ” พัฒนาจิตใจฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก หมั่น ทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำฝึกให้เยาวชนมีสติ ควบคุมจิตใจมั่นคง การมีสติในการนึกคิด เมื่อคิดดี สมองก็จะพัฒนาและสามารถพัฒนาช่วยเหลือตนเองสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้

- เสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย เสริมสร้างกายภาพทางวาจา เสริมสร้างกายภาพทางใจ

- บุคลิกของเด็กที่ดีรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน กรุงเทพมหานคร

1. การพัฒนาในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ศีล

2. การพัฒนาด้านเจตจำนง ลงไปถึงคุณสมบัติในจิตใจ ก็เป็นสมาธิ ซึ่งรวมถึงเรื่องของ คุณธรรมความดี เรื่องของสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ความเข้มแข็ง หนักแน่น เพียร พยายามสติ สมาธิ แล้วก็เรื่องความสุข ความร่าเริงเบิกบานผ่องใส ฯลฯ ที่เป็นคุณสมบัติสำคัญของ จิตใจ

3. การพัฒนาด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ การรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และ ความสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวหาเหตุปัจจัย

- กระบวนการวางระบบสังคม **ด้านกาย** 1. ไม่ดัดรอนชีวิต ใฝ่ใจทำประโยชน์แก่ทุก คนทุกชีวิต 2. ไม่ถือเอาทรัพย์สินที่เขามาได้ให้ ไม่ว่าของผู้ใดที่ใด 3. ไม่ประพฤติผิดทางเพศ ไม่ละเมิด ต่อสามีภรรยาผู้อื่น **ด้านวาจา** 4. ไม่กล่าวเท็จ ซื่อตรงพูดตามที่เป็นจริง 5. ไม่พูดยุแหย่ส่อเสียด แต่ กล่าวถ้อยคำสมานสามัคคี 6. ไม่พูดคำหยาบ แต่ให้กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ 7. ไม่พูดเพ้อเจ้อ ให้พูดแต่ พอดี มีหลักฐาน ถูกกาล เป็นประโยชน์ **ด้านใจ (ทางจิต และปัญญา)** 8. ไม่ละโมภจ้องจะเอาของ ของใคร (ใจพร้อมจะเผื่อแผ่) 9. ไม่คิดร้ายใคร ให้มีใจเมตตาปรารถนาให้ทุกชีวิตอยู่ดีมีสุข 10. มี สัมมาทิฐิ เข้าใจหลักกรรม เห็นชอบตามทานองคลองธรรม

ผู้วิจัยศึกษาการวิเคราะห์ SWOT Analysis เป็นการวิเคราะห์สภาพองค์กร หรือ หน่วยงานการพัฒนาสังคมในปัจจุบันเพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดเด่น จุดด้อย หรือสิ่งที่อาจเป็นปัญหาสำคัญ ในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคตสำหรับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับ เยาวชน

SWOT Strengths จุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ

Weaknesses จุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบ

Opportunities โอกาสที่จะดำเนินการได้

Threats อุปสรรค ข้อจำกัด หรือปัจจัยที่คุกคามการดำเนินงานขององค์การ หลักของไตรสิกขา

- เก่ง ดี มี สุข ตามหลักไตรสิกขา มาโอบล้อมบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมไทย **ศีล** (พฤติกรรม) พูดชอบ ทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ **สมาธิ** สติชอบ สมาธิชอบ **ปัญญา** เพียรชอบ เห็นชอบ ดำริชอบ

- ปรีโฆสสะ กัลยาณมิตร (เพื่อน) กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ภายในตัวผู้เรียน จนกลายเป็นอุปนิสัยและทักษะการเรียนรู้ที่ดีเพื่อเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเอง

- ปรีชาธมณฺ์ มีสุขภาวะร่าเริงเบิกบาน ผ่องใส แจ่มใส ไม่เครียด สงบสันติ มีความสุขในการเรียนรู้-พัฒนาตนเอง

ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์ธรรมะในวัยเด็ก มาใช้กับเยาวชน เพื่อสร้างรูปแบบเชิงบูรณาการ จากครอบครัว โรงเรียน บวร

- มิติการปกครองของเด็กธรรมะเบื้องต้น : คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

- มิติครอบครัว : ความกตัญญู เมตตากรุณา ละอายชั่วกลัวบาป สำรวมระวัง ไม่ให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีวิถีชีวิตที่ปิดทางเสื่อม เปิดทางเจริญ ในการรับผิดชอบ

- จิตสาธารณะ : การเสียสละ มีสมาธิ จดจ่อตั้งมั่น มีสติ เข้มแข็งกล้าหาญ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจ สู้สิ่งยาก ไม่ย่อท้อ

การพัฒนา สมรรถภาพของมิติการพัฒนาสังคมสะท้อนสามารถพัฒนาสังคม ดังนี้

- เชิงธรรมะ : สมรรถภาพของมิติการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตาหู ฟัง ให้ดูเป็น ฟังเป็น ดูให้ได้ความรู้ มีสติไม่หลงไปตามความยินดียินร้าย ชอบชังเท่านั้น

การเสพรบโรค ชีวิตจะเป็นอยู่ได้ด้วยอาศัยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ปัจจัยเครื่องใช้สอยต่างๆ รวมไปถึงพวกอุปกรณ์เทคโนโลยีทั้งหลาย ซึ่งจะมาสัมพันธ์กับปัญญาตื้นๆ เพียงพอต้องมีปัญญา

- เชิงสังคมศาสตร์ : สมรรถภาพปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม ธรรมชาติแวดล้อม อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคี

สมรรถภาพมิติการเมือง - กาย การรับรู้สื่อข้อมูลข่าวสารอย่างรู้เท่าทัน

- วาจา การพูดชอบ ไม่กล่าวเท็จ ชื่อตรงพูดตามที่
เป็นจริง ไม่พูดุญเหี้ยมส่อเสียด
- ใจ มีความสุขในการเรียนรู้พัฒนาตนเอง
- สมรรถภาพมิติสะท้อนสังคม - กายไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
 - วาจาการพูดชอบ
 - มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคี
- สมรรถภาพมิติเศรษฐกิจ - กาย บริโภคใช้สอยปัจจัยต่าง ๆ ด้วยปัญญา
 - วาจา ไม่กล่าวเท็จ คำสุภาพ ไพเราะ
 - ใจมีอาชีพสุจริตได้โดยไม่เบียดเบียน

4.3 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนทางกาย : นำหลักภavana 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลิกภาพ ด้านความเรียบร้อยทางด้านศีล นำหลักการพัฒนาทางวาจา ด้วยการมีปิยวาจา ด้วยการใช้หลักสังคหวัตถุธรรม นำหลักสงบด้านการฝึกจิต ฝึกกายกรรม วชิกรรม และ นามโนกรรม ด้วยการพัฒนาทางจิต ด้วยจิตเป็นสมาธิ และได้้นำหลักการพัฒนาพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน ทางกาย : ด้วยการทำให้ดู อยู่ให้เห็น ทำให้เป็นตัวอย่าง ทางวาจา : พัฒนาหลักธรรมด้วยการพูดจาสุภาพ ปิยวาจา ทางใจ : พัฒนาหลักธรรมของเยาวชน ด้วยจิตเมตตา นำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนกรุงเทพมหานคร ดังนี้

รูปแบบที่ 1 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน

รูปแบบแนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมกิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชนทำจริงในเรื่องของเบญจศีล เบญจธรรม และจริยธรรมรูปแบบคือ การสอดแทรกหลักธรรมง่าย ๆ ให้เยาวชนได้จำ เพื่อปลูกฝังความเคยชินแก่เยาวชนศึกษาตามและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญาจัดกิจกรรมอบรมค่ายธรรมะ การบรรยายธรรม การปฏิบัติธรรมหลักสูตร วิปัสสนาญาณ

- นำหลักพุทธธรรมมาใช้ได้แก่ 1. ปัญญาพละ : ความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่เกิดจากการฟัง อ่าน การค้นคว้า 2. วิริยพละ : ความขยันหมั่นเพียร 3. อนวัชชพละ : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม 4. สังคหพละ : ทาน คือการแบ่งปันการพัฒนาสังคม

- พัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน ด้านทางกาย ทางวาจา และทางใจ

“ด้านทางกาย” ฝึกการให้ จาคะ การเสียสละ การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่สังคม

“ด้านทางวาจา” ฝึกใช้หลักปิยะวาจา คำพูดที่ซอซอใจมากกว่าคำที่ซัดใจ วาจาอ่อนหวาน ไพเราะ ควรเน้นยาวชนรวมผู้ใหญ่ด้วย

“ด้านทางใจ” พัฒนาจิตใจฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำฝึกให้ยาวชนมีสติ ควบคุมจิตให้มั่นคง การมีสติในการนึกคิด เมื่อคิดดีสมองก็จะพัฒนาและสามารถพัฒนาช่วยเหลือตนเองสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้

- เสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย เสริมสร้างกายภาพทางวาจา เสริมสร้างกายภาพทางใจ

- เชิงสังคมศาสตร์ : สมรรถภาพปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม ธรรมชาติแวดล้อม อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคี

- สมรรถภาพมิติการเมือง
- กาย การรับรู้สื่อข้อมูลข่าวสารอย่างรู้เท่าทัน
 - วาจา การพูดซอซอ ไม่กล่าวเท็จ ซื่อตรงพูดตามที่ เป็นจริง ไม่พูดยุแหย่ส่อเสียด
 - ใจ มีความสุขในการเรียนรู้พัฒนาตนเอง

- สมรรถภาพมิติสะท้อนสังคม
- กาย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
 - วาจา การพูดซอซอ
 - มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคี

- สมรรถภาพมิติเศรษฐกิจ
- กาย บริโภคใช้สอยปัจจัยต่าง ๆ ด้วยปัญญา
 - วาจา ไม่กล่าวเท็จ คำสุภาพ ไพเราะ
 - ใจ มีอาชีพสุจริตได้โดยไม่เบียดเบียน

รูปแบบที่ 2 รูปแบบการศึกษาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

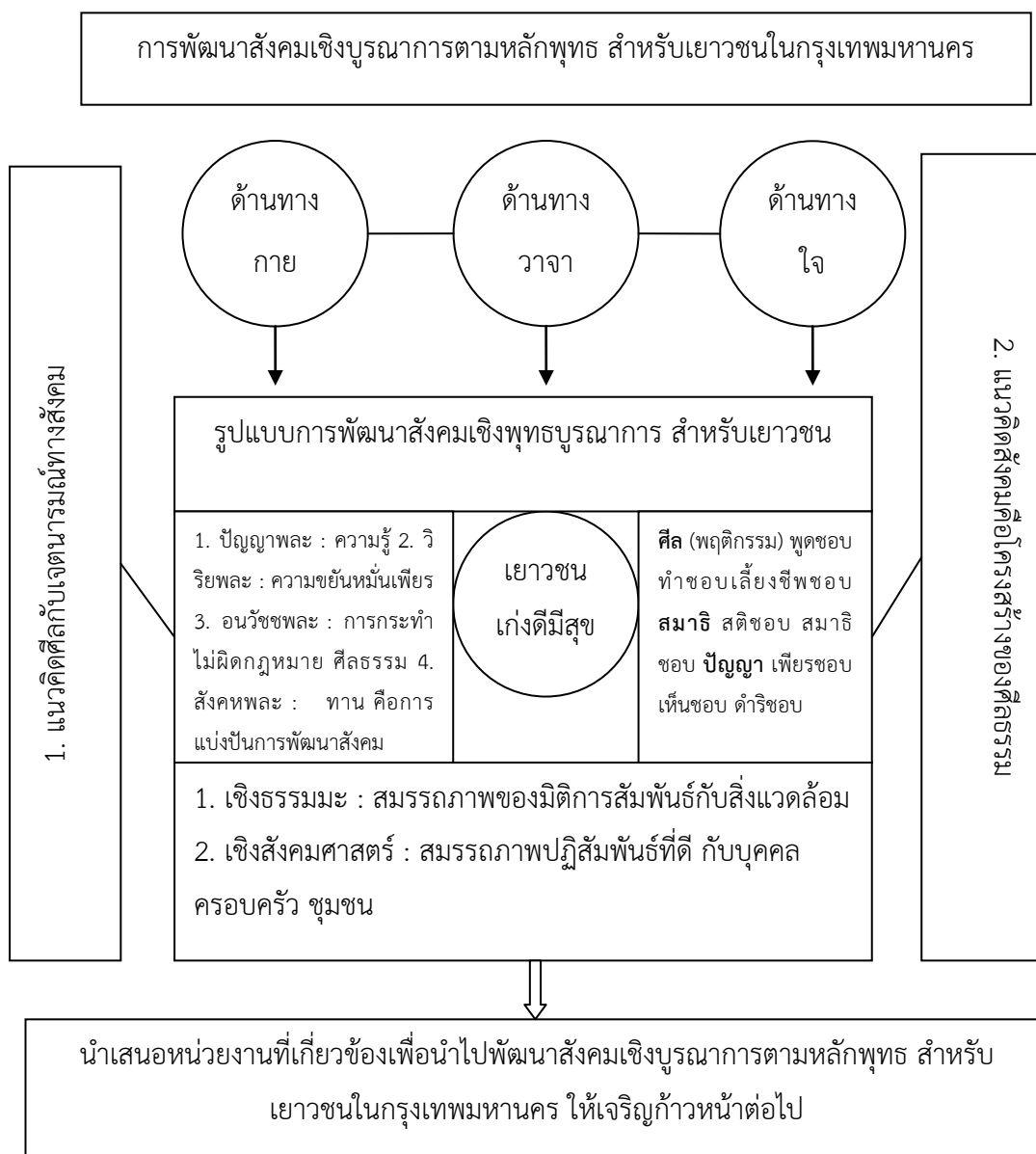
รูปแบบการศึกษาหรือจัดกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ให้เยาวชน เช่น ในศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์กิจกรรมรับสอนพุทธศาสนา เน้นทักษะการปฏิบัติ การกราบ ไหว้ สวดมนต์ คู่กับให้ความรู้ ความเข้าใจ

- โครงการสอน พร้อมกับให้พระอาจารย์เข้าค่ายอบรมเด็กตามโรงเรียนที่เชิญไป บรรยายตามโครงการ อบรมเด็กและเยาวชนเปรียญธรรมสมาคม

- การอบรม จะเน้นทักษะ เช่น การกราบพระสงฆ์ สวดมนต์ สมาธิ เดินจงกรม บรรยาย เน้นความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ชาติ ศาสนา โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกน
- มิติการปกครองของเด็กธรรมมะเบื้องต้น : คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
- มิติครอบครัว : ความกตัญญู เมตตากรุณา ละอายชั่วกลัวบาป สำรวมระวัง ไม่ให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีวิถีชีวิตที่ปิดทางเสื่อม เปิดทางเจริญ ในการรับผิดชอบ
- จิตสาธารณะ : การเสียสละ มีสมาธิ จดจ่อตั้งมั่น มีสติ เข้มแข็งกล้าหาญ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจ สู้สิ่งยาก ไม่ย่อท้อ

4.4 สรพองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์เอกสารโดยตรงสรุปโมเดลองค์ความรู้ ดังแผนภูมิที่ 4.1

แสดงโมเดลองค์ความรู้ ดังแผนภูมิที่ 4.1

จากการทบทวนโมเดลองค์ความรู้ ดังแผนภูมิที่ 4.1 “การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” ดังนี้

การพัฒนาสังคมเป็นการกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควรกล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มี

อาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับ การรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขการพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อนการแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลายๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กระบวนการเปลี่ยนแปลง และ แผนการดำเนินงาน

การพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาและเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหวาดหวั่น ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ยกย่องตนเองและเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสของพันธนาการทั้งปวง สำหรับในการพัฒนาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ การพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีติมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ต้องพัฒนาให้เป็นในทางที่ดับทุกข์ คือต้องไม่มีติมีชั่ว ไม่มีบวมมีลบ นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นสำคัญ

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เป็นการพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาและเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนให้ดีขึ้น การศึกษาแผนใหม่แม้ไม่ขัดแย้งกับคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่ก็จะไม่เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา ถ้าครูผู้สอนไม่รู้จักรัตนธรรมะในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิชาการสมัยใหม่ อีกทั้งสังคมเมืองก็ใหญ่ขึ้น มีสิ่งล่อลึงเร้าที่ทำให้เด็กและเยาวชนหันเหไปทางผิดได้เสมอ และก็มีตัวอย่างที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนให้เป็นชาวปราชญ์ตามสื่อมวลชนอยู่ไม่น้อย เราทำอย่างไรที่จะเด็กและเยาวชนได้รู้ถึงคำสอนในพระพุทธศาสนา แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ เป็นภูมิคุ้มกันให้พวกเขาก้าวพ้นจากห้วงเหวของความไม่ดีไม่งามต่างๆ ไปได้จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น

การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร แนวคิดคือกับเจตนารมณ์ทางสังคม แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม กิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชนด้านร่างกาย ด้านทางวาจา ด้านทางใจ โดยใช้รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับ

เยาวชน 1. ปัญญาพละ : ความรู้ 2. วิริยพละ : ความขยันหมั่นเพียร 3. อนวัชชพละ : การกระทำไม่
 ผิดกฎหมาย ศีลธรรม 4. สังคหพละ : ทาน คือการแบ่งปันการพัฒนาสังคม มีศีล (พฤติกรรม) พุดชอบ
 ทำชอบเลี้ยงชีพชอบ **สมาธิ** สติชอบ สมาธิชอบ **ปัญญา** เพียรชอบ เห็นชอบ ดำริชอบ เจริญธรรมะ :
 สมรรถภาพของมิติการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เจริญสังคมศาสตร์ : สมรรถภาพปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล
 ครอบครัว ชุมชน นำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ
 สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม ความสำคัญของพุทธศาสนาในการพัฒนาว่า พุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรมเป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เพื่อแผ่ความรักและปราศจากความเห็นแก่ตัวดังนั้น ในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรม

- 1) ทำให้ปัญหาของสังคมลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด
- 2) ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหานั้นหรือปัญหาในลักษณะเดียวกันนั้นเกิดขึ้นแก่สังคมอีก
- 3) ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทน
- 4) ทำให้ประชาชนในสังคมสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามฐานะ

ของแต่ละบุคคล

- 5) ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคม

กระบวนการพัฒนาสังคมต้องไม่ไปเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมที่ประชาชนเป็นอยู่อย่างทันทีทันใด ซึ่งสิ่งที่ต้องคำนึงเป็นอันดับแรกก่อนที่จะพัฒนาด้านอื่น ๆ คือต้องสร้างความกินดี อยู่ดี ให้เกิดขึ้นก่อน หากต้องมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต้องให้ค่อยเป็นค่อยไป เมื่อสามารถเปลี่ยนแปลงได้แล้ว ต้องปลูกฝังให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สิ่งที่ต้องตระหนักเมื่อจะพัฒนาสังคมคือ ต้องให้ประชาชนพยายามพึ่งตนเองให้ได้ และให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันทำงาน จนกระทั่งสามารถพึ่งตนเองในชุมชน สามารถบริหารจัดการกันภายในชุมชนได้

ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอนสมิงเจอร์ ซึ่งเป็นทฤษฎีตะวันตก ซึ่งอาจจะมีความเป็นตะวันตกอยู่บ้าง เพราะ ดร.เอนสมิงเจอร์ ได้รวบรวมจากการทำงานในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศอินเดีย ซึ่งมีสาระสำคัญการพัฒนาสังคม

1. เป้าหมายการพัฒนาชาติ คือการพัฒนาคนและการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนคือ การทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้อย่างนับถือตนเอง

2. การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาของตนเอง แสวงหาเทคโนโลยีและงบประมาณจากรัฐบาลและสร้างโครงสร้างสถาบันพื้นฐาน มีคนเชื่อถือและสนองความต้องการจำเป็นของเขาได้

3. สาเหตุการพัฒนาอาจมาจากสาเหตุภายนอกหรือภายในก็ได้จะทำการพัฒนาได้คนที่จะถูกพัฒนาต้องยินยอมเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้ทำในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

4. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ทักษะหรือวิธีการทำสิ่งของจะต้องมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กระตุ้นยั่วยุให้เติบโตได้ กำหนดทิศทางได้และจะต้องไม่ตายตัว

5. การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมเป็นทั้งผลและเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง

6. การพัฒนาสังคม ทำให้วิธีการคิดและวิธีทำสิ่งต่าง ๆ ตามประเพณีปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป

7. ในกระบวนการพัฒนาสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงสังคม ประเพณีให้เป็นสังคมสมัยใหม่

8. เนื่องจากการพัฒนาสังคมจะต้องใช้เงินในการเริ่มโครงการและดำเนินโครงการหลักสำคัญอย่างหนึ่ง จากประสบการณ์ 30 ปีในการพัฒนาของ ดร. เอนสมิงเงอร์ คือ จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อนและอย่างต่อเนื่องประชาชนจะต้องเข้าใจว่าเงินที่นำมาใช้ในการพัฒนาจะต้องมาจากชุมชนที่จะถูกพัฒนานั่นเอง เงินของรัฐเท่าใดก็สู้เงินของประชาชนไม่ได้

9. หากใช้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานให้เป็นทั้งเหตุและผลของการพัฒนา จะต้องใช้การปฏิรูปที่ดินและปฏิรูปสถาบัน สนับสนุนการพัฒนาแบบผสมผสาน

10. แบบแผนการดำเนินชีวิตครอบครัวและค่านิยมทางสังคมจะต้องใช้เวลาเปลี่ยนปลี่ยนนานกว่าวัตถุ ดังนั้นจึงต้องเลือกเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาใช้เพื่อให้ครอบครัวและค่านิยมมีเวลาปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้

11. การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องล่อแหลมต่อความไม่สงบทางการเมือง เพราะการพัฒนาทุกเรื่องเป็นการเมือง ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงต้องได้รับการสนับสนุนทางการเมืองอย่างแข็งขัน

12. ความรู้สังคมศาสตร์ จะช่วยให้สามัญชน นักวางแผนนักบริหาร และนักการเมืองเข้าใจทฤษฎีพัฒนาสังคมได้ดีขึ้น

แนวคิดหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคม กล่าวคือ แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม : “เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไป เป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศีลหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศีลในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อ

การพัฒนาคนแทบจะไม่มีกล่าวถึงเลยในสังคมไทย” สอดคล้องกับหมอประเวศ วสี แนวคิดสังคม คือโครงสร้างของศีลธรรม : “ศีลธรรมหรือศาสนาเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ คือต้องมี องค์ประกอบสำคัญ ๒ ส่วน ได้แก่ (๑) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (๒) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมา อบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่า สำคัญที่สุด คือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักคำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้”

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกด้านหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมนั้น ปัจจุบัน คนในสังคมขาดความละเอียดไม่ว่างกรง โทษของความผิดควรใช้หลักธรรมคือ หิริ โอตตัปปะ ธรรมยก จิตใจจากความมืดก่อนแล้วเสริมด้วย สอนให้นักเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง ความเป็นทุกข์ของ ร่างกายและความไม่ยึดติดในตัวตนเห็นคนอื่นชั่วกว่าตน ให้ยึดหลักพรหมวิหาร ๔ และอิทธิบาท ๔ หลักการในการพัฒนาสังคม ให้นำหลักธรรมไตรสิกขา ๓ ศีล สมาธิ ปัญญา มาประกอบในการสอน ของโรงเรียน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกน ผูกอบรมเจริญ ทางกาย วาจา ปัญญาฝึกให้เกิดความคิด ปฏิบัติด้วยตนเองประกอบด้วย

ปัญญาพละ : ความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่เกิดจากการฟัง อ่าน การค้นคว้า

วิริยพละ : ความขยันหมั่นเพียร

อนวัชพละ : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม

สังคหพละ : ทาน คือ การแบ่งปัน

การพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรมเป็นหลักปฏิบัติดีในสังคม ทำให้คนไม่ เบียดเบียนกัน คนที่เข้าฟังธรรมะถึงหิริคือความละเอียดใส่ใจ ตั้งแต่ของเล็กน้อยจนถึงก้อนใหญ่โต แม้มีโอกาสก็ไม่โกงเมื่อปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ย่อมเป็นการลดทอนกิเลสลงได้ เมื่อลดกิเลสได้ย่อม ลดปัญหาได้ สุขุมมีเพิ่มมากขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง หลักพุทธธรรม ดังกล่าว เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมและมนุษย์ทั้งกายวาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา ให้รู้จักความอดทน อดกลั้น มีวิริยะ รู้ทันตามความเป็นจริง

ด้านการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

ประเด็นที่ 1 แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชน “ทางกาย” แนวทาง เสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย คือเข้าจากปาณา....อทินนา.....ภนเมสุ..... เยาวชนอยาก หล่อ อยากสวยต้องเว้นทั้ง 3 อย่างนี้ทุกคนล้วนรักตัวกลัวตาย จึงไม่ควรที่จะทำร้ายกัน เบียดเบียน กันไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนเน้นด้านศีลสิกขา โดยมุ่งอบรมฝึกฝนให้เยาวชนทางกาย ให้รู้จักตนเอง

ครอบครัว รู้จักกันดูฟังให้เป็น ให้ฝึกนิสัยการพิจารณาการเสพบริโกศ ปัจจัย 4 รู้จักพอประมาณ และพอดี¹ให้ได้รักษาศีล ถวายทาน ถาวนา

ประเด็นที่ 2 แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน “ทางวาจา” แนวทางเสริมสร้างกายภาพทางวาจา คือท่านให้เว้น จากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อควรพูดให้คนมีรอยยิ้ม มากกว่าพูดให้คนอื่นมีรอยย่นระหว่างคิ้วเพราะคิดมากนึกถึงคำพูดเรา เน้นด้านศีลและความอดทน นำหลักธรรมของศีล ด้านประพจน์ทางวาจา ไม่พูดเท็จ พูดแต่ความจริง อ่อนหวาน ไพเราะไม่พูดยุยงให้แตกความสามัคคีใน ครอบครัว ชุมชน ประเทศ ในสังคม² เน้นมารยาท ชาวพุทธ การพูดมีสัมมาคาระ ต้อนรับ ปฏิสันถาร

ประเด็นที่ 3 แนวความคิดเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน “ทางใจ” แนวคิดเชิงพุทธ คือไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่ผิดใจในเรื่องที่เคยโกรธ มีความคิดเห็นถูกทำนองครองธรรมเมื่อใจเราสงบเราจะพบกับทางออกเสมอ และเป็นทางออกที่ดีที่สุดโดยใจไม่เป็นทุกข์เน้นที่สติให้เยาวชนมั่นฝึกสมาธิ มีความตั้งมั่นในความดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ มีความกตัญญู สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้³ จิตใจมีความอ่อนน้อม จิตอาสา เอื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น

การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ความสำคัญพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธ ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และยึดหลักของความพอเหมาะพอดีในการเลี้ยงดู และปัญญา การอบรมเลี้ยงดูเยาวชนที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพที่สมบูรณ์เท่านั้น หากยังต้องให้มีการอบรมสั่งสอน ให้เยาวชนมีความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องและปฏิบัติตนในทางที่ชอบธรรม ฉะนั้น การพัฒนาเยาวชนตามหลักการของพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะที่บูรณาการเด็กต้องได้รับการหล่อเลี้ยง บำรุง และส่งเสริมไปพร้อมกันทั้งหมดอย่างได้สัดส่วนสมดุลกันกล่าว คือ

1. ทางด้านร่างกายนั้น ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และ ยึดหลักของความพอเหมาะพอดีในการเลี้ยงดู เช่น การให้อาหาร การพักผ่อน ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค
2. ทางด้านจิตใจ ต้องยึดหลักของสมาธิการบริหารจิตให้ลดละอกุศล มีความบริสุทธิ์แจ่มใส

¹ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยวิทย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

² สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยวิทย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

³ สัมภาษณ์ พระโกมิน จันทาโก , รองผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยวิทย์วัดมหาธาตุฯ, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558.

3. ทางด้านปัญญา ยึดหลักของความรู้คิดที่มีเหตุผลเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่อิสรภาพอันสมบูรณ์

พัฒนาการทางสังคมของเยาวชนเริ่มตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นมา เป็นประสบการณ์สะสมที่เกิดจากสภาพแวดล้อมหลายประการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเพื่อน สถาบันการศึกษาและสภาพแวดล้อมทางสังคม

1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว คือ สภาพการเลี้ยงดู การฝึกอบรม การเป็นตัวอย่างที่ดีของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู รูปแบบการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หรือ อัตตาธิปไตยจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางสังคม บิดามารดาที่ให้ความรัก ความสนใจให้อุปการะและอิสรภาพอย่างมีเหตุผล จะช่วยสร้างฐานที่ดีในการพัฒนาทางสังคมของเยาวชน

2) เพื่อนมีอิทธิพลต่อเยาวชนมาก เพราะเยาวชนจะแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง เยาวชนจะเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน จะให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก ชอบที่จะคบหาและร่วมกลุ่มกับเพื่อน ลักษณะความเป็นผู้นำหรือผู้ตามจะเริ่มแสดงอย่างชัดเจน ถ้าหากได้รับการชักจูงไปในแนวทางที่ไม่ดี ก็จะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้

3) สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษามีอิทธิพลต่อเยาวชนมากนอกจากเพื่อนแล้ว ครูอาจารย์จะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อเยาวชน รวมทั้งกฎระเบียบของสถาบันจะเป็นส่วนผลักดันให้เยาวชนอยู่ในสังคมเพื่อนที่สถาบันอย่างมีความสุขหรือจะสร้างให้เยาวชนเกิดความเครียด ก็จะอยู่ที่กระบวนการและสภาพแวดล้อมของสถาบันการศึกษาที่จะจัดให้

4) สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมต่างชาติรวมทั้งอิทธิพลของสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น จะมีส่วนสร้างรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมแก่เยาวชน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชนในกรุงเทพมหานครที่สอดคล้อง

ประเด็นที่ 1 หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางกาย” หลักการพัฒนาทางกายใช้หลักของทานการให้ จาคะ การเสียสละ เว้นจากการทำร้ายกันทุกรูปแบบ ผูกให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ซื่อสัตย์ กตัญญู การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง เรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่สังคม

ประเด็นที่ 2 หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางวาจา” หลักการพัฒนาสังคมใช้หลักปิยะวาจา คำพูดที่ชอบใจมากกว่าคำที่ขัดใจ วาจาอ่อนหวาน ไพเราะนำหลักธรรมข้อคิดให้นักเรียนตระหนักของศีลมีการรับศีล 5 ก่อนเข้าโรงเรียนและให้พูดแต่สิ่งที่มีประโยชน์ ไม่พูดให้เกิดความแตกแยกของสังคม

ประเด็นที่ 3 หลักการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน “ทางใจ” การพัฒนาจิตใจ คือฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำ ความอ่อนโยน นุ่มนวล จิตอาสา นำหลักธรรมด้านปัญญา ภาวนาสอนให้เยาวชนรู้จักสิ่งที่ดีไม่มีดี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตอาสา รู้จักช่วยเหลือตนเอง ผู้อื่น ครอบครัว ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

นำเสนอรูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

รูปแบบที่ 1 รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน

รูปแบบแนวคิดยึดกับเจตนารมณ์ทางสังคมกิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชนทำจริงในเรื่องของเบญจศีล เบญจธรรม และจริยธรรมรูปแบบคือ การสอดแทรกหลักธรรมง่าย ๆ ให้เยาวชนได้จำ เพื่อปลูกฝังความเคยชินแก่เยาวชนศึกษาตามและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาจัดกิจกรรมอบรมค่ายธรรมะ การบรรยายธรรม การปฏิบัติธรรมหลักสูตร วิปัสสนาญาณ

- นำหลักพุทธธรรมมาใช้ได้แก่ 1. ปัญญาผล : ความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่เกิดจากการฟัง อ่าน การค้นคว้า 2. วิริยผล : ความขยันหมั่นเพียร 3. อนุวัชผล : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม 4. สังคหผล : ทาน คือการแบ่งปันการพัฒนาสังคม

- พัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการของเยาวชน ด้านทางกาย ทางวาจา และทางใจ

“ด้านทางกาย” ฝึกการให้ จาคะ การเสียสละ การประพฤติทางกาย กิริยา มารยาท การยืน เดิน นั่ง ปรกติเรียบร้อย การกราบไหว้ที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์ สามัคคี รู้จักกาลเทศะในการเข้าสู่สังคม

“ด้านทางวาจา” ฝึกใช้หลักปิยะวาจา คำพูดที่ซอบใจมากกว่าคำที่ขัดใจ วาจาอ่อนหวาน ไพเราะ ควรเน้นเยาวชนรวมผู้ใหญ่วัย

“ด้านทางใจ” พัฒนาจิตใจฝึกสติ ให้เข้าใจตัวเอง และส่งต่อ ยังสังคมและโลก หมั่นทำจิตให้สงบอยู่เป็นประจำฝึกให้เยาวชนมีสติ ควบคุมจิตให้มั่นคง การมีสติในการนึกคิด เมื่อคิดดีสมองก็จะพัฒนาและสามารถพัฒนาช่วยเหลือตนเองสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคได้

- เสริมสร้างกายภาพให้มีความสะอาดทางกาย เสริมสร้างกายภาพทางวาจา เสริมสร้างกายภาพทางใจ

- เชิงสังคมศาสตร์ : สมรรถภาพปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม ธรรมชาติแวดล้อม อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคี

สมรรถภาพมิติการเมือง

- กาย การรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างรู้เท่าทัน
- วาจา การพูดซอบ ไม่กล่าวเท็จ ซื่อตรงพูดตามที่ เป็นจริง ไม่พูดยุแหย่ส่อเสียด
- ใจ มีความสุขในการเรียนรู้พัฒนาตนเอง

สมรรถภาพมิติสะท้อนสังคม – กายไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

- วาจาการพูดชอบ
- มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคี

สมรรถภาพมิติเศรษฐกิจ

- กาย บริโภคใช้สอยปัจจัยต่าง ๆ ด้วยปัญญา
- วาจา ไม่กล่าวเท็จ คำสุภาพ ไพเราะ
- ใจมีอาชีพสุจริตได้โดยไม่เบียดเบียน

รูปแบบที่ 2 รูปแบบการศึกษาการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

รูปแบบการศึกษาหรือจัดกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ให้เยาวชน เช่น ในศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์กิจกรรมรับสอนพุทธศาสนา เน้นทักษะการปฏิบัติ การกราบ ไหว้ สวดมนต์ คู่กับให้ความรู้ ความเข้าใจ

- โครงการสอน พร้อมกับให้พระอาจารย์เข้าค่ายอบรมเด็กตามโรงเรียนที่เชิญไป บรรยายตามโครงการ อบรมเด็กและเยาวชนเปรียญธรรมสมาคม

- การอบรม จะเน้นทักษะ เช่น การกราบพระสงฆ์ สวดมนต์ สมาธิ เดินจงกรม บรรยาย เน้นความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ชาติ ศาสนา โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกน

- มิติการปกครองของเด็กธรรมมะเบื้องต้น : คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

- มิติครอบครัว : ความกตัญญู เมตตากรุณา ละอายชั่วกลัวบาป สำรวมระวัง ไม่ให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีวิถีชีวิตที่ปิดทางเสื่อม เปิดทางเจริญ ในการรับผิดชอบ

- จิตสาธารณะ : การเสียสละ มีสมาธิ จดจ่อตั้งมั่น มีสติ เข้มแข็งกล้าหาญ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจ สู้สิ่งยาก ไม่ย่อท้อ

องค์ความรู้การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม กิจกรรมสร้างฐานความรู้ให้เยาวชน ด้านทางกาย ด้านทางวาจา ด้านทางใจ โดยใช้รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชน 1. ปัญญาพละ : ความรู้ 2. วิริยพละ : ความขยันหมั่นเพียร 3. อนวัชพละ : การกระทำไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม 4. สังคหพละ : ทาน คือการแบ่งปันการพัฒนาสังคม มีศีล

(พฤติกรรม) พูดชอบทำชอบเลียงชีพชอบ **สมาธิ** สติชอบ สมาธิชอบ **ปัญญา** เพียรชอบ เห็นชอบ ดำริชอบ เจริญธรรมะ : สมรรถภาพของมิตติการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เจริญสังคมศาสตร์ : สมรรถภาพปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน นำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธสำหรับเยาวชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธ สำหรับเยาวชนผู้วิจัยได้ค้นพบเป็นข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ได้อ่านงานวิจัยชิ้นนี้ไว้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อยุทธศาสตร์การพัฒนา ดังนี้

1.1 การส่งเสริมและสนับสนุนทุนการวิจัยมุ่งเป้าและพัฒนาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพ อย่างหลากหลาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามความถนัดความชอบสำหรับเยาวชน

1.2 ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนเกิดทักษะทางกาย ทางวาจา ทางใจที่ดี เพื่อปลูกฝังให้กลายเป็นอุปนิสัยในการใฝ่เรียนรู้ใฝ่สร้างสรรค์ใฝ่ดี สร้างค่านิยม และส่งเสริมให้เยาวชนพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองและผู้อื่น

1.3 ส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธสำหรับเยาวชน วิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรมประเพณี ที่ก่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมรอบด้านตาม

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการตามหลักพุทธสำหรับเยาวชนมีข้อจำกัดทั้งตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการวิจัย และระยะเวลา ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้ผู้สนใจได้ศึกษาวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

1. ศึกษาการพัฒนาแนวคิดทางสังคมตามโครงสร้างของศีลธรรมสำหรับเยาวชน
2. การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาสังคมตามหลักธรรมที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างสงบสุข
3. การพัฒนาสังคมตามข้ออุปสรรคและการแก้ปัญหาของสำหรับเยาวชน
4. การศึกษาวิธีการการพัฒนาสังคม เยาวชนกับพุทธศาสนาให้เยาวชนพัฒนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือและเอกสารทั่วไป

กรมการศาสนา. แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.

คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. ความจริงของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราช

ภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ใครจะกุมชะตาเอเชียพระพุทธศาสนาหรือคอมมิวนิสต์. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์สภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์. (ม.ป.ท. : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๒๗.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม. การวิจัยและการพัฒนาบุคคล. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๓.

เดชา เปรมฤดีเลิศ. ความเข้าใจเบื้องต้นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม.

กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.

ติน ปรัชญพฤทธิ. การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕

ทิตนา แคมมณี และคณะ. หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีไทย. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ธีรเดช ฉายอรุณ. **แนวทางการสร้างตัวชี้วัดสำหรับประเมินผลแผนงาน/โครงการ**. กรม
ประชาสงเคราะห์, ๔๔ (๖), ๒๕๔๔.

นงราม เศรษฐพานิช. **การพัฒนาตัวชี้วัดและทบทวนกระบวนการทำงาน**. ในเอกสารประกอบการ
สัมมนาปฏิรูประบบราชการ สกศ, ครั้งที่ ๔ (สายวิชาการ), ๒๕๔๐.

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์. **นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร. **การพัฒนาเยาวชน**. จันทบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๓๘.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๔๖.

ปรีชา วิหคโต. **จิตวิทยาวัยรุ่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี, ๒๕๓๓.

พระคุณี เมธงูโร. **การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๓๒.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต). **อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวร
ราม (วัดช่องลม)**. **อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์ พรินติ้ง, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). หลักแม่บทของการพัฒนาคน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม,

๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). สยามสามไตร. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลิโมลคิมทอง, ๒๕๓๓.

พระสิริมังคลาจารย์. มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๓๘.

พสุ เดชะรินทร์ และคณะ. การกำหนดตัวชี้วัดระดับบุคคล. กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๘.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. เอกสารคำสอน รายวิชา ๘๓๐๓๒๑ การวางแผนและการจัดทำโครงการเพื่อ

การพัฒนาสังคม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.

พัทธา สายหู. กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พิชัย ผนาทอง. เอกสารประกอบการสอนรายวิชามนุษย์กับสังคม. ภาควิชาสังคมวิทยาและ

มนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ. การสังเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่. นนทบุรี : พิมพ์ดี, ๒๕๓๗.

พุทธทาสภิกขุ. บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ,

๒๕๔๒.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทย

อนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.

โยธิน ศันสนยุท และคณะ. จิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อักษรเจริญทัศน์หน้า, ๒๕๔๒.

วาสนา ประवालพฤกษ์. คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาเรื่อง
“หลักการและเทคนิคการประเมินทางการศึกษา”. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เดอะ
มาสเตอร์ กรุป แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๙.

วิโรจน์ นาคชาติ. พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๔.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. จิตวิทยาพัฒนาการ : พฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

สนิท สมัครการ. วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

สมพร เทพสิทธิ์. ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สมร ทองดี. การพัฒนาบุคลิกภาพ อารมณ์ สังคม ของวัยรุ่น. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : สุโขทัย
ธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. “รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและ
เยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓๐ มกราคม - มิถุนายน
๒๕๕๕, วารสาร มฉก.วิชาการ.

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. “รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเด็กและ
เยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓๐ มกราคม - มิถุนายน
๒๕๕๕, วารสาร มฉก.วิชาการ.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๒๖.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. คู่มือการกำหนดตัวชี้วัดตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของ
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี,
๒๕๔๒.

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. **สังเคราะห์ตัวชี้วัดกลุ่มเป้าหมายที่**

สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) ปี ๒๕๔๘. กรุงเทพมหานคร : ปิทีเอส
เพรส, ๒๕๔๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : เขมมบรรณกิจ, ๒๕๕๐.

สุทิวรรณ ตันติรจนาวงศ์และคณะ (รองศาสตราจารย์ ดร.). **การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ :**

กรณีศึกษากลุ่มเด็กเยาวชนและข้าราชการภาครัฐ. รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุน
การวิจัยจากกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร
กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา.** (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภา
การพิมพ์, ๒๕๒๖.

สุนน อมรวิวัฒน์. **การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์.** ปาฐกถาในการประชุมอาจารย์ คณะพยาบาล
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙.

สุรีย์ และ วิเชียร มีผลกิจ. **พุทธศิลป์ ๔๕ พรรษา.** กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓.

สุวัฒน์ จันท์จำนง. **ปรัชญาและศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙.

อภิชา แดงจำรูญ. **การศึกษาการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด**
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพฯ. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อภิญา เวชชัย, ผศ. **การศึกษาทบทวนสถานการณ์ปัญหาของครอบครัวไทยและข้อเสนอต่อ**
นโยบายการพัฒนาสถาบันครอบครัว. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

อมรวิทย์ นาครทรรพ. **เด็กไทยในมิติวัฒนธรรม.** รายงานการวิจัย สกว. ของนิสิตคณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๘.

อุทัย หิรัญโต. **หลักสังคมวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ไกรสิทธิ์ รุ่งเรือง และคณะ. “การเพิ่มประสิทธิภาพการในดำเนินงานกรณีศึกษา : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คานาอัน พร็อพเพอร์ตี้”. รายงานวิจัยหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิตคณะวิทยาการจัดการ. ขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

ณัฐกิตติ ศรีสันต์. “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาค ตะวันออก”. รายงานการวิจัย. ชลบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.

นงลักษณ์ เรือนทอง. “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

บรรจง เจริญสุข. “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน”. ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต (การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

พระมหาบุญสมสมบัติ ปากาโร, การนำหลักธรรมที่ได้จากการเข้าค่ายคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๗”. รายงานการวิจัยโครงการฝึกอบรม พัฒนากิจการ รุ่นที่ ๒. มหาวิทยาลัยมหามกุฏ, ๒๕๔๗.

พิสิฐ เทพไกรวัล. “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษาขนาดเล็ก”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.

วิรุช สอนกอง. สภาพปัญหาการติดยาเสพติดและสารเสพติดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖.

ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย ร.ศ., ดร. และคณะ. “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงาน ยุติธรรมจังหวัด”. รายงานวิจัย. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย ร.ศ.ดร. และคณะ. “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรม จังหวัด”. รายงานวิจัย. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

(๓) ภาษาอังกฤษ :

D. Hulme and M. Turner. **Sociology and Development: Theories. Policies and Practices**, London: Harvester Wheatsheaf, 1990.

Don Edward Beck and Christopher C. Cowan. **Spiral Dynamics: Mastering Values. Leadership, and Change**. Malden: Blackwell Publishing, 2006.

ESCAP. **Economics and social commission for asia and the pacific population aging in China**. Asian Population Studies. Bangkok, 1993.

J.N. Johnstone. **Indicators of Education Systems**. London : The Ancho Press ,Tiptree Essex, 1981.

James N Jonstone. **Indicators of Education Systems**. London : Unesco, 1981.

Lan Miles. **Social Indicators and Human Development**. London: France Printer, 1985.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน อาจารย์ ดร.ภัทธยา กฤษณะพันธุ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประณกุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา
สังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็น
ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะจะได้รับ
ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิต ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(อ. นิตยา ทองขำ)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๑๓๓ ต่อ ๒๑๒๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา
 สังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็น
 ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
 อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

นางสาวสุรีย์ อธิระประกรณ์กุล

 201657

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์

โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๑๓๓ ต่อ ๒๑๒๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๕๕

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สึงวรวรรณ

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(Signature)

(Signature)

๑๘ พ.ย. ๒๕๕๗

(Signature)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๕

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.เดชา กัปโก

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศาสตร์เชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์

ได้ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้ว
ให้เรียนต่อที่ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา
เอก กัปโก
(ดร.เอก กัปโก)
๒๒ ต.ค. ๒๕๕๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๕

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

นางสาวสุรีย์

อธิระประกรณ์กุล

นิสิต

อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๑๙

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘, ๘๒๗๙
เว็บไซต์ www.socmcu.net , sa.mcu.ac.th
อีเมล socmcu@hotmail.com

๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
นมัสการ พระสิริปัญญา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาลัทธิสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อ
ใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓
นางสาวสุรีย์ อีระประกรณ์กุล
5/1/58

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๑๙

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘, ๘๒๗๙
เว็บไซต์ www.socmcu.net , sa.mcu.ac.th
อีเมล socmcu@hotmail.com

๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
นมัสการ พระมหาวิมล วีรญาโณ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวสุรีย์ ชีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อ
ใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔ /๑๗

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘, ๘๒๗๙
เว็บไซต์ www.socmcu.net , sa.mcu.ac.th
อีเมล socmcu@hotmail.com

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
นมัสการ พระมหาไชว ทสฺสโนโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

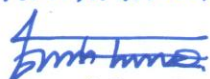
ด้วย นางสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อ
ใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ด้วยความเคารพ
พระมหาไชว ทสฺสโนโย

(พระมหาไชว ทสฺสโนโย)

ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
๑๓/ก.พ. ๕๘

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศรีทอง)

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒

วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาศุภชัย ปิยธมฺมชโย

ด้วย นางสาวสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒

วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระราชชัย ถาวรธมโม

ด้วย นางสาวสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสวามิเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ยโสธร ๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

พระเดชพระคุณ อาจารย์ (น)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

๕ ก.พ. ๕๘

๓๐/๑/๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒

วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุมัติเสนอคำสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระโกมิน จันทาโก

ด้วย นางสาวสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศักยภาพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศักยภาพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.โกมิน จันทาโก
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๙ ก.พ. ๕๘

ดร.โกนิฐ ศรีทอง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาศักยภาพ

ภาคผนวก ค

หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔ / ว ๓๐

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘, ๘๒๗๙
เว็บไซต์ www.socmcu.net , sa.mcu.ac.th
อีเมล socmcu@hotmail.com

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประภรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่ม
(Focus Group Discussion) เพื่อเป็นการคัดกรองข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการทำวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์
จากท่านเพื่อโปรดเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ในวันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐ น.
เป็นต้นไป ณ ห้อง ๑๓๔ อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังเอกสารที่ได้แนบมา
พร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔ / ว ๓๐

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘, ๘๒๗๙
เว็บไซต์ www.socmcu.net , sa.mcu.ac.th
อีเมล socmcu@hotmail.com

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระมหาพวงคันรินทร์ จิตฺวิโส
สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประภรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่ม
(Focus Group Discussion) เพื่อเป็นการคัดกรองข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการทำวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์
จากท่านเพื่อโปรดเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ในวันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐ น.
เป็นต้นไป ณ ห้อง ๑๓๔ อาคารเรียนวัดศรีสุทธาราม กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังเอกสารที่ได้แนบมา
พร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๑๙

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘, ๘๒๗๙
เว็บไซต์ www.socmcu.net , sa.mcu.ac.th
อีเมล socmcu@hotmail.com

๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
นมัสการ พระครูโกศลวิบูลกิจ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อ
ใช้ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณิน ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระมหาสม กลยาโน, ดร.

ด้วย นางสาวสุรีย์ อีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเป็นการคัดกรองข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการทำวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ในวันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง ๑๓๔ อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

อ.ดร.น.
Lae
๒๐ ก.พ. ๕๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศร ๖๑๐๕.๔/ว ๖

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

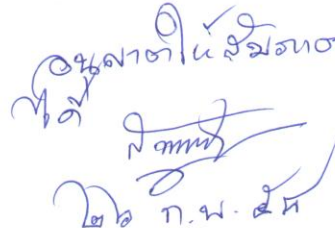
นมัสการ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.

ด้วย นางสาวสุรีย์ อธิระประภรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเป็นการคัดกรองข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการทำวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ในวันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง ๑๓๔ อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิมฐ์ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

 ๒๐ ก.พ. ๕๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เรียน รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเที่ยร

ด้วย นางสาวสุรีย์ ธีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเป็นการคัดกรองข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการทำวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ในวันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง ๑๓๔ อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เรียน ผศ.ดร.อิทธิพล แก้วพิลา

ด้วย นางสาวสุรีย์ จีระประกรณ์กุล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๓๐๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ สำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus
Group Discussion) เพื่อเป็นการคัดกรองข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการทำวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ในวันศุกร์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้น
ไป ณ ห้อง ๑๓๔ อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อม
แล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อินท
๑๖ กพ ๒๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระราชวรเมธี รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มจร.และผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดประยุรวงศาวาส

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่/วันสัมภาษณ์ อาคารสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(สัมภาษณ์ วันเสาร์ ที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เวลา 17.00 - 17.30 น.)

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัน
อาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่/วันสัมภาษณ์ สำนักงานโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

(สัมภาษณ์ วันจันทร์ที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เวลา 19.00-19.35 น.)

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระธวัชชัย ถาวรธมโม ตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่/วันสัมภาษณ์ สำนักงานโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
(สัมภาษณ์ วันจันทร์ที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เวลา 18.45 - 19.35 น.)

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระมหาพวงศันรินทร์ ฐิตวโรโส ตำแหน่ง กรรมการบริหาร ฝ่ายวิชาการ
โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่ / วันที่สัมภาษณ์ ในโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวราราม

(สัมภาษณ์ พุทธ ที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เวลา 16.00 – 16.45น.)

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระสิริปัญญาภุมณี อภิคุณโณ ตำแหน่ง กรรมการบริหาร โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจัดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่ / วันสัมภาษณ์ สำนักงานโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหาร

(สัมภาษณ์ วันเสาร์ ที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2558 เวลา 17.00 – 18.30น.)

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระมหาไชว์ ทสสนิโย ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนา
และบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่ / วันที่สัมภาษณ์ อาคารเรียนวัดมหาธาตุฯ

(สัมภาษณ์ วันอังคารที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เวลา 14.00 – 15.00น.)

ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระครูโกศลวิบูลกิจ ปุณฺณกาโม ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา
ประธานบริหารศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดยานนาวา

บันทึกข้อมูลผู้วิจัย (การจดบันทึก / บันทึกเสียง)

สถานที่ / วันที่สัมภาษณ์ ศูนย์ปฏิบัติธรรม วัดยานนาวา

(สัมภาษณ์ วันจันทร์ที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เวลา 14.00 – 15.00น.)

(

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ช

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสุรีย์ อีระปรกรณ์กุล
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2511
สถานที่เกิด	เลขที่ 55 หมู่ 5 ตำบล ม่วงเตี้ย อำเภอบางใหญ่ จังหวัดอ่างทอง
ประวัติการศึกษา	พุทธศาสตรบัณฑิต (เอกพุทธจิตวิทยา) คณะมนุษยศาสตร์ หน่วยวิทยบริการวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร.(พ.ศ.๒๕๕๖) (เกียรตินิยมอันดับสอง)
ประสบการณ์ทำงาน	เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หัวหน้าฝ่ายบริหารงานบุคคล โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จนถึงปัจจุบัน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 11 – 17 ท่าพระจันทร์ ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนครจังหวัด กรุงเทพมหานคร Sure.tera@Gmail.com
ผลงานทางวิชาการ	-----
ปีที่เข้าศึกษา	พ.ศ. 2556
ปีที่สำเร็จการศึกษา	พ.ศ. 2558
ที่อยู่ปัจจุบัน	7/248 หมู่บ้านอาสาเข้าส์ ถนนตลิ่งชัน – สุพรรณบุรี ซอยกันตนา อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี 14110 โทร. 082 - 0862434

